

OP - RYHMÄ

TILINPÄÄTÖS 2003

Osuuspankkikeskus

PL 308, 00101 Helsinki

Teollisuuskatu 1b, Helsinki

Vaihde: (09) 4041, telekopio (09) 404 3703

www.osuuspankki.fi tai www.oko.fi

etunimi.sukunimi@osuuspankki.fi tai @oko.fi

TALOUDELLINEN INFORMAATIO VUONNA 2004

OP-ryhmä ja OKO Osuuspankkien Keskuspankki Oyj julkaisevat vuonna 2004 kolme osavuosisikatsausta: tammi-maaliskuulta 6.5.2004, tammi-kesäkuulta 5.8.2004 ja tammi-syyskuulta 28.10.2004. Katsaukset julkaistaan suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi. Ne ovat saatavissa verkkosivuiltamme www.osuuspankki.fi ja www.oko.fi. Paperikopioita voi tilata osoitteesta Osuuspankkikeskus, Viestintä, PL 308, 00101 Helsinki, puh. (09) 404 2053, telekopio (09) 404 2298, sähköposti viestinta@osuuspankki.fi.

SISÄLTÖ

Toimintakertomus 2003

OP-ryhmän strategia	4
Tulos	4
Tase ja taseen ulkopuoliset erät	7
Vakavaraisuus	8
Omistajajäsenet ja asiakkaat	9
Liiketoiminta	9
Merkittävät tapahtumat ja muu toiminta	11
Palveluverkko	12
Luottoluokitukset	13
Hallinto ja henkilöstö	13
Vuosi 2003 yrityksittäin	14
Vuoden 2004 näkymät	20
Riskienhallinta	21
Valmistautuminen IAS/IFRS-standardien käyttöönottoon	32
OP-ryhmän juridinen rakenne	33
Tilinpäätöksen laadintaperiaatteet	36
OP-ryhmän tuloslaskelma	41
OP-ryhmän tase	42
Ryhmäaikasarjat	44
Tilinpäätöksen liitetiedot	45
Tilinpäätöslausuma	62
Tilintarkastuskertomus	63

TOIMINTAKERTOMUS 2003

OP-RYHMÄN STRATEGIA

OP-ryhmä tarkistaa strategiaansa säännöllisin väliajoin. Kertomusvuonna aloitettiin uusi tarkistusprosessi. Uusi strategialuonnos esitetään Osuuspankkikeskuksen hallintoneuvoston vahvistettavaksi kesäkuussa 2004.

Voimassa oleva OP-2002-strategia on hallintoneuvoston kesäkuussa 2002 vahvistama. Sen lähtökohtana oli, että OP-ryhmä on saavuttanut hyvän tulostason ja vahvan vakavaraisuuden, minkä vuoksi tavoitteiden painopistettä voidaan siirtää kasvun suuntaan tinkimättä kuitenkaan riskienhallinnasta.

OP-2002:ssa on keskeisenä tavoitteena, että OP-ryhmä nousee pitkällä aikavälillä markkina-asemaltaan Suomen suurimmaksi pankiksi. Kasvua haetaan kaikissa neljässä ydinliiketoiminnossa eli varallisuudenhoitopalveluissa, asuntopalveluissa, yritysasiakaspalveluissa ja päivittäisten raha-asioiden hoitopalveluissa. Varallisuudenhoitopalveluissa tavoitellaan merkittävää markkinaosuuden kasvua.

OP-ryhmä on yleispankki. Pankkiryhmän asiakkaita ovat kotitaloudet, pk- ja maaseutuyritykset, yhteisöt sekä valikoiduilla palvelualueilla suuret yritykset. OP-ryhmän pankit toimivat osana paikallisyhteisöä, ja vastuu ympäröivästä yhteiskunnasta on olennainen osa ryhmän arvoperustaa.

OP-ryhmä ylläpitää sellaista kannattavuutta ja vakavaraisuutta, joka mahdollistaa liiketoiminnan kasvun ja kattaa liiketoimintaan liittyvät riskit. Riskienhallinta pidetään toimintaympäristön ja liiketoiminnan muutoksien edellyttämällä tasolla. Riskienhallinta on olennainen osa päivittäistä liiketoimintaa.

TULOS**RAHOITUSKATE**

OP-ryhmän rahoituskate oli 798 miljoonaa euroa, eli 6,9 prosenttia pienempi kuin vuotta aiemmin (857)¹. Korkotuotot supistuivat 12 prosenttia ja korkokulut 20 prosenttia. Keskimääräiseen taseeseen suhteutettuna rahoituskate pienentyi 0,4 prosenttiyksikköä 2,4 prosenttiin. Rahoituskatteen supistuminen taittui viimeisellä vuosineljänneksellä, jolloin rahoituskate oli 3,6 prosenttia suurempi kuin edellisellä vuosineljänneksellä. Lievästä kasvusta huolimatta rahoituskate oli viimeisellä neljänneksellä kuitenkin 10 prosenttia pienempi kuin vuotta aiemmin.

Rahoituskatteen supistuminen johtui matalalla pysyneestä korkotasosta ja edelleen jatkuneesta asiakasmarginaalien supistumisesta. Luotto- ja talletuskannan nimellinen korkoero supistui tilikauden aikana 0,7 prosenttiyksikköä. Luottojen keskikorko laski vuoden 2003 aikana runsaan prosenttiyksikön. Talletusten keskikorko aleni ainoastaan 0,3 prosenttiyksikköä, koska matalan korkotason vuoksi talletuskoroilla ei ollut enää tilaa alentua luottokorkoja vastaavasti. Luotto- ja talletuskannan sekä omien pääomien kasvu vaikuttivat rahoituskatteeseen positiivisesti.

MUUT TUOTOT

Pankkiryhmän muut tuotot kasvoivat 8,1 prosenttia 496 miljoonaan euroon (459). Arvopaperikaupan nettotuotot, palkkiotuotot ja liiketoiminnan muut tuotot kasvoivat. Tuotot oman pääoman ehtoista sijoituksista sen sijaan supistuivat edellisen vuoden poikkeuksellisen korkealta tasolta.

Tuotot oman pääoman ehtoista sijoituksista supistuivat 52 prosenttia 14 miljoonaan euroon (30). Palkkiotuotot kasvoivat 7,1 prosenttia eli 21 miljoonaa euroa

¹ Suluissa on vertailuluku vuodelta 2002. Tuloslaskelma- ja muiden kertymättyyppisten lukujen osalta vertailuna on tammi-joulukuun 2002 luku. Tase- ja muiden poikkileikkaustyyppisten lukujen osalta vertailuna on edellisen tilinpäätösajankohdan (31.12.2002) luku.

OP-ryhmän tuloskehitys vuosineljänneksittäin

Milj. €	2003				2003	2002	Muutos %
	1-3	4-6	7-9	10-12			
Rahoituskate	208	201	191	198	798	857	-7
Palkkiotuotot	73	82	72	85	312	292	7
Arvopaperikaupan ja valuuttatoiminnan nettotuotot	-6	5	9	3	11	-13	
Muut liiketoiminnan tuotot	44	38	39	52	173	180	-4
Tuotot yhteensä	320	326	311	338	1 294	1 316	-2
Palkkiokulut	10	9	8	11	38	47	-19
Hallintokulut	139	143	122	162	566	555	2
Poistot ja arvonalentumiset aineellisista ja aineettomista hyödykkeistä	15	16	17	21	70	74	-5
Liiketoiminnan muut kulut	34	30	30	37	130	129	1
Kulut yhteensä	198	198	178	231	804	805	0
Voitto ennen luottotappioita	122	128	133	107	490	511	-4
Luotto- ja takaustappiot	-1	1	5	5	9	13	-28
Pysyviin vastaaviin kuuluvien arvopapereiden arvonalentumiset	4	0	0	0	4	1	
Osuus pääomaosuusmenetelmällä yhdisteltyjen yritysten tuloksista	-4	18	14	11	39	-38	
Liikevoitto	115	146	142	113	515	459	12

312 miljoonaan euroon. Noin puolet palkkiotuottojen lisäyksestä kertyi maksuliikkeen hoidosta saatujen palkkioiden kasvusta. Arvopaperikaupan nettotuotot olivat 2,8 miljoonaa euroa positiiviset, kun ne vuotta aiemmin olivat 21 miljoonaa euroa negatiiviset. Nettotuottojen kasvuun vaikutti keskeisesti osakemarkkinoiden elpyminen, minkä seurauksena osakekaupan nettotuotot kasvoivat 13 miljoonaan euroon (-6,4). Liiketoiminnan muut tuotot olivat 159 miljoonaa euroa (150). Näihin tuottoihin sisältyy OKOn kirjaama 11 miljoonan euron luovutusvoitto Kiinteistö Oy Aleksi-Hermeksen osakannan kaupasta.

KULUT

OP-ryhmän kulut olivat 804 miljoonaa euroa (805). Palkkiokulut, muut hallintokulut ja arvonalentumispoistot supistuivat vuodesta 2002. Muut kuluryhmät kasvoivat, eniten henkilöstökulut.

Palkkiokulujen määrä supistui 19 prosenttia 38 miljoonaan euroon (47). Supistuminen johtui osittain euron käyttöönottoon liittyneistä kertaluonteisista kuluista,

jotka lisäsivät kulujen kokonaismäärää vuonna 2002.

Henkilöstökulut kasvoivat 374 miljoonaan euroon (354), eli 5,7 prosenttia. Vuoden 2003 aikana pankkiryhmän palveluksessa oli keskimäärin 9 234 henkilöä, eli 0,8 prosenttia enemmän kuin vuotta aiemmin. Muut hallintokulut pienentyivät 192 miljoonaan euroon (201). Vuonna 2002 muita hallintokuluja kasvattivat erityisesti OP-ryhmän juhluvoiteen liittyneet markkinointikulut.

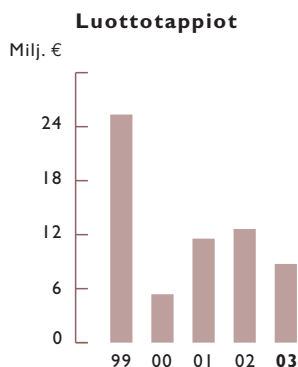
Suunnitelman mukaiset poistot kasvoivat 4,1 prosenttia 64 miljoonaan euroon (61). Lähinnä kiinteistöomistuksista tehdyt arvonalentumispoistot olivat 6,0 miljoonaa euroa (13). Liiketoiminnan muut kulut olivat 130 miljoonaa euroa (129).

LUOTTOTAPPIOT

Nettomääräiset luottotappiot supistuivat edelleen vuoden 2002 matalalta tasolta ja olivat 9,1 miljoonaa euroa, eli 28 prosenttia pienemmät kuin vuotta aiemmin (13). Bruttomääräisesti uusia luottotappioita kirjattiin 29 miljoonaa euroa (41). Niiden osuus luottokannasta ja luotonantoon rinnastettavien sitoumusten yhteismäärästä oli

0,08 prosenttia (0,13). Palautuksia aiemmin kirjatuista luottotappioista kertyi 7,0 miljoonaa euroa (9,6).

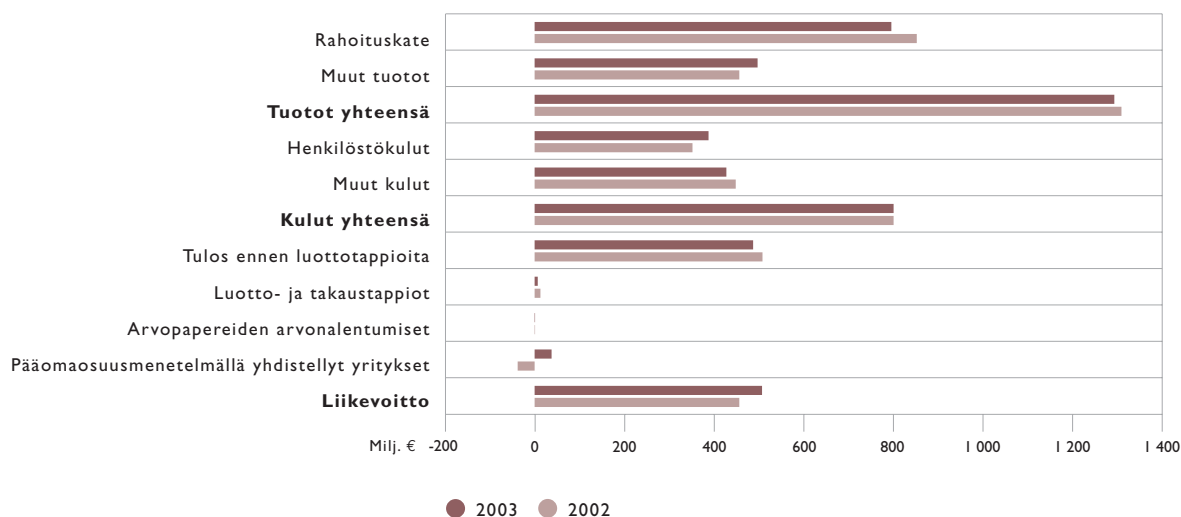
Arvon alentumisia pysyviin vastaaviin kuuluvista arvopapereista kirjattiin 4,5 miljoonaa euroa (1,4). Pääosa arvonalentumisista muodostui OKOn ja Osuuspankki Realumin tekemistä alaskirjauksista kiinteistösijoitusyhtiö Oy Realinvest Ab:n osakkeista.

OSUUS PÄÄOMAOSUUSMENETELMÄLLÄ YHDISTELTYJEN YRITYSTEN TULOKSISTA

Osuus pääomaosuusmenetelmällä yhdisteltyjen yritysten tuloksista oli 39 miljoonaa euroa positiivinen, kun se vuonna 2002 oli 38 miljoonaa euroa negatiivinen. Valtaosan tämän erän kasvusta selittää OP-Henkivakuutus Oy:n parantunut tulos. Yhtiön tulos oli 36 miljoonaa euroa, kun se vuotta aiemmin oli 39 miljoonaa euroa tappiollinen. 75 miljoonan euron tulosparannukseen vaikutti keskeisesti osakekurssien nousu, jonka vuoksi yhtiö kirjasi 26 miljoonaa euroa arvonalentumisten palautuksia osake- ja osakerahastosijoituksistaan. Vuonna 2002 yhtiö kirjasi vastaavista sijoituksista 69 miljoonaa euroa arvonalentumisia.

Tuloslaskelman pääerät

LIIKEVOITTO

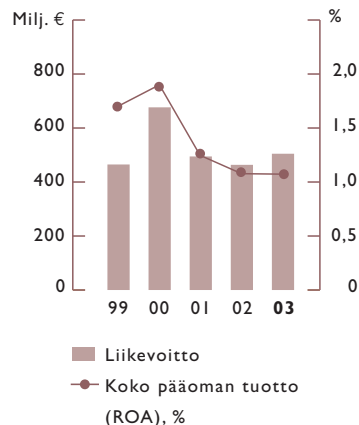
OP-ryhmän liikevoitto oli 515 miljoonaa euroa, eli 12 prosenttia ja 56 miljoonaa euroa suurempi kuin vuotta aiemmin. OP-Henkivakuutus Oy:n 75 miljoonan euron tulosparannus on suurin yksittäinen pankkiryhmän liikevoiton kasvua selittävä tekijä. Tämän lisäksi kasvoivat arvopaperikaupan nettotuotot 24 miljoonaa, palkkiotuotot 21 miljoonaa ja liiketoiminnan muut tuotot 9,0 miljoonaa euroa. Liikevoiton kasvua hidastivat rahoituskatteen supistuminen 59 miljoonalla eurolla ja osinkotuottojen pienentyminen 16 miljoonalla eurolla.

Pankkiryhmän kannattavuus oli edelleen vahva. Oman pääoman tuotto (ROE) oli 11,5 prosenttia (11,9) ja koko pääoman tuotto (ROA) 1,12 prosenttia (1,11). Kulujen suhde tuottoihin oli 62 prosenttia (61).

LOKA-JOULUKUUN LIIKEVOITTO

Viimeisellä vuosineljänneksellä liikevoitto oli 113 miljoonaa euroa, eli 6 miljoonaa euroa pienempi kuin edellisen vuoden viimeisellä vuosineljänneksellä. Tuotot olivat yhtä suuret kuin vuotta aiemmin. Rahoituskatteen 10 prosentin supistumisen kompensoi palkkiotuottojen ja liiketoiminnan muiden tuottojen kasvu. Kertomusvuoden viimeisen vuosineljänneksen tuottoihin sisältyy OKOn kirjaama 11 miljoonan euron luovutusvoitto Kiinteistö Oy Aleks-Hermeksen osakekannan kaupasta. Kulut olivat 5,4 prosenttia suuremmat kuin vuotta aiemmin. Nettomääräiset luottotappiot supistuivat 13 miljoonasta 5,0 miljoonaan euroon ja osuus pääomaosuusmenetelmällä yhdistellyistä yhtiöistä 14 miljoonasta 11 miljoonaan euroon vuoden 2002 viimeiseen neljännekseen verrattuna.

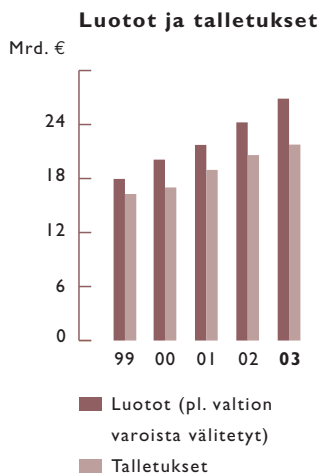
Viimeisellä vuosineljänneksellä liikevoitto oli viidenneksen eli 29 miljoonaa euroa pienempi kuin edellisellä neljänneksellä. Viimeisen neljänneksen kulut olivat lähinnä kausivaihtelun johdosta 53 miljoonaa euroa suuremmat kuin kolmannella neljänneksellä. Rahoituskate kasvoi edellisestä vuosineljänneksestä 6,9 miljoonaa euroa ja muut tuotot 19 miljoonaa euroa. Osuus pääomaosuusmenetelmällä yhdisteltyjen yhtiöiden tuloksesta supistui 2,9 miljoonaa euroa.

Liikevoitto ja koko pääoman tuottoprosentti**TASE JA TASEEN ULKOPUOLISET ERÄT****VARAT JA VELAT**

Pankkiryhmän tase oli 35,0 miljardia euroa, eli 11 prosenttia suurempi kuin edellisen vuoden lopussa (31,6). Luottokanta oli 27,5 miljoonaa euroa (24,6). Luottokanta kasvoi nopeammin kuin vuonna 2002, ja sen osuus taseesta oli vuoden lopussa 79 prosenttia (78). Talletuskanta oli 21,2 miljardia euroa (19,9) ja sen osuus taseesta supistui 61 prosenttiin (63).

Saamiset yleisöltä ja julkisyhteisöiltä kasvoivat 27,2 miljardiin euroon (24,3). Leasingkohteiden määrä oli 291 miljoonaa euroa (256). Saamistodistukset olivat 3,8 miljardia euroa (4,2) ja saamiset luottolaitoksilta 1,4 miljardia euroa (0,4). Osakekurssien nousun ja pääomaosuusmenetelmällä yhdistellyn OP-Henkivakuutus Oy:n tuloksen paranemisen johdosta osakkeiden kirjanpitoarvo pankkiryhmän taseessa kasvoi 26 prosenttia 0,4 miljardiin euroon (0,3). Tietotekniikkainvestointien myötä aineettomat hyödykkeet lisääntyivät tilikaudella 82 miljoonaan euroon (78). Aineellisten hyödykkeiden määrä puolestaan supistui 7,3 prosenttia pääasiassa kiinteistöomistusten vähentymisen johdosta 1,1 miljardiin euroon (1,2).

Velat yleisölle ja julkisyhteisöille kasvoivat 8,9 prosenttia 23,3 miljardiin euroon (21,4) ja velat luottolaitoksille ja keskuspankeille 65 prosenttia 1,6 miljardiin euroon (0,9). Yleiseen liikkeeseen laskettujen velka-

kirjojen määrä oli vuoden lopussa 5,0 miljardia euroa (4,5). Etuoikeudeltaan muita huonompien velkojen määrä pieneni 11 prosenttia 0,5 miljardiin euroon (0,6).

OMA PÄÄOMA

Pankkiryhmän oma pääoma kasvoi 13 prosenttia 3,4 miljardiin euroon (3,0). Tilikauden voitto oli 373 miljoonaa euroa (342). Osake- ja osuuspääoman yhteismäärä OP-ryhmän taseessa kasvoi 774 miljoonaa euroon (721).

Ennakotietojen mukaan osuuspankit maksavat tilikaudelta 2003 osuuspääoman korkoja yhteensä 16 miljoonaa euroa (19). OKOn osakkeille on ehdotettu maksettavan osinkoja yhteensä 77 miljoonaa euroa (35), josta A-sarjan osakkeille 1,60 euroa osakkeelta (0,75) ja K-sarjan osakkeille 1,55 euroa osakkeelta (0,70).

Vakavaraisuus

Milj. € (vuoden lopussa)	1999	2000	2001	2002	2003
Omat varat					
Ensisijaiset	1 646	2 170	2 531	2 886	3 243
Toissijaiset	506	484	528	460	445
Vähennykset	-101	-99	-109	-112	-127
Yhteensä	2 051	2 555	2 951	3 234	3 562
Riskipainotetut saamiset, sijoitukset ja taseen ulkopuoliset sitoumukset	16 571	18 675	19 514	21 265	23 173
Vakavaraisuussuhde, %	12,4	13,7	15,1	15,2	15,4
Ensisijaisien omien varojen suhde riskipainotettujen erien yhteismäärään, %	9,9	11,6	13,0	13,6	14,0

TASEEN ULKOPUOLISET ERÄT

Takauksien, takausvastuiden ja muiden taseen ulkopuolisten sitoumusten määrä oli vuoden lopussa 5,5 miljardia euroa, eli 15 prosenttia suurempi kuin vuotta aiemmin (4,8). Eniten kasvoivat käyttämättömät luottojärjestelyt, joiden määrä oli 0,7 miljardia euroa suurempi kuin vuoden 2002 lopussa.

Johdannaissopimusten kohde-etuuskien arvo oli vuoden lopussa 12,4 miljardia euroa (19,3). Lasku johtui ennen kaikkea koronvaihtosopimusten kohde-etuuskien arvon pienenemisestä. Johdannaissopimusten luottovastavaro arvo kasvoi edellisvuoden lopusta 22 prosenttia 152 miljoonaan euroon.

VAKAVARAISSUUS

OP-ryhmän vakavaraisuussuhde oli vuoden lopussa 15,4 prosenttia (15,2). Tilikauden tulos ehdotetulla voitonjaolla vähennettynä on rinnastettu omiin varoihin.

Omat varat kasvoivat 10 prosenttia 3,6 miljardiin euroon (3,2) ja riskipainotetut saamiset, sijoitukset ja taseen ulkopuoliset sitoumukset 9,0 prosenttia 23,2 miljardiin euroon (21,3). Ensisijaisia omia varoja oli 3,2 miljardia euroa (2,9). Niihin sisältyi osuuspankkien omistajajäsenten irtisanomia osuismaksuja 81 miljoonaa euroa (77). Pankkiryhmän toissijaiset omat varat olivat vuoden lopussa 0,4 miljardia euroa (0,5). Vakavaraisuus ensisijaisilla omilla varoilla laskettuna nousi 0,4 prosentti-

yksikköä 14,0 prosenttiin huolimatta riskipainotettujen sitoumusten 9,0 prosentin kasvusta.

Vuoden lopussa OP-ryhmä sai Rahoitustarkastukselta poikkeuslupan jättää vähentämättä pankkiryhmän omista varoista jäsenpankkien OKO Venture Capital Oy:n hallinnoimiin pääomarahastoihin tekemät pääomaisi-
sijoitukset siltä osin kuin pääomarahasto ei ole sijoittanut varoja luotto- tai rahoituslaitoksiin. Poikkeuslupa on voimassa 31.12.2006 asti. Laskenta-tavan muutoksen vaikutus pankkiryhmän omien varojen määrään ja vaka-
varaisuussuhteeseen on erittäin vähäinen.

OMISTAJAJÄSENET JA ASIAKKAAT

Osuuspankkien omistajajäsenten määrä oli vuoden 2003 lopussa 1 072 000, eli 30 000 suurempi kuin vuotta aiemmin. Viidessä vuodessa omistajajäsenten määrä on kasvanut 378 000:lla eli 54 prosenttia. Omistajajäsenten osuuspääomaisi-
sijoitukset kasvoivat vuoden 2003 aikana 7,5 prosenttia 698 miljoonaan euroon (649).

Omistajajäsenille ja pääkaupunkiseudulla toimivan Okopankki Oyj:n 124 000 etuasiakkaalle pankkipalvelujen käytön keskittämisestä kertomusvuoden aikana kertyneiden bonusten arvo oli 34 miljoonaa euroa, eli 12 prosenttia suurempi kuin vuotta aiemmin (30). Kertyneet bonukset on kirjattu pankkiryhmän tuloslaskelmassa palkkiotuottojen vähennykseksi. Katsauskaudella pankkiryhmä maksoi ensimmäisen kerran bonuksia omistajajäsenille ja etuasiakkaille rahana. Rahana maksettujen bonusten arvo oli 11 miljoonaa euroa. Vuoden aikana jäsenten ja etuasiakkaiden palvelu- ja muihin maksuihin käyttämien bonusten määrä kasvoi 9,1 prosenttia 24 miljoonaan euroon (22).

OP-ryhmällä oli vuoden lopussa 3,1 miljoonaa asiakasta. Vuoden 2003 aikana asiakasmäärä kasvoi nettomääräisesti 37 000:lla. TNS Gallupin tekemän pankin vaihtotutkimuksen mukaan jo 38 prosenttia suomalaisista käyttää OP-ryhmää pääasiallisena pankkinaan. Tietoykkönen Oy:n tekemän valtakunnallisen pk-yritystutkimuksen mukaan vastaava osuus pk-yrityksistä on 39 prosenttia.

LIIKETOIMINTA

LUOTOT JA TALLETUKSET

Vuoden 2003 aikana OP-ryhmän talletuskanta kasvoi 6,6 prosenttia 21,2 miljardiin euroon (19,9). Muut velat yleisölle ja julkisyhteisöille kuin talletukset olivat vuoden lopussa 2,0 miljardia euroa, eli 41 prosenttia suuremmat kuin vuoden 2002 lopussa (1,4).

Pankkiryhmän markkinaosuus rahalaitosten talletuskannasta oli joulukuun lopussa 31,6 prosenttia (30,9)¹.

Vuonna 2003 nostettiin OP-ryhmässä uusia luottoja 11,1 miljardia euroa, eli 17 prosenttia enemmän kuin vuotta aiemmin (9,5). Kotitalouksien asuntoluottojen osuus kasvusta oli 60 prosenttia. Viimeisellä vuosineljänneksellä uusia luottoja nostettiin 11 prosenttia enemmän kuin vuotta aiemmin.

OP-ryhmän luottokanta kasvoi vuodenvaihteesta 12 prosenttia. Joulukuun lopussa luottokanta oli 27,5 miljardia euroa (24,6). Pankkiryhmän markkinaosuus rahalaitosten luottokannasta oli joulukuun lopussa 29,8 prosenttia (29,7)¹.

VARALLISUUDENHOITO

Sijoitustalletukset kasvoivat OP-ryhmässä 5,1 prosenttia 7,7 miljardiin euroon (7,3). Kotitalouksien sijoitustalletusten osuus oli 6,9 miljardia euroa (6,6).

Koko henkivakuutusalan maksutulo supistui kertomusvuonna 11 prosenttia. Eniten supistui kapitalisaatio-sopimusten maksutulo, mutta myös säästöhenkivakuutuksen maksutulo aleni selvästi. Eläkevakuutuksen maksutulo sen sijaan kasvoi 15 prosenttia. Vuoden lopussa eläkevakuutusten myynnin kasvua hidastivat kuitenkin eläkesäästämisen ehtoihin ja verotukseen suunnitellut muutokset.

¹ Suomen Pankki on muuttanut talletusten ja luottojen tilastointikäytäntöään heinäkuusta 2003 lähtien, minkä vuoksi Suomen Pankin tilastoihin perustuneet OP-ryhmän sitä ennen esittämät markkinaosuudet ovat muuttuneet. Markkinaosuuksien määrittelyn kannalta keskeisimpiä muutoksia olivat tiedonantajajoukon laajentuminen talletuspankeista myös muihin luotto-laitoksiin (ml. rahoitusyhtiöt), talletuskanta-käsitteen laajentuminen vastaamaan tase-erän "Velat yleisölle ja julkisyhteisöille" sisältöä ja luottokanta-käsitteen laajentuminen vastaamaan tase-erien "Saamiset yleisöltä ja julkisyhteisöiltä" ja "Leasingkohteet" yhteismäärää. OP-ryhmä laskee talletuskannan markkinaosuudet euroalueelta tehdyistä euromääräisistä talletuksista ja luottokannan markkinaosuudet euroalueelle myönnettyistä euromääräisistä lainoista. Vertailuluvut vuodelta 2002 on laskettu siten, että ne ovat vertailukelpoisia vuoden 2003 markkinaosuuslukujen kanssa.

OP-ryhmän henki- ja eläkevakuutuksen maksutulokasvoi vastoin markkinoiden yleistä kehitystä 7,6 prosenttia ja oli 530 miljoonaa euroa (493). Pankkiryhmän markkinaosuus henki- ja eläkevakuutuksen maksutulosta kasvoi 15,1 prosentista 18,3 prosenttiin. Sijoitussidonnaisten vakuutusten osuus pankkiryhmän maksutulosta oli 17,5 prosenttia (17,5). Eläkevakuutusten osuus oli 11,3 prosenttia (8,5), josta sijoitussidonnaisten osuus oli 43 prosenttia.

Eläkevakuutuksia myytiin ennätysellisesti yli 22 100 kappaletta, eli 90 prosenttia enemmän kuin vuonna 2002. OP-ryhmän markkinaosuus yksilöllisten eläkevakuutusten uusmyynnistä nousi 23,6 prosenttiin (13,6). Vuoden lopussa pankkiryhmällä oli yhteensä yli 184 000 vakuutusta, joista 32 prosenttia (25) oli eläkevakuutuksia.

Tilikauden aikana OP-ryhmän henki- ja eläkevakuutussäästöt kasvoivat 26 prosenttia 2,2 miljardiin euroon (1,8). Henkivakuutussäästöt kasvoivat katsauskaudella 24 prosenttia 2,0 miljardiin euroon ja eläkevakuutussäästöt 41 prosenttia 233 miljoonaan euroon. Sijoitussidonnaisten vakuutusten osuus vastuuvelasta oli 19 prosenttia (17).

Suomeen rekisteröityjen sijoitusrahastojen pääoma kasvoi vuonna 2003 noin 40 prosenttia. Sijoitusrahastojen yhteenlaskettu pääoma oli vuoden lopussa 22,1 miljardia euroa, eli 6,3 miljardia suurempi kuin vuotta aiemmin. Rahastojen arvonnousun osuus kasvusta oli 1,8 miljardia euroa ja nettomerkitöjen osuus 4,6 miljardia euroa. Lyhyen koron rahastojen nettomerkitönet olivat 2,2, pitkän koron rahastojen 0,9 ja osake- ja yhdistelmärahastojen 1,4 miljardia euroa.

OP-ryhmän rahastojen pääoma kasvoi enemmän kuin alalla keskimäärin. Pankkiryhmän sijoitusrahastojen pääoma oli vuoden lopussa 3,3 miljardia euroa, eli 48 prosenttia suurempi kuin vuotta aiemmin (2,3). Nettomerkitönet kasvoivat OP-ryhmässä lähes kolmanneksen 846 miljoonaan euroon (637). Pankkiryhmän osuus Suomeen rekisteröityjen sijoitusrahastojen nettomyynnistä oli 19 prosenttia. Nettomerkitönet lyhyen koron rahastoihin olivat 714 miljoonaa euroa (500) ja osake- ja yhdistelmärahastoihin 138 miljoonaa euroa (98).

Pankkiryhmän markkinaosuus Suomeen rekisteröityjen sijoitusrahastojen yhteenlasketusta pääomasta kasvoi tilikauden aikana 15,1 prosenttiin (14,3). OP-ryhmän markkinaosuus kasvoi erityisesti lyhyen koron rahastoissa, joissa markkinaosuus oli vuoden lopussa 19,6 prosenttia (13,7). Yhdistelmärahastoissa markkinaosuus kasvoi 20,3 prosentista 20,8 prosenttiin. Osakerahastoissa markkinaosuus oli vuoden lopussa 12,1 prosenttia (12,2) ja pitkän koron rahastoissa 10,9 prosenttia (15,6).

Vuoden 2003 aikana pankkiryhmän sijoitusrahastoihin tuli 34 000 uutta osuudenomistajaa. Vuoden lopussa osuudenomistajia eri rahastoissa oli yhteensä 154 000. OP-ryhmän osuus Suomeen rekisteröityjen sijoitusrahastojen osuudenomistajista kasvoi vuoden 2003 aikana 1,2 prosenttiyksikköä 19,5 prosenttiin.

Pankkiryhmän investointipankin, Opstock Oy:n, hallinnoimat yksityis- ja yhteisöasiakkaiden varat kasvoivat 37 prosenttia 8,4 miljardiin euroon (6,1). Näistä varoista 5,0 miljardia euroa (3,7) koostuu OP-sijoitusrahastojen pääomista ja OP-Henkivakuutus Oy:n sijoitusvaroista. Välitettyjen osakekauppojen määrä kasvoi vuodentakaisesta 13 prosenttia 168 000:een. Kauppojen arvo supistui 43 prosenttia 2,1 miljardiin euroon (3,7). Internetin kautta välitettyjen toimeksiantojen osuus oli 70 prosenttia (70).

ASUNTOPALVELUT

Vuonna 2003 asuntoluottojen kysyntä kasvoi edellisen vuoden korkealta tasolta uudelle ennätystasolle. Kysyntää pitivät yllä matala korkotaso ja kuluttajien luottamus omaan talouteen. Asuntokaupan vilkkaus näkyi myös asuntojen hinnoissa, jotka nousivat selvästi muita kuluttajahintoja nopeammin.

OP-ryhmän kotitalousasiakkaat nostivat vuonna 2003 asuntoluottoja 4,6 miljardia euroa, eli 26 prosenttia enemmän kuin vuotta aiemmin (3,7). Viimeisellä vuosineljänneksellä uusia luottoja nostettiin 25 prosenttia enemmän kuin vuotta aiemmin. Uusien asuntoluottojen keskimarginaali laski edelleen. Kotitalouksien asuntoluottokanta OP-ryhmässä kasvoi vuoden 2002 lopusta 16 prosenttia 12,4 miljardiin euroon (10,7). OP-ryhmän markkinaosuus uuden tilastointiperusteen mukaisista kotitalouksien asuntoluotoista oli joulukuun lopussa 34,5 prosenttia (34,4).

OP-Kiinteistökeskukset välittivät vuonna 2003 runsaat 13 000 kauppaa, eli 15 prosenttia enemmän kuin vuonna 2002. Syyskuun alusta lähtien OP-Kiinteistökeskusten asuntokohteisiin on voinut tutustua Internetin lisäksi myös digitelevisiossa.

PÄIVITTÄISET RAHA-ASIAT

Kotitalouksien käyttö- ja maksuliiketalletukset OP-ryhmässä olivat vuoden lopussa 10,1 miljardia euroa (9,5). Vuoden 2002 lopusta talletukset kasvoivat 7,0 prosenttia.

Vuoden 2003 lopussa pankkiryhmän asiakkaila oli yhteensä 1,9 miljoonaa korttia, joista maksamiseen soveltuvia oli 90 prosenttia (85). Kansainvälisten Visa- ja MasterCard-korttien määrä kasvoi 851 000:een, ja niiden osuus maksukorteista oli vuoden lopussa 49 prosenttia (47). Vuoden aikana kortteja käytettiin maksuvälineenä 158 miljoonaa kertaa eli 14 prosenttia useammin kuin vuotta aiemmin. Kortilla tehtyjen käteisnostojen määrä sen sijaan väheni 3,6 prosenttia.

Vuoden 2003 lopussa OP-ryhmässä aloitettiin Europayn, MasterCardin ja Visan yhdessä kehittämän EMV-ominaisuuden sisältävän sirun liittäminen kortteihin. EMV-ominaisuus lisää maksujärjestelmän turvallisuutta, koska korttimaksun voi allekirjoituksen sijaan hyväksyä myös henkilökohtaisella tunnusluvulla.

Verkkokaupan turvallisuutta parannettiin liittämällä Visa- ja Visa-Electron-kortteihin Verified by Visa -ominaisuus. Järjestelmä vähentää väärinkäytösmahdollisuuksia tunnistamalla luotettavasti ostohetkellä sekä maksajan että maksunsaajan.

YRITYSASIAKASPALVELUT

OP-ryhmän euromääräinen yritysluottokanta kasvoi vuoden 2003 aikana 7,9 prosenttia 7,0 miljardiin euroon (6,5). Uusia luottoja nostettiin vuoden aikana 3,3 miljardia euroa, eli yhtä paljon kuin vuonna 2002. Vuoden alkupuolella uusia luottoja nostettiin selvästi enemmän kuin vastaavana aikana vuonna 2002, mutta jälkipuoliskolla määrä jäi edellisvuotista pienemmäksi. Pankkiryhmän markkinaosuus uuden tilastointiperusteen mukaisista yritysten ja asuntoyhteisöjen euromääräisistä luotoista oli joulukuun lopussa 23,4 prosenttia (23,3).

Yritysassiakkaiden euromääräiset talletukset kasvoivat 8,0 prosenttia 2,7 miljardiin euroon (2,5). Konekielisiä kotimaanmaksuja välitettiin tilikauden aikana 286 miljoonaa kappaletta, eli 11 prosenttia enemmän kuin vuonna 2002. Ulkomaan maksuliiketahtumat kasvoivat 8 prosenttia.

OP-ryhmä otti keväällä 2003 käyttöön suomalaisten pankkien yhdessä kehittämään Finvoice-standardiin perustuvan verkkolaskujen välityspalvelun. Standardi edistää verkkolaskutuksen käyttöönottoa ja automatisoi asiakasyritysten kirjanpitoa.

OKOn Tukholman-konttori lakkautettiin kesäkuussa 2003. OKO sopi yhteistyöstä ruotsalaisen FöreningsSparbankenin kanssa, joka tarjoaa OP-ryhmän yritysasiakkaille palveluita Ruotsissa.

OKO Venture Capital Promotion Equity -rahastokokonaisuuden neljä alueellista ja yksi valtakunnallinen pääomarahasto perustettiin keväällä 2003. Rahastojen kokonaispääomat olivat perustamisvaiheessa 32 miljoonaa euroa. Rahastot keskittyvät toimialueensa pienten ja keski suurten yritysten omistusjärjestelyihin ja kasvun rahoitukseen.

MERKITTÄVÄT TAPAHTUMAT JA MUU TOIMINTA

UUSIA TOIMINIMIÄ KÄYTTÖÖN

Osana OP-brändin kehittämistä pankkiryhmä lyhensi kesäkuussa nimensä Osuuspankkiryhmästä OP-ryhmäksi. Osuuspankkikeskus-OPK osuuskunta oli jo aiemmin lyhentänyt nimensä Osuuspankkikeskus Osk:ksi. Joulukuussa Henkivakuutusosakeyhtiö Aurum otti käyttöön uuden toiminimen OP-Henkivakuutus Oy.

VALINTA VUODEN PANKIKSI SUOMESSA

Financial Times -konserniin kuuluva kansainvälinen The Banker -talouslehti valitsi OP-ryhmän vuoden pankiksi Suomessa. OP-ryhmä sai tämän tunnustuksen ensimmäistä kertaa. Valinnan perusteena oli pankkiryhmän kilpailijoita nopeampi kasvu sekä suotuisampi tuloskehitys.

OP-HENKIVAKUUTUS OY:N OMISTUSJÄRJESTELYT

Osuuspankkikeskus Osk teki helmikuussa ostotarjouksen niille OP-Henkivakuutus Oy:n omistajapankeille, joiden omistusosuus yhtiöstä oli suurempi kuin OPK:n vahvistetun strategian mukainen asianomaisen pankin painoarvo ryhmän vähittäispankkitoiminnasta. Samanaikaisesti OPK tarjosi OP-Henkivakuutus Oy:n osakkeiden ostomahdollisuuden niille jäsenosuuspankeille, jotka eivät olleet yhtiön omistajia tai joiden omistusosuus yhtiöstä oli pienempi kuin niiden osuus pankkiryhmän vähittäispankkitoiminnasta.

Ostotarjouksen perusteella OKO päätti myydä 63 000 ja 20 jäsenosuuspankkia yhteensä 3 127 OP-Henkivakuutus Oy:n osaketta OPK:lle. OKOn omistusosuus OP-Henkivakuutus Oy:stä laski 49,9:stä 15 prosenttiin. 46 osuuspankkia päätti ostaa OPK:lta yhteensä 4 055 OP-Henkivakuutus Oy:n osaketta. Järjestelyjen johdosta OPK:n omistusosuus OP-Henkivakuutus Oy:stä nousi 23,4 prosentista 57,9 prosenttiin. Vakuutusvalvontavirasto hyväksyi OPK:n ja OKOn välisen järjestelyn maaliskuussa.

KIINTEISTÖT

Pankkiryhmän kiinteistöihin sitoutunut pääoma supistui 6,5 prosenttia ja oli vuoden lopussa 1,3 miljardia euroa (1,4). Muussa kuin omassa käytössä olevan kiinteistöomaisuuden määrä oli vuoden lopussa 826 miljoonaa euroa (919), josta liiketeollisten kohteiden osuus oli 663 miljoonaa euroa (745) ja asuntokohteiden 109 miljoonaa euroa (112).

Liiketeollisten ja asuntokohteiden vuokrausaste oli vuoden lopussa 89 prosenttia (89) ja nettotuotto prosentti 7,0 (6,8). Pankkiryhmän tavoitteena on edelleen pienentää kiinteistöihin sitoutuneen pääoman määrää ja ylläpitää sen hyvää tuottotasoa.

OIKEUDENKÄYNNIT

Pankkiryhmään kuuluvat yritykset ovat joissain tapauksissa osallisina normaaliin liiketoimintaan liittyvissä riitaasioissa. Niillä ei ole olennaista vaikutusta pankkiryhmän toimintaan tai taloudelliseen asemaan.

PALVELUVERKKO**TOIMIPAIKAT**

OP-ryhmä tarjoaa pankkipalvelut alueellisesti kattavammin kuin yksikään muu pankkiryhmä Suomessa. OP-ryhmällä oli vuoden lopussa 682 konttoria eli 10 vähemmän kuin edellisen vuoden lopussa. Perinteisiä konttoreita kevyempiä, yleensä suurten kauppakeskusten yhteydessä toimivia palvelupisteitä oli 34 eli yhtä monta kuin vuoden 2002 lopussa. Vuoden loppuun mennessä 41 toimipaikkaa oli uudistettu pankkiryhmän uuden konttorikonseptin mukaiseksi, ja 45 toimipaikan uusiminen oli suunnittelu- tai rakentamisvaiheessa. Uudistuksen tarkoituksena on vahvistaa asiantuntijapalveluiden roolia, joustavoittaa päivittäispalvelujen tarjontaa sekä lisätä pankkikonttorien viihtyisyyttä. Pankkiryhmän asiakkaiden laskunmaksuista enää 7 prosenttia tapahtui välittömänä asiakaspalveluna konttoreissa (8).

Vuoden lopussa OP-ryhmällä oli maksuautomaatteja 655 eli 14 vähemmän kuin vuotta aiemmin. Maksuautomaattien käyttö vähenee Internetin käytön lisääntyessä. OP-ryhmän itsepalvelupisteissä ja muissa julkisissa tiloissa olevien Internet-asiakaspäätteiden määrä kasvoi 32:lla 584:ään.

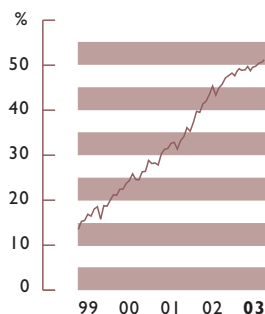
VERKKOPALVELUT

Yritysten ja kotitalouksien verkkopalvelusopimusten määrä kasvoi vuoden aikana 5,4 prosenttia 826 000:een (783 000). Internetin kautta maksettujen laskujen määrä kasvoi viidenneksen. Vuoden lopussa jo yli puolet henkilöasiakkaiden laskuista maksettiin Internetin kautta.

Vuoden 2003 aikana uudistettiin verkkopalvelun sisältöä ja ulkoasua, parannettiin käytettävyyttä ja otettiin käyttöön uusia turvaratkaisuja. Uutena palveluna otettiin käyttöön mm. pankkipalvelujen yhteenveto, josta asiakas näkee kerralla kaikki käytössään olevat palvelut ja niiden tilanteen.

OP-ryhmän verkkoportaalien Mainio.netin sivuilla kävi vuonna 2003 keskimäärin yli 100 000 eri kävijää kuukausittain.

Internet-maksujen osuus maksutapahtumista

YHTEYSKESKUS

Yhteyskeskus on OP-ryhmän keskitetty palvelukanava, jonka tehtävänä on tuottaa valtakunnallisten palvelunumeroiden kautta sähköisiin kanaviin liittyvä henkilökohtainen palveluiden myynti ja tuki. Taloustutkimus Oy:n keväällä 2003 tekemän tutkimuksen mukaan OP-ryhmän puhelinpalvelu tarjoaa pankkitoimialan parasta puhelinpalvelua Suomessa.

Yhteyskeskus hoiti katsauskaudella yli 500 000 asiakaskontaktia puhelimen ja sähköisten kanavien kautta. Tämä oli 65 prosenttia enemmän kuin vuotta aiemmin. Yhteyskeskuksella on toimipaikat Helsingissä, Joensuussa ja Vaasassa. Joensuun myyntipiste aloitti toimintansa vuoden 2003 lopussa.

LUOTTOLUOKITUKSET

OP-ryhmän taloudellisella asemalla on huomattava vaikutus pankkiryhmän keskuspankin OKOn luottoluokitukseen.

Moody's Investors Service korotti heinäkuun alussa OKOn pitkien luottojen luokituksen Aa3:sta Aa2:een ja financial strength -luokituksen B:stä B+:aan. Lyhyiden luottojen luokitus säilyi ennallaan. OKOn kansainvälisiltä luokituslaitoksilta saamat luokitukset ovat seuraavat:

Luokituslaitos	Lyhytaikainen varainhankinta	Pitkäaikainen varainhankinta
Standard & Poor's	A-1	A+
Moody's	P-1	Aa2
Fitch Ratings	F1+	AA-

HALLINTO JA HENKILÖSTÖ

Pankkiryhmän keskusyhteisön Osuuspankkikeskus Osk:n osuuskunnan kokous pidettiin 3.4.2003. Kokouksessa valittiin osuuskunnan hallintoneuvostoon erovuorossa olleista jäsenistä uudelleen vuonna 2006 päättyväksi kaudeksi Paavo Aho, Erkki Airaksinen, Erkki Alatalo, Mauri Hietala, Seppo Junntila, Simo Kauppi, Risto Kiljunen, Jaakko Ojanperä, Seppo Penttinen, Erkki Tuovinen, Jukka Ramstedt, Pertti Ruotsalainen, Pauli Salminen ja Martti Talja. Uusiksi jäseniksi vuonna 2006 päättyväksi kaudeksi valittiin Jukka Hulkkonen, Paavo Kurttila, Markku Lappalainen, Pentti Mäkelä, Teuvo Mäkinen, Matti Niemelä, Erkki Rämö, Juhani Suoramaa ja Pekka Vilhunen sekä vuonna 2005 päättyväksi kaudeksi Jari Laaksonen.

OPK:n hallintoneuvosto valitsi järjestäytymiskokouksessaan puheenjohtajakseen uudelleen Seppo Penttisen. Varapuheenjohtajiksi valittiin uudelleen Pertti Ruotsalainen ja Simo Kauppi.

Osuuskunnan kokouksessa OPK:n ja OP-ryhmän tilintarkastajaksi tilikaudeksi 2003 valittiin KHT-yhteisö KPMG Wideri Oy Ab.

Osuuskunnan kokouksessa vahvistettiin uudet säännöt. Muutosten taustalla oli vuoden 2002 alusta voimaan tullut osuuskuntalain kokonaisuudistus. Keskeisimmät muutokset koskivat jäsenpankin erottamisperusteiden täydentämistä, tilintarkastajien lukumäärää, lisäosuuksien mahdollistamista sekä ylimääräisen maksun maksuperusteen ajanmukaistamista. Sääntömuutoksen myötä osuuskunnan toiminimi muuttui. Uusi toiminimi, Osuuspankkikeskus Osk, merkittiin kaupparekisteriin 30.5.2003.

HENKILÖSTÖN MÄÄRÄ JA RAKENNE

Joulukuun lopussa OP-ryhmän palveluksessa oli (ilman kausiapulaisia) 9 048 henkilöä eli 111 enemmän kuin vuotta aikaisemmin. Vakinaisia työsuhteita oli 8 379 (8 273) ja määräaikaista 669 (664).

Osuuspankeissa työskenteli vuoden lopussa 6 619, OPK-konsernissa 2 395 ja muissa pankkiryhmän tilin päätökseen yhdisteltävissä yhtiöissä 34 henkilöä. Koko henkilöstöstä työskenteli toimihenkilötehtävissä 72 pro-

senttia, asiantuntijatehtävissä 13 ja esimiestehtävissä 15 prosenttia. Vakinaisen henkilöstön lähtövaihtuvuus oli 4,4 prosenttia. Eläkkeelle siirtyi vuoden aikana 1,5 prosenttia henkilöstöstä. Uusia henkilöitä palkattiin kertomusvuonna 615, joista 46 prosenttia vakinaiseen työsuhteeseen.

OP-ryhmä käytti kertomusvuonna koulutuskuluihin 3,2 prosenttia henkilöstön palkkasummasta.

VOUSI 2003 YRITYKSITTÄIN

OSUUSPANKIT

Osuuspankkien yhteenlaskettu liikevoitto supistui 12 prosenttia 295 miljoonaan euroon (336). Siihen vaikutti eniten rahoituskatteen pienentyminen. Vuoden lopussa osuuspankkeja oli 242. Kaikki tekivät tilikaudella positiivisen liiketuloksen lukuun ottamatta yhtä, jonka liiketappio oli 0,09 miljoonaa euroa.

Osuuspankkien yhteenlaskettu rahoituskate pienentyi 8,6 prosenttia 623 miljoonaan euroon (681). Siihen vaikuttivat ennen kaikkea matalalla pysynyt korkotaso ja yhä jatkunut asiakasmarginaalien kaventuminen. Oman pääoman ehtoista sijoituksista saadut tuotot pienentyivät 11 prosenttia 27 miljoonaan euroon (30). Palkkiotuotot sen sijaan kasvoivat 221 miljoonaan euroon (210). Erityisesti kasvoivat maksuliikkeen hoidosta saadut palkkiot. Arvopaperikaupan nettotuotot kasvoivat vuoden aikana 15 miljoonaan euroon (2,3). Liiketoiminnan muut tuotot olivat 80 miljoonaa euroa (84).

Kulujen yhteismäärä kasvoi 0,9 prosenttia 666 miljoonaan euroon (660). Palkkiokulut supistuivat 36 miljoonaan euroon (38). Henkilöstökulut kasvoivat 4,7 prosenttia 247 miljoonaan euroon (236) ja muut hallintokulut 2,1 prosenttia 202 miljoonaan euroon (198). Pääasiassa kiinteistöomaisuuteen tehdyt arvonalentumispoistot sen sijaan olivat 5,4 miljoonaa euroa (12), eli 53 prosenttia pienemmät kuin vuonna 2002. Liiketoiminnan muut kulut säilyivät ennallaan 147 miljoonassa eurossa (147). Nettomääräisiä luottotappioita oli 5,4 miljoonaa euroa (10).

Osuuspankkien yhteenlaskettu tase oli 25,4 miljardia euroa (23,4). Luottokanta kasvoi 12 prosenttia 19,6 mil-

jardiin euroon (17,6) ja talletuskanta 6,5 prosenttia 19,9 miljardiin euroon (18,7).

Asikkalan ja Padasjoen osuuspankit sulautuivat toisiinsa 31.3.2003. Niiden toimintaa jatkamaan perustettu Etelä-Päijänteen Osuuspankki aloitti 1.4.2003. Iitin Osuuspankin sulautumisesta Päijät-Hämeen Osuuspankkiin päätettiin joulukuussa 2002. Sulautumista koskevien vastustusten vuoksi fuusion toteuttaminen on myöhästynyt suunnitellusta aikataulusta. Osuuspankki Realum luopui tammikuussa 2004 pankkitoimiluvasta, ja pankki muutettiin helmikuun alusta tavalliseksi osakeyhtiöksi.

OPK-KONSERNI

Osuuspankkikeskus-konsernin liikevoitto kasvoi 48 prosenttia 169 miljoonaan euroon (114). Liikevoittoa paransi erityisesti OP-Henkivakuutus Oy:n kohentunut tulos, josta OPK-konsernin tulokseen on yhdistelty konsernin omistusosuutta vastaava osuus.

OPK muutti vuoden 2003 alusta lukien eräistä jäsenpankeille välittämistään palveluista saatujen tuottojen kirjauskäytäntöä. Vertailuluvut joihin muutos vaikuttaa, on tässä toimintakertomuksessa muutettu uuden käytännön mukaisiksi.

OPK-konsernin rahoituskate kasvoi 0,8 prosenttia 174 miljoonan euroon (172). Oman pääoman ehtoista sijoituksista saadut tuotot supistuivat 9,1 miljoonaan euroon (27). Vuonna 2002 osinkotuotot olivat poikkeuksellisen suuret. Palkkiotuotot olivat 133 miljoonaa euroa (113). Palkkiotuottojen 9,7 prosentin kasvuun vaikutti erityisesti maksuliikkeen hoidosta saatujen palkkioiden lisääntyminen. Arvopaperikaupan ja valuuttatoiminnan nettotuotot olivat 3,2 miljoonaa euroa negatiiviset (-1,7). Liiketoiminnan muut tuotot kasvoivat 13 prosenttia 220 miljoonaan euroon (194). Kasvuun vaikuttivat atk-tuottojen lisääntyminen ja kertaluonteiset luovutusvoitot.

Konsernin kulut yhteensä kasvoivat 2,2 prosenttia 377 miljoonaan euroon (369). Palkkiokulut olivat 58 miljoonaa euroa (64). Niiden supistuminen johtui osittain euron käyttöönoton aiheuttamista kertaluonteisista palkkioista, jotka kasvattivat kuluja vuonna 2002. Henkilöstökulut olivat 126 miljoonaa euroa, eli 7,6 prosenttia

suuremmat kuin vuotta aiemmin (117). OPK-konsernin henkilömäärä oli vuoden lopussa 2 395 (2 315). Muut hallintokulut olivat 116 miljoonaa euroa, eli 3,6 prosenttia pienemmät kuin vuotta aiemmin (120). Poistot ja arvonalentumiset yhteensä olivat 33 miljoonaa euroa (31) ja liiketoiminnan muut kulut 43 miljoonaa euroa (37).

Osuudet pääomaosuusmenetelmällä yhdisteltyjen yritysten tuloksista olivat 21 miljoonaa euroa positiiviset, kun ne vuotta aiemmin olivat 30 miljoonaa euroa negatiiviset. Tuottojen kasvu johtuu pääasiassa OP-Henkivakuutus Oy:n kohentuneesta tuloksesta. Siitä konserniin yhdistelty osuus oli tilikaudella 20 miljoonaa euroa positiivinen, kun se vuonna 2002 oli 29 miljoonaa euroa negatiivinen.

Nettomääräisiä luottotappioita oli 3,1 miljoonaa euroa. Vuonna 2002 nettomääräisillä luottotappioilla oli 0,1 miljoonan euron positiivinen tulosvaikutus. Bruttomääräisesti uusia luottotappioita kirjattiin 8,4 miljoonaa euroa (10,6). Järjestämättömien ja nollakorkoisten saamisen määrä kasvoi 24 prosenttia 23 miljoonaan euroon (19).

Konsernin tase kasvoi 16 prosenttia 15,1 miljardiin euroon (13,0). Konsernin luottokanta oli 7,9 miljardia euroa, eli 12 prosenttia suurempi kuin edellisen vuoden lopussa (7,0). Talletuskanta kasvoi 3,4 miljardiin euroon (2,7). Velat luottolaitoksille ja keskuspankeille olivat 4,8 miljardia euroa (4,1) ja yleiseen liikkeeseen lasketut velkakirjat 4,9 miljardia euroa (4,3). Oma pääoma kasvoi 440 miljoonaan euroon (330).

Konsernin vakavaraisuus oli vuoden lopussa 10,4 prosenttia (10,6). Vakavaraisuus ensisijaisilla omilla varoilla oli 7,2 prosenttia (7,0). Konsernin tilikauden tulos konserniyhtiöiden hallitusten ehdottamalla voitonjaolla vähennettynä on rinnastettu omiin varoihin. Ensisijaiset omat varat olivat vuoden lopussa 666 miljoonaa euroa, eli 14 prosenttia suuremmat kuin vuotta aiemmin (583). OPK:n osuuspääomaan ja konsolidointiryhmän omiin varoihin ei sisälly irtisanottuja osuismaksuja. Konsernin riskipainotetut saamiset, sijoitukset ja taseen ulkopuoliset erät kasvoivat 9 prosenttia ja olivat vuoden lopussa 10,4 miljardia euroa.

OPK-konsernin tilinpäätökseen yhdistellään emoyhteisö OPK:n (Osuuspankkikeskus Osk) tilinpäätöksen lisäksi OKO-konsernin, OP-Kotipankki Oyj:n,

OP-Rahastoyhtiö Oy:n, FD Finanssidata Oy:n, OP-Asuntoluottopankki Oyj:n ja Osuuspankki Realumin tilinpäätökset. Lisäksi konsernitilinpäätökseen yhdistellään pääomaosuusmenetelmällä OP-Henkivakuutus Oy:n ja kiinteistösijoitusyhtiö Oy Realinvest Ab:n tilinpäätökset. Virtuaalinen Suomi Oy:n toiminta päättyi kertomusvuoden aikana.

OPK:n kokonaan omistaman Osuuspankki Realumin tilinpäätös yhdisteltiin OPK-konsernin tilinpäätökseen ensi kerran lokakuussa 2003. Aiemmin Realumin tilinpäätös yhdisteltiin Rahoitustarkastuksen luvalla suoraan OP-ryhmän tilinpäätökseen. OPK-konsernin osakkuusyhtiö, kiinteistösijoitusyhtiö Oy Realinvest Ab, yhdisteltiin konsernin tilinpäätökseen pääomaosuusmenetelmällä ensimmäisen kerran vuoden 2003 lopussa. Osuuspankki Realumin yhdistely OPK:n konsernitilinpäätökseen kasvatti konsernin omia pääomia 65 miljoonaa euroa.

Rahoitus- ja vakuutusryhmittymien valvonnasta annetun lain mukaisesti määritelty vakuutusliiketoiminnan osuus OPK-konsernista ylitti 10 prosentin rajan vuoden 2002 lopussa. Raja-arvon ylittymisen myötä OPK-konserni muodosti mainitun lain tarkoittaman rahoitus- ja vakuutusryhmittymän. Rahoitustarkastus on myöntänyt OPK:lle määräaikaisen poikkeuslupan olla noudattamatta rahoitus- ja vakuutusryhmittymän tilinpäätökselle asetettuja erityisvaatimuksia. Poikkeuslupa on voimassa vuoden 2004 tilinpäätökseen asti. Poikkeuslupan edellytys on, että OPK:n ja OP-ryhmän tilinpäätöksissä esitetään OP-Henkivakuutus Oy:n vakuutustekninen laskelma sekä vakuutustoiminnan varat ja velat -laskelma. Laskelmat on esitetty tilinpäätöksen liitetiedossa 47.

OSUUSPANKKIKESKUS OSK (OPK)

OPK:n liikevoitto pieneni edellisvuodesta 45 prosenttia 27 miljoonaan euroon (50). Pienentymiseen vaikutti eniten oman pääoman ehtoisista sijoituksista saatujen tuottojen supistuminen ja pysyviin vastaaviin kuuluvista arvopapereista kirjatut arvonalentumiset.

Vuonna 2002 osinkotuotot olivat poikkeuksellisen suuret, mikä selittää oman pääoman ehtoisista sijoituksista saatujen tuottojen pienentymisen 23 miljoonaan

euroon (45). OKOlta saatujen osinkojen ja yhtiöveron hyvitysten yhteismäärä oli 20 miljoonaa euroa (29). Palkkiotuotot olivat 23 miljoonaa euroa, eli hieman edellisvuotisia pienemmät (24). Liiketoiminnan muut tuotot olivat 212 miljoonaa euroa (199), eli 6,6 prosenttia suuremmat kuin vuonna 2002. Muihin tuottoihin sisältyy osuuspankeille myydyistä OP-Henkivakuutus Oy:n osakkeista kirjattu 2,7 miljoonan euron luovutusvoitto.

Kulujen yhteismäärä säilyi ennallaan ja oli 217 miljoonaa euroa (218). Palkkiokulut supistuivat 16 prosenttia 29 miljoonaan euroon (35). Tämä johtui siitä, että euron käyttöönoton ja 100-vuotisjuhlavuoden kertaluonteiset kustannukset kasvattivat vuoden 2002 kuluja. Henkilöstökulut kasvoivat 45 miljoonaan euroon (42). Pysyviin vastaaviin kuuluvista arvopapereista kirjatut arvonalentumiset olivat 8,8 miljoonaa euroa. Summa muodostui kokonaisuudessaan Virtuaalinen Suomi Oy:n purkamisen yhteydessä syntyneestä purkutappiosta. Virtuaalinen Suomi Oy:n Mainio.net-verkkopalvelun toiminta jatkuu OPK:n ylläpitämänä.

OPK:n tase kasvoi 25 prosenttia 413 miljoonaan euroon (330). OPK:n tytäryhtiöosakkeiden kirjanpitoarvo oli vuoden lopussa 81 miljoonaa euroa suurempi kuin vuotta aiemmin. Kasvu johtui OKOn ja jäsenosuuspankkien kanssa keväällä tehdystä OP-Henkivakuutus Oy:n omistusjärjestelystä. OPK:n oma pääoma oli vuoden lopussa 212 miljoonaa euroa (202) ja omavaraisuusaste 52,6 prosenttia (62,8). OPK:n henkilömäärä kasvoi tilikaudella 6,9 prosenttia 837 henkilöön (783).

OPK:n jäsenpankkien määrä supistui 242:een tammikuussa 2004, kun Osuuspankki Realum erosi OPK:n jäsenyydestä. Osuuspankki Realum jatkaa toimintaansa OPK:n täysin omistamana tytäryrityksenä Optum Oy:nä.

OPK:n tuloksen ennakoidaan olevan kertaluonteisten erien vuoksi vuonna 2004 suurempi kuin kertomusvuonna.

OPK:N TYTÄRYHTIÖT

OKO OSUUSPANKKIEN KESKUSPANKKI OYJ (OKO)

OKO-konsernin liikevoitto kasvoi 174 miljoonaan euroon (96). Liikevoittoa paransi helmikuussa toteutettu OP-Henkivakuutus Oy:n osakkeiden myynti, jonka tulosvaikutus oli 53 miljoonaa euroa, sekä joulukuussa tapah-

tunut Kiinteistö Oy Aleks-Hermeksen osakekannan myynti, jonka tulosvaikutus oli 11 miljoonaa euroa. Vertailukaudella OKOn sijoitukset Pohjola-Yhtymän osakkeisiin kasvattivat liikevoittoa 10 miljoonaa euroa.

Konsernin rahoituskate säilyi edellisvuotisella tasolla 161 miljoonassa eurossa. Oman pääoman ehtoista sijoituksista saadut tuotot olivat 9,1 miljoonaa euroa (13). Palkkiokuluilla oikaistut nettomääräiset palkkiotuotot kasvoivat 66 miljoonaan euroon (55). Palkkiotuottojen kasvu kertyi erityisesti antolainauksesta, maksuliikkeestä ja arvopapereiden liikkeeseenlaskusta. Liiketoiminnan muut tuotot kasvoivat 90 miljoonaan euroon (19), mikä johtui em. kertaluonteisista osakekaupoista.

Kulut ilman palkkiokuluja kasvoivat 139 miljoonaan euroon (130). Henkilöstökulut kasvoivat 9,4 prosenttia 58 miljoonaan euroon (53) henkilömäärän lisäyksen ja palkkatason nousun takia. Konserniyhtiöiden palveluksessa oli vuoden lopussa 1 113 henkilöä (1 092). Muut hallintokulut olivat 45 miljoonaa euroa (43). Suunnitelman mukaiset poistot säilyivät 11 miljoonassa eurossa. Liiketoiminnan muut kulut olivat 26 miljoonaa euroa (23).

Nettomääräisten luotto- ja takaustappioiden vaikutus liikevoittoon oli 2,4 miljoonaa euroa negatiivinen (1,9 positiivinen). Pysyviin vastaaviin kuuluvista arvopapereista tehdyt arvonalennukset olivat 4,6 miljoonaa euroa (0,1 positiiviset), josta valtaosa kohdistui kiinteistö-sijoitusyhtiö Oy Realinvest Ab:n osakkeisiin.

Osuus pääomaosuusmenetelmällä yhdisteltyjen yritysten tuloksista oli 3,3 miljoonaa euroa tappiollinen (-17). Helmikuussa toteutettujen osakekauppojen jälkeen OP-Henkivakuutus Oy ei ole enää OKOn osakkuusyhtiö, joten konsernin tilikauden tulokseen on yhdistelty osuus OP-Henkivakuutus Oy:n tuloksesta ainoastaan tammikuun osalta.

Konsernin tase kasvoi 14,8 miljardiin euroon (12,7). Luottokanta leasingkohteet mukaan lukien kasvoi 10 prosenttia 7,4 miljardiin euroon. Luottokannan osuus taseesta oli noin puolet. Yleisön talletusten määrä oli 2,0 miljardia euroa (1,9) ja velat luottolaitoksille ja keskuspankeille 4,8 miljardia euroa (4,2). Yleiseen liikkeeseen laskettujen velkakirjojen määrä kasvoi 4,8 miljardiin

euroon (4,1). Oma pääoma oli vuoden lopussa 733 miljoonaa euroa (633) ja jakokelpoinen oma pääoma 146 miljoonaa euroa (105). Konsernin vakavaraisuussuhde 11,0 prosenttia (11,1).

OKOn liiketoiminnan näkymät vuodelle 2004 ovat vakaat. Perusliiketoiminnan tulos ilman kertaluonteisia eriä muodostunee samantasoiseksi kuin vastaava tulos vuonna 2003. Konsernin liikevoitto jää kuitenkin edellisvuotista pienemmäksi, koska vuoden 2003 liikevoittoa kasvattivat merkittävät myyntivoitot.

OP-HENKIVAKUUTUS OY

Henkivakuutusosakeyhtiö Aurumin yhtiökokous päätti keväällä yhtiön toiminimen muuttamisesta OP-Henkivakuutus Oy:ksi. Uusi nimi otettiin virallisesti käyttöön 11.12.2003.

Henkivakuutusalan yleisestä kehityksestä poiketen OP-Henkivakuutuksen maksutulo kasvoi 7,6 prosenttia 530 miljoonaan euroon (493). Eläkevakuutusten myynnistä kertynyt maksutulo kasvoi 43 prosenttia ja oli lähes puolet kokonaismaksutulon kasvusta. OP-Henkivakuutuksen osuus alan kokonaismaksutulosta kasvoi 18,3 prosenttiin (15,1).

Tilikaudella yhtiön tulos parani tuntuvasti ja oli 36 miljoonaa euroa (39 tappiollinen). Tuloksen paranemiseen vaikutti osakemarkkinoiden elpyminen, jonka myötä aiemmin tehtyjä arvonalennuksia palautui yhtiön tulokseen yhteensä 26 miljoonaa euroa. Vuonna 2002 arvonalennusten tappiovaikutus oli 69 miljoonaa euroa.

Vastuuvelka oli vuoden lopussa 2,2 miljardia euroa (1,8), josta sijoitussidonnaisten vakuutusten osuus oli 19 prosenttia (17). Yhtiön sijoitusomaisuus ilman sijoitussidonnaisen vakuutuksen katteena olevaa omaisuutta oli kirjanpitoarvoin 1,9 miljardia euroa (1,6). Käyvin arvoin laskeutusta omaisuudesta korkosijoitusten osuus oli 85 prosenttia (81), osakkeiden ja osakerahastojen osuus 8,4 prosenttia (12), kiinteistösjoitusten osuus 3,6 prosenttia (3,5) ja vaihtoehtoisten sijoitusten osuus 3,2 prosenttia (3,2).

Yhtiön toimintapääoma vuoden lopussa oli 219 miljoonaa euroa (170), eli lähes kolminkertainen lakisääteisen toimintapääoman vähimmäismäärään nähden. Toimintapääomaa korotettiin joulukuussa 10 miljoonan euron pääomalinalla, jonka merkitsi kokonaisuudessaan emoyhteisö OPK. Tilikauden lopussa vakavaraisuusaste oli 11,4 prosenttia (10,9). Yhtiön henkilömäärä oli vuoden lopussa 45 (38).

Vuoden 2003 lopulla esitetyt pitkäaikaissäätämistä koskevat muutosehdotukset ovat aiheuttaneet epävarmuutta markkinoilla. OP-Henkivakuutus on aloittanut valmistautumisen mahdollisesti uusiutuviin markkinoihin. Yhtiön tuloksen kasvun ennakoidaan hidastuvan vuodesta 2003. Tulos säilyy kuitenkin hyvällä tasolla edellyttäen, että osakemarkkinoiden kehitys vastaa pitkän aikavälin kehitystä.

OP-RAHASTOYHTIÖ OY

OP-Rahastoyhtiön hallinnoimien sijoitusrahastojen pääomat kasvoivat ja omistajamäärä lisääntyi tilikaudella

Henkivakuutuksen tulosanalyysi

Milj. €	1–12/2003	1–12/2002
Vakuutusmaksutulo	529	493
Sijoitustoiminnan nettotuotto	147	-48
Maksetut korvaukset	159	171
Vastuuvelan muutos ennen lisäetuja ja tasoitumäärän muutosta	451	278
Liikekulut	23	22
Liikevoitto	43	-27
Tasoitumäärän muutos ja lisäedut	8	12
Tuloverot ja muut välittömät verot	0	0
Tilikauden voitto/tappio	36	-39

Toimintapääoma

Milj. €	31.12.2003	31.12.2002
Oma pääoma	122	87
Arvostuserot	34	31
Pääomalinat	65	54
Muut erät	-2	-2
Yhteensä	219	170
Toimintapääoman vähimmäismäärä	77	62
Vakavaraisuusaste, %	11,4	10,9

enemmän kuin rahastoalalla yleensä. OP-ryhmän markkinaosuus rahastopääomista oli vuoden lopussa 15,1 prosenttia, kun se vuotta aiemmin oli 14,3 prosenttia. OP-sijoitusrahastojen yhteenlasketut pääomat kasvoivat vuoden aikana 48 prosenttia 3,3 miljardiin euroon (2,3). Nettosijoitusten vaikutus pääomien kasvuun oli 0,8 miljardia euroa ja arvomuutoksen ja tuotonjaon yhteisvaikutus 0,2 miljardia euroa. Voimakkainta kasvu oli lyhyen koron rahastoissa, joiden osuus nettosijoituksista oli 0,7 miljardia euroa.

OP-Rahastoyhtiö toi vuoden 2003 aikana markkinoille kolme uutta sijoitusrahastoa. Lyhyen koron OP-Cash Treasury -rahasto sijoittaa varansa euroalueen valtioiden liikkeeseen laskemiin velkasitoumuksiin ja soveltuu yritys- ja yhteisösijoittajille kassanhallinnan välineeksi. Rahaston pääoma kasvoi vuoden aikana 219 miljoonaan euroon. OP-Arvo Osake ja OP-Kasvu Osake -rahastot sijoittavat varansa euroalueen arvo- tai kasvuyhtiöiden osakkeisiin.

OP-Rahastoyhtiön liikevoitto vuodelta 2003 oli 1,9 miljoonaa euroa eli samalla tasolla kuin vuotta aiemmin. Tuotot rahastotoiminnasta kasvoivat 12 prosenttia 28 miljoonaan euroon (25), josta 27 miljoonaa euroa muodostui rahastoilta perityistä hallinnointipalkkioista. Kulut yhteensä kasvoivat 12 prosenttia 27 miljoonaan euroon (24). Kulujen kasvu aiheutui pääosin myyntipaikoille maksetuista palkkionpalautuksista, joita oli yhteensä 18 miljoonaa euroa (15). OP-Rahastoyhtiön palveluksessa oli vuoden 2003 lopussa 28 henkilöä (28).

Rahastopääomien kasvun odotetaan jatkuvan Suomessa myös vuonna 2004. Osakemarkkinoiden elpyminen on luonut hyvät edellytykset rahastopääomien kasvulle. Yhtiön liikevoiton vuodelta 2004 odotetaan olevan samalla tasolla kuin vuonna 2003.

OP-KOTIPANKKI OYJ

OP-Kotipankki on keskittynyt vakuudettomien kulusluottojen myyntiin ja hallinnointiin. Pankin luottokanta kasvoi 8,3 prosenttia edellisestä vuodesta.

OP-Kotipankin liikevoitto oli 13 miljoonaa euroa, eli 53 prosenttia suurempi kuin edellisenä vuonna (8,3). Rahoituskate kasvoi 18 prosenttia 14 miljoonaan euroon (12). Luottojen joustavaan käyttöön tarkoitettujen auto-

maattipalvelujen runsas käyttö kasvatti palkkiotuotot 17 miljoonaan euroon (14). Osuuspankeille ja muille yhteistyökumppaneille maksetut palkkiot olivat 9,4 miljoonaa euroa (8,7). Luottotappioiden nettomäärä laski 1,4 miljoonaan euroon (1,9). Luottotappiot olivat 0,6 prosenttia luottokannasta (0,9).

OP-Kotipankin tase kasvoi 7,9 prosenttia 231 miljoonaan euroon (214). Saamiset yleisöltä ja julkisyhteisöiltä olivat 230 miljoonaa euroa (212). Velat luottolaitoksille olivat 183 miljoonaa euroa (172). Ne muodostuivat kokonaisuudessaan OKOlta nostetuista luotoista. Vakavaraisuussuhdeluku oli 11,8 prosenttia (11,5). Pankin palveluksessa oli vuoden lopussa 43 henkilöä (44).

Pankin liikevoiton vuodelta 2004 arvioidaan muodostuvan edelleen hyväksi, mutta jäävän jonkin verran pienemmäksi kuin vuonna 2003.

FD FINANSSIDATA OY

FD Finanssidata Oy vastaa OP-ryhmän tietotekniikan integroinnista. Lisäksi yhtiö tuottaa pankkiryhmän tietotekniset kehittämis-, ylläpito- ja tuotantopalvelut. Vuonna 2003 toiminnan erityispainopisteinä olivat ottolainaus- ja sijoituspalvelujärjestelmien kehittäminen sekä jatkuvuuden turvaamiseen tähtäävät toimenpiteet.

Yhtiön liikevoitto oli 1,3 miljoonaa euroa (1,2). Liikevaihto kasvoi edellisestä vuodesta 3 prosenttia 67 miljoonaan euroon (65). Tase oli vuoden lopussa 15 miljoonaa euroa (17). Henkilömäärä kasvoi tilikaudella 317:stä 324:ään.

Liikevoiton vuodelta 2004 arvioidaan säilyvän samalla tasolla kuin vuonna 2003.

OP-ASUNTOLUOTTOPANKKI OYJ

OP-ryhmän kiinnitysluottopankkina toimiva OP-Asuntoluottopankki Oy myöntää kiinnitysluottopankkilain mukaisia asuntoluottoja OP-ryhmän jäsenpankkien välityksellä.

Asuntoluottopankin liikevoitto supistui 0,5 miljoonaan euroon (0,8). Luottokanta kasvoi tilikaudella 50 prosenttia 111 miljoonaan euroon (74). Pankki ei kirjannut katsauskaudella luottotappioita eikä sillä ollut järjestämättömiä tai nollakorkoisia saamisia. Asuntoluottopankin liikkeeseen laskemien vakuudellisten OP-Asunto-

obligaatoiden määrä oli tilikauden lopussa 65 miljoonaa euroa (47). Pankin palveluksessa oli vuoden lopussa 4 henkilöä (4).

Matalan korkotason arvioidaan pitävän asuntoluottojen kysynnän vilkkaana myös vuonna 2004. OP-Asuntoluottopankin liikevoiton arvioidaan kasvavan vuodesta 2003.

VIRTUAALINEN SUOMI OY

Mainio.net-verkkopalvelun integrointi osaksi OP-ryhmän toimintaa toteutui suunnitellusti. Virtuaalinen Suomi Oy purettiin yhtiönä 30.9.2003, ja sen toiminta siirrettiin OPK:lle.

Virtuaalinen Suomi Oy:n viimeisen tilikauden eli tammi-syyskuun liikevoitto oli 0,2 miljoonaa euroa. Vuonna 2002 yhtiön liiketappio oli 2,6 miljoonaa euroa. Yhtiön palveluksessa olleet 6 henkilöä siirtyivät OPK:n palvelukseen.

OSUUSPANKKI REALUM

Vuosi 2003 oli Osuuspankki Realumin viimeinen vuosi luottolaitoksena. Pankki jatkoi tilikaudella kiinteistöomaisuuden hoitoa ja realisointia suunnitellusti. Pankin liikevoitto oli 1,3 miljoonaa euroa, eli 1,6 miljoonaa euroa pienempi kuin edellisenä vuonna. Tulosta heikensivät kiinteistöomistuksiin tehdyt 3,8 miljoonan euron arvonalentumiskirjaukset (1,1).

Realumin tase oli 77 miljoonaa euroa (76). Luottokanta supistui 2,3 miljoonaan euroon (2,9) ja kiinteistöjen ja kiinteistöyhtiöosakkeiden määrä 17 miljoonaan euroon (31). Muut taseen varat olivat pääasiassa saamisia ja saamistodistuksia OKOlta ja Osuuspankkikeskuksetta. Realumin vakavaraisuussuhdeluku oli 100,2 prosenttia (149,1). Vuoden lopussa pankin palveluksessa oli yksi henkilö (1).

Realumin ja OPK:n johtokunnat hyväksyivät vuonna 2002 suunnitelman pankin sulautumisesta OPK:hon vuonna 2003. Realum luopui alkuperäisen suunnitelman mukaisesti pankkitoimiluvastaan, mutta vireillä ollut pankin sulautuminen OPK:hon keskeytettiin. Realumin ylimääräinen osuuskunnan kokous päätti joulukuussa muuttaa osuuskunnan säännöt kokonaisuudessaan.

Uusien sääntöjen mukaan osuuskunnan uudeksi nimeksi tuli Optum Osk. Pankkitoimiluvan peruuttaminen ja uudet säännöt merkittiin kaupparekisteriin 2.1.2004. Tammikuun 2004 lopussa Optum muutettiin osakeyhtiöksi, jonka omistaa kokonaan OPK.

OPK:n johtokunnan vahvistaman uuden suunnitelman mukaisesti Optum Oy osti tammikuussa 2004 OPK:n Perintäpalvelut-yksikön. Yksikön 57 hengen henkilökunta siirtyi Optumin palvelukseen vanhoina työntekijöinä. Suunnitelmien mukaan Optum ostaa myös Osuuspankkien Keskinäisen Vakuutusyhtiön ja Osuuspankkien Vakuusrahaston jälkiperintäkannat.

Osuuspankki Realum yhdisteltiin OPK-konsernin tilinpäätökseen ensimmäisen kerran vuoden 2003 lopussa. Aiemmin Osuuspankki Realum yhdisteltiin suoraan OP-ryhmän tilinpäätökseen Rahoitustarkastuksen poikkeusluvalla.

MUUT YRITYKSET

OSUUSPANKKIEN KESKINÄINEN VAKUUTUSYHTIÖ

Osuuspankkien Keskinäinen Vakuutusyhtiö (OVY) on osa pankkiryhmän sisäistä riskienhallintajärjestelmää. Ovy kiinnittää luottovakuutustoiminnassa erityistä huomiota saamisiin, joihin sisältyy normaalia suurempi riski heikentyneen velanhoitokyvyn tai vakuustilanteen vuoksi. Tällaisten heikkojen luottojen suhteellinen osuus pysyi vuoden 2003 aikana ennallaan.

OVY:n vakuutusmaksutulo oli 17 miljoonaa euroa (21), josta 93 prosenttia kertyi luottovakuutustoiminnasta. Luottovakuutuksen piirissä oleva luottokanta oli 18 miljardia euroa (17).

Maksettuja vakuutuskorvauksia oli 8,2 miljoonaa euroa eli saman verran kuin vuonna 2002 (8,0). Osakekursien nousun johdosta sijoitusomaisuudesta kirjattiin arvonalentumisten palautuksia nettomääräisesti 1,4 miljoonaa euroa (-8,4). Kokonaisuudessaan sijoitustoiminnan tulos oli 16 miljoonaa euroa (4,9). Tilikauden tulos oli 5,9 miljoonaa euroa (-1,1).

OVY:n tase kasvoi 310 miljoonaan euroon (254). Vakuutustekninen vastuovelka oli vuoden lopussa 217 miljoonaa euroa, eli 10 prosenttia suurempi kuin vuoden 2002 lopussa (197). Yhtiön vakavaraisuus on vahva.

OSUUSPANKKIEN VAKUUSRAHASTO

Vuonna 1998 voimaan tulleen luottolaitoslain muutoksen jälkeen Osuuspankkien Vakuusrahaston (OVR) jäsenpankit ovat voineet erota vakuusrahaston jäsenyydestä suoritettuaan osuutensa rahaston vastuista. Vastuuosuuksien maksuaikataulut on sovittu pankkien ja OVR:n kesken siten, että maksut suoritetaan vuoden 2004 loppuun mennessä.

Vuoden 2003 lopussa OVR:llä oli 18 jäsentä, kun niitä edellisen vuoden lopussa oli 26. Pankit eroavat rahaston jäsenyydestä suoritettuaan loppuun osuutensa rahaston vastuista. Maksamattomia vastuuta oli vuoden lopussa 8,7 miljoonaa euroa (41).

Jäsenpankkien puolesta antamiensa takauksien perusteella OVR maksoi tilikaudella 5,6 miljoonaa euroa pääomasijoitusten korkoja (7,4). OVR:n jäsenpankkeihin tekemien pääomasijoitusten yhteismäärä ei muuttunut vuoden 2003 aikana, vaan pysyi 54 miljoonassa eurossa.

OVR:n toiminta päättyy ja rahasto puretaan vuoden 2004 aikana. OPK on sitoutunut vastaamaan OVR:n alasajon yli- tai alijäämästä. Osana toimintansa alasajoa OVR myy vuoden 2004 alussa sille tukitoimien perusteella siirtyneen jälkiperintäkannan Optum Oy:lle.

ELÄKEYHTEISÖT*OSUUSPANKKIEN ELÄKEKASSA*

Osuuspankkien Eläkekassa huolehtii OP-ryhmän lakisääteisestä eläketurvasta. Vuoden lopussa eläkekassan osakkaina oli 354 työnantajayritystä (355). Vakuutettuja toimihenkilöitä oli vuoden lopussa 9 529 (9 390).

Vuonna 2003 eläkekassa peri vakuutusmaksuja yhteensä 63 miljoonaa euroa (59), mikä alitti yleisen TEL-maksutason 0,9 prosenttiyksiköllä. Sijoitustoiminnan nettotuotto oli 36 miljoonaa euroa (5,5 negatiivinen). Arvonalentumisten palautuksia kirjattiin 4,8 miljoonaa euroa enemmän kuin uusia arvonalentumisia. Edellisenä vuonna arvonalentumisia kirjattiin 45 miljoonaa euroa. Eläkekassan tilikauden tulos oli 8,0 miljoonaa euroa (5,2 tappiollinen). Eläkekassan vastuovelka oli 615 miljoonaa euroa (580).

Eläkekassan vakavaraisuus oli vahva. Kassan toimintapäätös oli yli kolminkertainen verrattuna vakavaraisuusrajaan. Vakavaraisuusasteeksi muodostui 32 prosenttia vastuuvälästä (31). Eläkekassan lukuja ei yhdistellä OP-ryhmän tilinpäätökseen.

OSUUSPANKKIEN ELÄKESÄÄTIÖ

Osuuspankkien Eläkesäätiö vastaa toimintapiiriinsä kuuluvan henkilöstön lisäeläketurvasta. Sen toimintapiiriin kuului vuoden lopussa 329 työnantajaa (329) ja 5 526 toimihenkilöä (5 698).

Eläkesäätiö peri vuonna 2003 vakuutusmaksuja yhteensä 8,5 miljoonaa euroa (5,3). Eläkesäätiön sijoitusomaisuuden nettotuotto oli 31 miljoonaa euroa (6,0 negatiivinen). Arvonalentumisten palautuksia kirjattiin 5,0 miljoonaa euroa enemmän kuin uusia arvonalentumisia. Edellisenä vuonna arvonalentumisia kirjattiin 36 miljoonaa euroa. Eläkesäätiön tulos tilikaudelta oli 2,1 miljoonaa euroa (4,1 tappiollinen). Eläkesäätiön vastuovelka oli vuoden lopussa 468 miljoonaa euroa (454).

Säätiön eläkevastuut on täysin katettu, ja sen sijoitusomaisuus oli 116 prosenttia katettavasta vastuuvälästä (115). Eläkesäätiön lukuja ei yhdistellä OP-ryhmän tilinpäätökseen.

VUODEN 2004 NÄKYMÄT

OP-ryhmän markkina-asema on vahvistunut usean vuoden ajan, ja vahvistumisen odotetaan jatkuvan myös vuonna 2004. Pankkiryhmän liikevoiton arvioidaan muodostuvan saman tasoiseksi kuin vuonna 2003. Arviot liiketoiminnan ja tuloksen kehityksestä perustuvat oletukseen, että osakemarkkinoilla ja muussa toimintaympäristössä ei tapahdu merkittäviä muutoksia.

RISKIENHALLINTA

OP-ryhmän liiketoiminnan yleisiin painopiste- ja kehittämislinjauksiin liittyvää strategista riskiä vähennetään jatkuvalla suunnittelulla, joka perustuu analyyseihin ja ennusteisiin asiakkaiden tulevista tarpeista, eri toimialojen ja markkina-alueiden kehityksestä sekä kilpailutilanteesta. Pankkiryhmän strategiset linjaukset käsitellään laajasti ryhmän sisällä ennen vahvistamista. Strategia-prosessien yhteydessä vahvistetaan myös ryhmätasoiset riskirajat. OP-ryhmän ja jäsenpankkien vuosisuunnittelussa riskirajoille asetetaan vuosittaiset riskinottohalua kuvaavat tavoitearvot.

OP-2002-liiketoimintastrategian mukainen markkina-asemien vahvistaminen tapahtuu kaikissa olosuhteissa ryhmän riskienhallintaohjeita noudattaen. Pankkiryhmän suhtautuminen riskinottoon on maltillinen.

Riskienhallinnan tehtävänä on tunnistaa ne uhat ja mahdollisuudet, jotka vaikuttavat strategian toteutumiseen. OP-ryhmän riskienhallinnan tärkein tavoite on estää hallitsemattomat riskit, jotka voisivat vaarantaa yksittäisen pankkiryhmään kuuluvan yhteisön tai koko OP-ryhmän vakavaraisuuden. Riskienhallinta perustuu liiketoimintapäätöksiä tekevien henkilöiden sekä riskienhallinnan asiantuntijoiden ammattitaitoon ja varovaisuuteen sekä systemaattiseen riskien mittaamiseen, arviointiin ja rajoittamiseen.

OP-ryhmän riskienhallintajärjestelmän, -menetelmien ja -tietojärjestelmien kehitystyö on jatkuvaa. Riskienhallintaa kehitetään määrätietoisesti pankkiryhmän liiketoiminnallisten tarpeiden pohjalta ottaen huomioon valmisteilla olevan vakavaraisuussäännösten ja muiden viranomaismääräysten ja -suositusten vaatimukset.

RISKIENHALLINNAN ORGANISOINTI*OSUUSPANKKIKESKUS*

OPK:n hallintoneuvosto vahvistaa OP-ryhmän riskienhallinnan periaatteet ja ryhmätason riskirajat sekä valvoo riskienhallintaa. OPK:n johtokunta vastaa OP-ryhmän riskienhallinnasta ryhmätasolla sekä ryhmän riskienhallintajärjestelmien riittävydestä ja ajanmukaisuudesta. OPK:n Ryhmäohjaustoiminnon johtaja on riskienhallinnasta vastaava johtokunnan jäsen. OPK antaa pankkiryhmän yhteisöille ohjeita niiden riskienhallinnan turvaamiseksi sekä valvoo niiden toimintaa. Kukin yhteisö vastaa kuitenkin itse siitä, että sillä on toimintansa luonteeseen ja riskinottoon nähden riittävät riskienhallintajärjestelmät ja riittävä sisäinen valvonta.

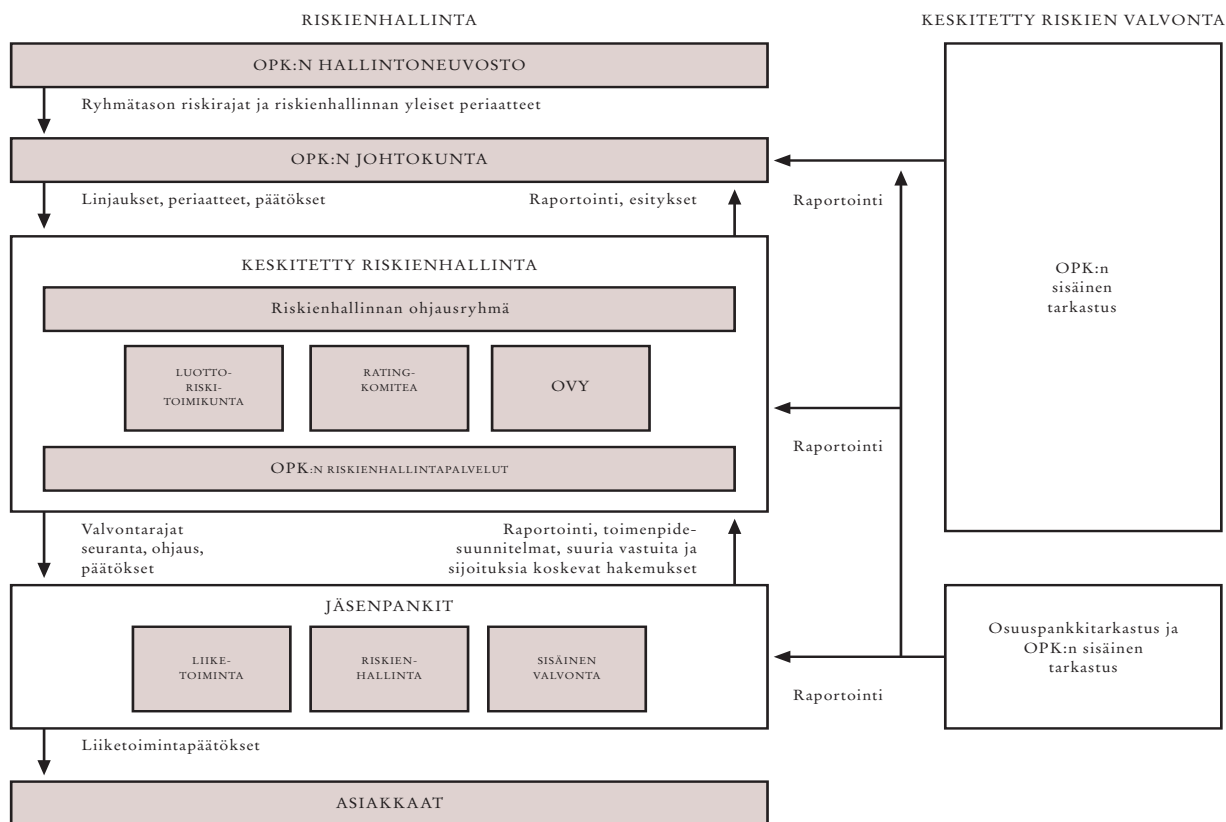
OPK:n johtokunnalle raportoiva Riskienhallinnan ohjausryhmä vastaa riskienhallinnan tavoitteiden ja ohjeiden koordinoinnista OP-ryhmän liiketoimintastrategiaan ja -suunnitelmiin, seuraa pankkiryhmän riskinkantokyvyn ja riskiaseman kehitystä sekä koordinoi riskienhallinnan kehitystyötä. Riskienhallinnan ohjausryhmän puheenjohtaja ja varapuheenjohtaja ovat OPK:n johtokunnan jäseniä.

Keskitettyä riskienhallintaa OPK:ssa toteuttavat luottoriskitoimintakunta, rating-komitea, useasta eri yksiköstä muodostuva riskienhallintapalvelut-kokonaisuus sekä Osuuspankkien Keskinäinen Vakuutusyhtiö.

OPK:n luottoriskitoimikunta käsittelee merkittävät asiakasvastuut ja kiinteistösijoitukset ryhmätasolla. Kaikki luotto- ja muita asiakasvastuita kasvattavat päätökset vaativat luottoriskitoimikunnan luvan silloin, kun asiakaskokonaisuuden vastuut ovat suuremmat kuin 20 prosenttia jäsenpankin omista varoista tai kun vastuut pankkiryhmätasolla ylittävät viiden miljoonan euron rajan. Raja omista varoista alennettiin 25 prosentista 20 prosenttiin 1.1.2004 alkaen. Viiden miljoonan euron raja ei koske pankkiryhmän keskuspankissa OKOssa tehtyjä päätöksiä. Toimikunnan lupaa edellyttävät myös kaikki kiinteistösijoitushankkeet, joissa pankkiryhmän sitoutuneen pääoman määrä ylittää 5 miljoonaa euroa.

Rating-komitea määrittää luottokelpoisuusluokat niille OP-ryhmän yritysasiakkaille, joiden vastuut tai suunnitellut vastuut ovat yli 5 miljoonaa euroa. Rating-

OP-ryhmän riskienhallinnan ja -valvonnan organisaatio

komitea voi määrittää luottokelpoisuusluokitukset myös pienemmille yritysasiakkaille esimerkiksi merkittävien vakuusvajeiden johdosta. Luokitusten esittelystä ja päätöksenteosta vastaavat luotonmyöntämisestä riippumattomat jäsenet OPK:n ja OKOn riskienhallinta- ja yritystutkimusyksiköistä. Keskisuurten vastuiden osalta luokittelu tehdään OPK:n Yritystutkimusyksikössä joko yrityskäyntien pohjalta tai tilinpäätöstietojen perusteella.

Osuuspankkien Keskinäinen Vakuutusyhtiö OVY analysoi asiakkaan velanhoidokyvyn riittävyyden ja vakuuksien turvaavuuden kaikkien niiden luottojen osalta, joissa osuuspankin tai Okopankki Oyj:n yksit-

täisen asiakaskokonaisuuden vastuut ovat suuremmat kuin 0,25 miljoonaa euroa tai ylittävät 10 prosenttia pankin omista varoista.

OPK:n riskienhallintapalvelut vastaa keskitetysti ryhmätason riskienhallinta- ja valvontarajajärjestelmien ylläpidosta ja kehittämisestä, pankkikohtaisesta ohjauksesta sekä luotto-, markkina- ja operatiivisten riskien hallintaa koskevasta ohjauksesta, valvonnasta ja raportoinnista.

OPK:n Tarkastustoiminto tukee riskienhallintaa ja sisäistä valvontaa tarkastamalla OPK:n, sen jäsenpankkien ja niiden tytäryhtiöiden riskienhallinnan toteuttamisen ja riittävyyden.

JÄSENPAANKIT

Pankkiryhmän jäsenpankit ja muut pankkiryhmään kuuluvat yhteisöt ovat organisoineet riskienhallinnan liiketoimintansa laadun ja laajuuden edellyttämällä tavalla. Riskienhallintaa ja sen organisointia koskevat päätökset tehdään jäsenpankin hallituksessa.

OKO-konsernissa OKOn johtokunnan alaisena toimiva Riskienhallintajohto päättää riskien ottamisen toimintalinjat ja rajat. Liiketoiminnasta riippumaton Riskienhallintaosasto vastaa OKO-konsernin riskien valvonnasta ja raportoinnista sekä riskienhallinnan kehittämisestä. OKOn luotto- ja muiden riskien hallinnan periaatteita on kuvattu yksityiskohtaisemmin pankin tilinpäätöksessä.

OPK on antanut jäsenpankeille malliohjeet riskienhallinnan järjestämisestä. Jäsenpankkien hallintoneuvostot ovat vahvistaneet pankissa sovellettavat riskienhallinnan periaatteet, joiden pohjalta pankin hallitus ohjaa ja valvoo pankin riskinottoa. Vahvistetuissa sisäisissä ohjeissaan kukin jäsenpankki määrittelee muun muassa:

- luotonantoa ohjaavat keskeiset periaatteet, erityisesti luotonannon tavoitteet, päätöksentekovaltuudet ja

vastuut, yleiset vakuus- ja omarahoitusvaatimukset ja luottoriskien seurannassa käytetyt mittarit ja riskirajat

- liiketoimintapäätöksiä ohjaavat tasehallinnan periaatteet, käytettävät markkinariskimittarit ja riskirajat sekä tasehallintaorganisaation ja raportointikäytännön
- kiinteistöomistuksia koskevat linjaukset, kuten omistuksia koskevat määrä- ja tuottotavoitteet sekä omistusten jaottelun pidettäviin, jalostettaviin ja myytäviin kohteisiin
- operatiivisten riskien hallintaa koskevat periaatteet.

RISKI- JA VALVONTARAJAJÄRJESTELMÄ

OPK:n hallintoneuvosto on asettanut OP-ryhmän riskinkantokyvylle ja kannattavuudelle sekä luotto- ja markkinariskeille riskirajat. OPK:n johtokunta on asettanut tämän ryhmätason riskirajajärjestelmän puitteissa jäsenpankkien ja muiden OP-ryhmään kuuluvien yhteisöjen riskinkantokyvylle, kannattavuudelle ja eri riskilajeille valvontarajat, joita niiden ei tule toiminnassaan ylittää ja joiden perusteella ne vahvistavat omat riskirajansa.

OP-ryhmän riskirajajärjestelmä OP-2002-liiketoimintastrategian mukaan sekä riskimittareiden arvot

Mittari	Riskiraja	31.12.2003	31.12.2002
Riskinkantokyky ja kannattavuus			
Ydinvakavaraisuus (vakavaraisuussuhde ilman lisäosuuspääomaa ja toissijaisia omia varoja)	vähintään 7	10,9	10,5
Peruskannattavuus (voitto ennen luottotappioita / tase, %)	vähintään 1	1,5	1,7
Luottoriskit			
Suurin yksittäinen asiakasriski / omat varat, %	enintään 15	8,3	9,7
Suurten asiakasriskien yhteismäärä / omat varat, %	enintään 100	0	0
Toimialariski / omat varat, %	enintään 50	48	42
Järjestämättömät saamiset / saamiset ja sitoumukset, %	enintään 2	0,5	0,6
Kolmen seuraavan vuoden luottotappioarvio / tase, %	enintään 1,5	0,28	0,32
Markkinariskit			
Rahoitusriski / tase, %	vähintään -3	+2,0	+0,5
Konsolidoitu kassavaranto, %	vähintään 11	14,3	12,6
Korkoriski / omat varat, %	+/-2	+0,9	+0,9
Valuuttakurssiriski / omat varat, %	enintään 4	0,3	0,4
Osakeriski / omat varat, %	enintään 10	2,7	1,8
Kiinteistöihin sitoutunut pääoma / tase, %	enintään 6	3,7	4,4

Mittariston kattavuus ja kehittämistarpeet tarkistetaan säännöllisesti OP-ryhmän strategiaprosesseissa.

Vuoden 2003 aikana ja sen lopussa pankkiryhmän riskinkantokyvyn ja kannattavuuden tunnusluvut olivat selvästi OPK:n hallintoneuvoston asettamien riskirajojen sisällä. Vuoden 2003 aikana yksikään luotto- tai markkinariskien riskiraja ei rikkoutunut. Riskilajikohtaisten lukujen yhteydessä annetaan tarkempia tietoja riskimittareiden laskentaperusteista ja kehityksestä vuoden 2003 aikana.

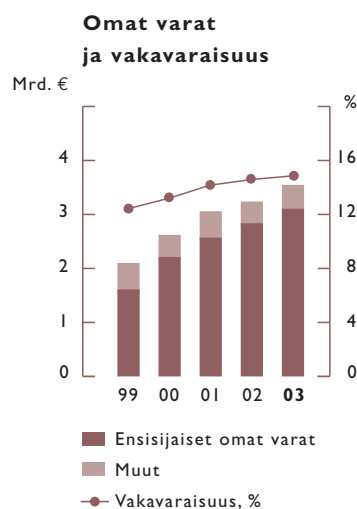
Jäsenpankkeja ohjataan ja valvotaan pääosin valvontarajajärjestelmän pohjalta. Jos valvontarajoja rikkoutuu, jäsenpankkeihin voidaan soveltaa eriasteista pankkikohtaista ohjausta. Jäsenpankit luokitellaan ryhmän sisäisiin riskiluokkiin. Luokituksessa otetaan huomioon valvontarajojen ylitysten lukumäärä ja ylitysten vakavuus. OPK analysoi riskitilanteen ja tarkistaa riskiluokittelun säännöllisesti osana valvontaprosessia.

RISKINKANTOKYKY JA KANNATTAVUUS

OP-ryhmän riskinkantokyky on vahva ja vakaa. Vuoden 2003 lopussa pankkiryhmän vakavaraisuus oli 15,4 prosenttia (15,2) lakisääteisen vähimmäistason ollessa 8 prosenttia. Pankkiryhmän riskinkantokyvyn riskirajamittarina käytetään ydinvakavaraisuutta, joka on lakisääteistä vakavaraisuutta selvästi tiukempi mittari. Vuoden lopussa ydinvakavaraisuus oli 10,9 prosenttia (10,5), eli 3,9 prosenttiyksikköä korkeampi kuin OPK:n hallintoneuvoston ryhmälle asettama riskiraja. Vahva riskinkantokyky toimii puskurina ennakoimattomia tappioita vastaan ja luo edellytyksiä liiketoiminnan kasvulle. Vuoden lopussa pankkiryhmän omat varat ylittivät 898 miljonnalla eurolla (736) riskinkantokyvylle asetetun riskirajan mukaisen omien varojen vähimmäismäärän. Riskiraja olisi mahdollistanut riskipainotettujen sitoumusten 55 prosentin kasvun.

Korkotaso aleni entisestään vuonna 2003, mikä rasitti pankkiryhmän rahoituskatetta. Vähittäispankkitoimintaan liittyvää rakenteellista korkoriskiä realisoitui, kun talletuskoroilla ei ollut enää tilaa alentua antolainauskorkoja vastaavasti. Sen sijaan pörssikurssien elpyminen näkyi sekä osakekaupan nettotuottojen kasvuna että henki- ja eläkevakuutusliiketoiminnan kannattavuuden parantumisena. Kun lisäksi ydinliiketoimintojen kasvu

alensi suhteellisia yksikkökustannuksia, pysyi pankkiryhmän peruskannattavuus miltei samana kuin edellisenä vuonna korkoriskin realisoitumisesta huolimatta. Kannattavuudelle asetettu riskirajamittarin arvo oli kertomusvuonna 1,5 prosenttia (1,7) eli 0,5 prosenttiyksikköä parempi kuin peruskannattavuudelle asetettu riskiraja. Hyvän kannattavuuden ansiosta OP-ryhmän euroääräinen omien varojen puskuri kasvoi sekä oman riskirajan mukaiseen ydinvakavaraisuuteen että lakisääteiseen vakavaraisuuteen nähden huolimatta riskipainotettujen sitoumusten 9 prosentin kasvusta.

LUOTTORISKIT

LUOTTORISKIEN HALLINNAN TAVOITTEET JA YLEISET PERIAATTEET

Luottoriskit ovat vähittäispankkitoiminnan merkittävin riskilähde, ja siksi niiden hallinnan ja seurannan kehittämiseen kiinnitetään OP-ryhmässä erityistä huomiota. Luottoriskien hallinnan tarkoitus on vähentää luottotappioiden todennäköisyyttä jo ennen luottopäätöstä sekä toisaalta rajoittaa ja estää jo tehtyihin luottopäätöksiin liittyvien riskien toteutumista tavalla, joka vaarantaisi OP-ryhmän tai sen yksikön kannattavuuden tai vakavaraisuuden.

Luottoriskien hallinnan lähtökohta ja OP-ryhmän pankkien erityinen vahvuus on paikallinen ja perusteellinen asiakastuntemus. Luotonanto tapahtuu ensisijaisesti asiakkaan riittävän ja todennetun velanhoitokyvyn

perusteella. Sitoumusten takaisinmaksun varmistamiseksi asiakkaan vastuilla tulee pääsääntöisesti olla turvaavat vakuudet. Suurimpien yritysasiakkaiden osalta käytetään vakuuksien ohessa myös luottosopimusten erityisehtoja (kovenantteja) turvaamaan pankkiryhmän asemaa.

Luotonmyöntämisvaltuudet on OP-ryhmässä vahvistettu vastaamaan kunkin jäsenpankin ja liiketoimintayksikön toiminnan laajuutta ja luonnetta.

OP-ryhmässä ulkomaista riskiä ottaa käytännössä yksinomaan OKO. OKOn johtokunta vahvistaa pankille maalimiitit, jotka perustuvat kansainvälisiin luottokelpoisuusluokituksiin ja pankin omiin analyyseihin valtioiden taloudellisesta ja poliittisesta tilasta.

LUOTTORISKIEN HALLINTAMENETELMÄT

Asiakkaiden velanhoitokyvyn ja luottoriskin arvioinnissa hyödynnetään maksukykykylaskelmia, tilinpäätösanalyysijä, yritystutkimuksia, lausuntoja ja uudistettua riskiluokittelua sekä OPK:n laatimia toimialakatsauksia ja rahoitussuosituksia.

Kotitalouksien velanhoitokyvyn arvioimiseksi ylläpidetään kulutusnormitaulukoita, ja asuntolainojen myöntämisessä käytetään vertailulaskelmia eri korkotasoilla sen varmistamiseksi, että velanhoito ei vaaranna korkotason muuttuessa. Luottoasiakkaan velanhoitokyvyn turvaamiseksi luottoneuvottelujen yhteydessä tarjotaan takaisinmaksua odottamattomissa tilanteissa turvaavia vakuutuksia, joiden korvaukset on sidottu luoton lyhennyksiin ja jäljellä olevaan pääomaan. Vuosittain noin 35 prosenttia luottoasiakkaista turvaa maksukykyään vakuutuksilla.

Yritysrahoituspäätöksien tueksi OPK:ssa tehtiin tilinpäätösanalyysi noin 20 000 yritysasiakkaasta ja yhteensä 26 000 tilikaudesta. Yritystutkimuksia ja -lausuntoja laadittiin yhteensä 1 150, ja niissä selvitettiin yhteensä yli 450 miljoonan euron hankkeet. Osuuspankkikeskuksen luottoriskitoimikunta käsitteli vuoden 2003 aikana lähes 2 000 erilaista hakemusta. Toimikunnan myöntämiä poikkeuslupia suurten asiakaskokonaisuuksien rahoittamiseen oli vuoden lopussa voimassa 50 kappaletta.

Vuoden 2003 aikana vakiinnutettiin yritysasiakkaiden 12-portaisen luokittelujärjestelmän käyttö. Luokittelun perustana on yritysasiakkaiden tilinpäätösten kat-

tava analysointi, ja sitä täydentää Yritystutkimuksen tai Rating-komitean antama reittaus. Pienimpien yritysasiakkaiden osalta tilinpäätökseen perustuvaa luokittelua ei tehdä. Tämän asiakasryhmän osalta luottopäätökset tehdään asiakkuushistorian, nykytila- ja tarvekartoitusten sekä vakuustietojen pohjalta.

Osuuspankeilla ja Okopankki Oyj:llä on luottokantaa ja pankkitakauksia koskeva luottokantavakuutus Osuuspankkien Keskinäisessä Vakuutusyhtiössä OVY:ssä. Vakuutus päätökset tehdään erikseen sellaisten luottojen osalta, jotka ylittävät 0,25 miljoonaa euroa tai 10 prosenttia jäsenpankin omista varoista. Asiakaskokonaisuuden sitoumuksia voidaan hylätä vakuutuksen piiristä liian suurten velanhoitokykyyn tai vakuuksiin liittyvien riskien johdosta. Erillisen vakuutus käsittelyn perusteella saadaan yksityiskohtaista tietoa vähittäispankkitoiminnan suurimpien asiakkaiden luotoista, luotonhoitokyvystä ja vakuusasemasta. Vakuutus käsittely on merkittävä osa OP-ryhmän luottoriskien hallintaa.

OP-ryhmätasolla seurataan kuukausittain luottoriskien kehitystä. Seurannan kohteina ovat mm. luottokannan kehitys ja jakaumat, järjestämättömien saamisten ja rästien kehitys sekä OVY:n luottokantavakuutuksesta hylättyjen saamisten määrä. Jäsenpankkitasolla luottoriskien seuranta on jatkuvaa. Lisäksi OP-ryhmässä luottoriskien kehitystä seurataan säännöllisesti tehtävillä riskikartoituksilla. Niissä luottoriskejä mitataan reittauksen sekä asiakaskohtaisesti lasketun vakuusvajeen pohjalta.

LUOTTORISKIEN KEHITYS

OP-ryhmän luotto- ja takauskanta kasvoi kertomusvuonna 11 prosenttia 28,9 miljardiin euroon (26,0). Luottokannan 2,9 miljardin euron kasvusta valtaosa eli 2,3 miljardia euroa oli kotitalouksien luottojen osuutta. Yritysluottojen osuus oli 0,4 miljardia euroa. Vuoden lopussa kotitaloussektorin osuus luottokannasta oli 68 prosenttia (67), yritysten 26 prosenttia (27) ja muiden sektorien 6 prosenttia (5). Kotitalouksien 18,8 miljardin euron luottokannasta asuntoluottojen osuus oli 12,4 miljardia euroa.

Yritysluottokanta oli vuoden lopussa 7,1 miljardia euroa (6,7). Luotonanto oli hajaantunutta sekä toimialoitain että asiakaskokonaisuuksittain. Pankkiryhmän

Luottokanta sektoreittain

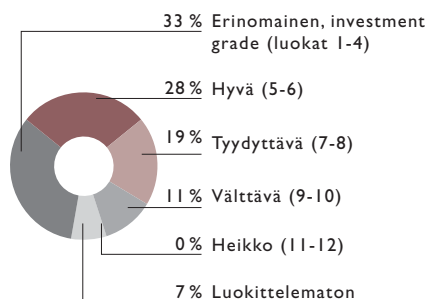
Milj. e	31.12.2003	31.12.2002	Muutos %	Järjestämättömät ja nollakorkoiset saamiset	
				31.12.2003	prosenttia luotto- kannasta
Yritykset ja asuntoyhteisöt	7 981	7 473	7	59	0,7
Teollisuus	2 053	2 056	0	15	0,7
Rakentaminen	475	462	3	7	1,4
Kauppa- ja ravitsemustoiminta	1 229	1 113	10	10	0,8
Kiinteistösjoitustoiminta	1 674	1 417	18	10	0,6
Muut yritykset	1 714	1 678	2	15	0,9
Asuntoyhteisöt	836	746	12	2	0,2
Rahoitus- ja vakuutuslaitokset	18	27	-34		
Julkisyhteisöt ja voittoa tavoittelemattomat yhteisöt	591	361	64	0	0,1
Kotitaloudet	18 821	16 569	14	109	0,6
Asuntoluotot	12 403	10 695	16	38	0,3
Ulkomaat	86	146	-41	0	0,3
Yhteensä	27 497	24 575	12	168	0,6

suurin toimialakohtainen riskikeskittymä oli kiinteistöliiketoiminta (kiinteistöjen rakennuttaminen sekä omien kiinteistöjen ja asuntojen kauppa, vuokraus ja hallinta, pl. asunto-osakeyhtiöt), jonka kokonaisvastuut olivat vuoden lopussa 1,7 miljardia euroa eli 48 prosenttia omista varoista. OP-ryhmän sisäinen riskiraja on asetettu 50 prosenttiin konsolidoiduista omista varoista.

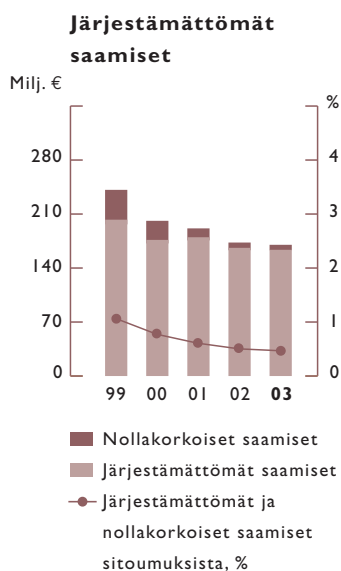
OP-ryhmällä oli vuoden lopussa järjestämättömiä saamia 162 miljoonaa euroa (166) ja nollakorkoisia saamia 6 miljoonaa euroa (8). Järjestämättömien ja nollakorkoisten saamisten suhde luottokantaan ja muihin luotonantoon rinnastettaviin saamisiin ja taseen ulkopuolisiin eriin oli vuoden lopussa 0,5 prosenttia. Vuoden 2002 lopussa suhdeluku oli 0,6 prosenttia. Vuoden 2003 aikana pankkiryhmä kirjasi bruttomääräisesti luottotappioita yhteensä 29 miljoonaa euroa (41), mikä oli 0,08 prosenttia (0,13) luottokannan, muiden luotonantoon rinnastettavien sitoumusten ja taseen ulkopuolisten erien yhteismäärästä. Järjestämättömistä saamisista oli kirjattu vuoden lopussa kohdistettuja luottotappiovarauksia 104 miljoonaa euroa (125). Muista saamisista kuin järjestämättömistä saamisista kohdistettuja luottotappiovarauksia oli kirjattu 60 miljoonaa euroa.

OP-ryhmän luokittelujärjestelmän piiriin kuuluvat yhtiömuotoiset asiakkaat, joiden vastuut OP-ryhmälle ovat yli 100 000 euroa. Näistä vastuista oli vuoden 2003 lopussa luokiteltu 93 prosenttia. Luokitelluista vastuista 36 prosenttia kuului parhaaseen eli "investment grade"-luokkaan ja 31 prosenttia luokkaan "hyvä". Heikoksi luokiteltujen vastuiden osuus oli 0,3 prosenttia luokitelluista vastuista.

Yritysvastuiden jakautuminen reittausluokkiin 31.12.2003

Järjestämättömien ja muiden ongelmasaamisten pienen määrän sekä luottokantavakuuttamisen yhteydessä tehtävien selvitysten ja riskikartoitusten tulosten perusteella pankkiryhmän luottoriskitilanteen arvioidaan olevan vakaa. Tarkentuneen asiakasluokittelun ja vakiintuneiden asiakkuuksien hoitotapojen avulla tilanteen kehittymiseen voidaan reagoida aikaisempaa varhemmin.

MARKKINARISKIT JA TASEHALLINTA

OP-ryhmässä markkinariskeihin sisällytetään kaikkien taseen ja taseen ulkopuolisten erien rahoitus- ja korkoriski sekä valuutta-, osakekurssi- ja kiinteistöriski. Markkinariskien hallinnan keskeisenä tehtävänä on tunnistaa ja arvioida pankkiryhmän liiketoimintaan sisältyvät markkinariskit, rajoittaa ne hyväksyttävälle tasolle sekä raportoida niistä säännöllisesti ja tehokkaasti. Näin varmistetaan, että markkinahintojen tai muiden ulkoisten markkinatekijöiden muutokset eivät johda pitkän aikavälin kannattavuuden tai vakavaraisuuden heikkenemiseen ryhmään kuuluvassa yksittäisessä yksikössä tai pankkiryhmässä kokonaisuutena.

Vastuu pankkiryhmän jäsenpankkitasoisesta tasehallinnasta ja siihen liittyvästä markkinariskien ottamisesta on pääosin hajautettu. Jäsenpankkikohtaista markkinariskien ottamista ohjaavat ja rajoittavat kuitenkin OP-ryhmän riskienhallinnan periaatteet, OPK:n riskienhallintaohjeistus ja pankkiryhmän valvontarajajärjestelmä.

Kunkin jäsenosuuspankin hallitus on vahvistanut kirjallisen tasehallintajärjestelmän toimintaohjeen. Siinä määritellään käytettävät tuotteet ja markkinainstrumentit, valuuttamääräisen liiketoiminnan laajuus, varainhankinnan ja sijoitustoiminnan periaatteet, käytettävät markkinariskimittarit ja -rajat sekä pankin tasehallinnan organisointi.

Pankkiryhmän työnjaon mukaan jäsenosuuspankit keskittyvät vähittäispankkitoimintaan. Niiden aktiivista kaupankäyntiä raha- ja pääomamarkkinoilla on rajoitettu pankkiryhmätasoisella suosituksella, jonka mukaan pankkikohtaisen kaupankäyntisalkun arvo voi olla korkeintaan 5 prosenttia taseen ja taseen ulkopuolisten erien yhteismäärästä. Tilivuoden lopussa kahdella osuuspankilla oli suositusta suurempi kaupankäyntisalkku, kuten myös edellisen vuoden lopussa.

Osuuspankit hoitavat rahamarkkinakauppansa valtaosin OKOn kanssa. Osuuspankkien johdannaisliiketoiminta on erittäin vähäistä ja rajoittuu muutaman osuuspankin korkoriskiposition suojaukseen koronvaihtosopimuksilla OKOn kanssa. Osuuspankkien tekemien koronvaihtosopimuksien kohde-etuuksien arvo oli vuoden lopussa 24,5 miljoonaa euroa (12,7).

OP-ryhmän keskuspankkina OKO hoitaa pankkiryhmän maksuvalmiuden, maksuliikkeen, valuuttakurssiriskit, pitkäaikaisen varainhankinnan ja kansainväliset pankkisuhteet. OKOn tasehallintaa ja markkinariskien ottoa ohjaavat yhtiön riskienhallintastrategia ja kokonaisriskipolitiikka sekä markkinariskilajikohtaiset riskipolitiikat, joissa määritellään sallitut riskien enimmäismäärät, position rakennetta ja hajauttamista koskevat periaatteet sekä riski- ja tuottotavoitteet.

OP-ryhmään kuuluvien vakuutusyhteisöjen (OP-Henkivakuutus Oy, Osuuspankkien Keskinäinen Vakuutusyhtiö, Osuuspankkien Eläkekassa ja Osuuspankkien Eläkesäätiö) markkinariskien hallinnan periaatteet määritellään yhtiökohtaisissa riskienhallinta- ja sijoitussuunnitelmissa.

OP-ryhmän yksiköiden markkinariskiraportoinnin laajuus ja tiheys vaihtelevat yksikön liiketoiminnan luonteen mukaan. OKOssa markkinariskien seuranta ja raportointi on päivittäistä ja osin reaaliaikaista, pankkiryhmän muissa yhteisöissä säännöllinen raportointi johdolle on kuukausittaista, mutta seuranta tarvittaessa

päivittäistä. OPK:n Riskienhallintapalvelut tuottaa kuukausittain markkinariskiraportit osuuspankeille ja raportoi koko OP-ryhmän taserakenteen ja markkinariskien kehityksestä OPK:n johdolle.

RAHOITUSRISKI

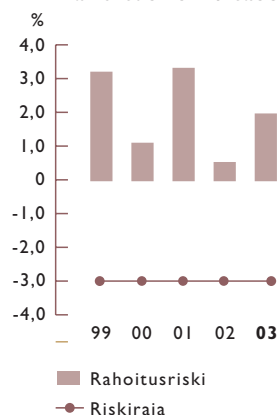
Rahoitusriskillä tarkoitetaan riskiä siitä, että yrityksen kyky selviytyä maksuvelvoitteestaan vaarantuu. Pankkiryhmän rahoitusriskin lähteitä ovat taserakenteesta syntyvät riskit, asiakaskäyttäytyminen ja taloudelliseen toimintaympäristöön liittyvät riskit. Myös pankkiryhmän muiden liiketoimintariskien toteutuminen voisi realisoida rahoitusriskin. Taserakenteeseen liittyvät rahoitusriskit liittyvät varainhankinnan jälleenrahoitusriskiin, varainhankintalähteiden keskittyneisyyteen ja maksuvalmiusreservien likviditeettiin. Myös maksuvalmiusriski sisällytetään OP-ryhmässä rahoitusriskiin. Maksuvalmiusriski syntyy, jos rahoitusta ei ole saatavissa velkojen tai muiden sitoumusten erääntyessä.

Pankkiryhmän rahoitusriskiä hallitaan jäsenpankki- ja ryhmätason maksuvalmiussuunnittelulla sekä säätelemällä tase-erien erääntymisrakennetta, ylläpitämällä riittävää maksuvalmiusreserviä ja hajauttamalla varainhankinnan rakennetta. Ryhmän yksiköt vastaavat ensisijaisesti itse omasta rahoitusriskistään ja tasaavat rahoitus- ja maksuvalmiusasemansa OKOn kanssa. OKO vastaa koko ryhmän maksuvalmiusriskin hoidosta. OKO seuraa päivittäin OP-ryhmän maksuvalmiusaseman kehittymistä ja tasaa sen rahamarkkinoilla.

Pankkiryhmän ja sen liiketoimintayksiköiden rahoitusriskiä mitataan erilaisilla taseen saatavien ja velkojen erääntymisrakennetta sekä maksuvalmiusreservien ja varainhankinnan määrää, rakennetta ja keskittyneisyyttä kuvaavilla mittareilla.

Ryhmätason rahoitusriskin riskirajamittarina käytetään tarkasteluajankohtaa seuraavien 12 kuukauden aikana erääntyvien saamisten ja velkojen erotuksen suhdetta taseeseen. Mittarin laskennassa ei oteta huomioon käyttö- ja sekkitilejä eikä jatkuvia tuottotilejä, joiden katsotaan normaalioloissa olevan vakaata varainhankintaa. Talletushankinnan osuutta taseesta, talletusten tuotejakaumaa ja keskittyneisyyttä seurataan kuitenkin omilla tunnusluvuillaan.

Rahoitusriski / tase

Vuoden 2003 aikana talletusvarainhankinnan kasvu ei kattanut pankkiryhmän antolainauskasvua. Talletusten osuus varainhankinnasta pysyi kuitenkin korkeana ja oli vuoden lopussa 61 prosenttia (63). Rahoitusriskin riskirajamittarin arvo vahvistui vuoden aikana noin 1,5 prosenttiyksikköä. Vuoden lopussa rahoitusriskin mittarin arvo oli 2,0 prosenttia. Liitetiedossa 33 on esitetty saamisten ja velkojen maturiteettijakauma tase-erittäin vuoden lopussa.

Toisena rahoitusriskin riskirajamittarina seurataan pankkiryhmän kassavarantokelpoisten saamisten määrää. Vuoden lopussa kassavarantokelpoiset saamiset olivat 4,2 miljardia euroa (3,4). Ne olivat vuoden aikana keskimäärin 0,7 miljardia euroa (1,2) pankkiryhmän lakisääteistä vähimmäismäärää suuremmat.

KORKORISKI

Korkoriskillä tarkoitetaan koronmuutosten vaikutusta pankin tulokseen ja riskiposition markkina-arvoon. Korkoriski aiheutuu saamisten ja velkojen toisistaan poikkeavista korkosidonnaisuuksista tai koron-tarkistusajankohdista.

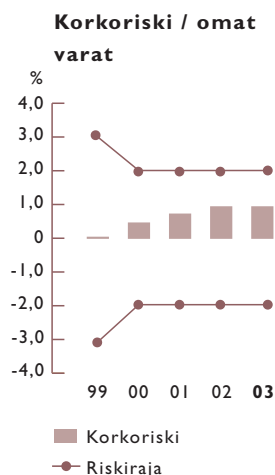
Korkoriskitarkasteluun sisällytetään kaikki tase-erät sekä taseen ulkopuoliset korolliset erät. Pankkiryhmän merkittävien korkoriskin lähde on vähittäispankkitoiminta, jossa antolainauksen ja ottolainauksen erääntymis- ja jälleenhinnotteluajankohdat poikkeavat toisistaan. Lisäksi käytössä on erilaisia korkosidonnaisuuksia,

joista osa on ns. hallinnollisia korkoja. Myös asiakas-käyttäytyminen vaikuttaa pankkiryhmän korkoriskin realisoitumiseen niin antolainauksessa kuin talletushan-kinnassakin. Korkoriskilaskentaa varten arvioidaan hal-linnollisten korkojen sekä talletusvarainhankinnan kor-kojen tilastollinen uudelleenhinnoitteluviive suhteessa markkinakorkojen muutoksiin. Nämä hinnoitteluviiveet, osake- ja kiinteistösijoitukset sekä pankkiryhmän omat varat sisällytetään korkoriskitarkasteluun vuosit-tain vahvistettavien aikaluokkaoletusten mukaisesti.

Osuuspankkien korkoriskitarkastelussa koronmuu-tokselle herkäät erät on jaettu kassavirtatarkasteluun uudelleenhinnoitteluajankohtien mukaisesti sekä korko-sidonaisuuksittain. Korkotason muutosvaikutuksia arvioidaan sekä suhteessa pankin riskiposition arvoon että kuluvan tilikauden ja seuraavan kahdentoista kuu-kauden tulokseen. Tarkastelu koskee staattista tasetta ottaen kuitenkin huomioon hallinnollisten korkojen oletetut uudelleenhinnoitteluviiveet. OKO-konserni ja OP-ryhmän vakuutusyhtiöt laskevat korkoriskejään lisäksi Value at Risk (VaR) -mittareilla.

Pankkiryhmän korkoriskin riskirajamittarina käytetään markkinakorkojen 0,5 prosenttiyksikön nousun vaikutusta pankkiryhmän riskiposition nykyarvoon suhteutettuna omiin varoihin.

Vuoden 2003 lopussa OP-ryhmän korkoriski 0,5 prosenttiyksikön koronnousun vaikutuksella mitattuna oli 31,7 miljoonaa euroa (30,4). Vuoden aikana pankki-ryhmän korkoriski oli keskimäärin 22,9 miljoonaa euroa (26,7). Tilivuoden lopun omiin varoihin suhteutettu korkoriski oli 0,9 prosenttia (0,9), mikä oli selvästi pankkiryhmän riskirajojen sisäpuolella. Pankkiryhmän korkoriskiä voidaan pitää kohtuullisena. Se painottuu vähittäispankkitoiminnan rakenteelliseen korkoriskiin eli siihen, että antolainauksen keskimääräinen uudel-lenhinnoitteluviive on lyhyempi kuin talletusten uudel-lenhinnoitteluviive.

VALUUTTAKURSSIRISKI

Valuuttakurssiriskillä tarkoitetaan valuuttakurssimuutos-ten pankille aiheuttamaa tulosriskiä tai markkina-arvon muutosriskiä. Avoin valuuttaposition syntyy, kun samassa valuutassa olevien saamisten ja velkojen määrät poikkeavat toisistaan. OP-ryhmässä valuuttakurssiriski on keski-tetty OKOon, ja yksittäisen osuuspankin valuuttaposition rajoittuu käytännössä matkavaluuttakassaan.

Pankkiryhmän valuuttakurssiriskiä mitataan kokonais-nettovaluuttaposition suuruudella suhteessa omiin varoihin. OKOn valuuttakurssiriskiä mitataan ja rajoitetaan lisäksi VaR-pohjaisella riskimittarilla. OP-ryhmän kokoi-naisnettovaluuttaposition oli tilikauden lopussa 11,3 miljoo-naa euroa (12,2) ja vuoden aikana keskimäärin 10,5 miljoo-naa euroa (12,1). Pankkiryhmän omiin varoihin suhteutet-tuna valuuttakurssiriski oli pieni: 0,3 prosenttia (0,4).

OSAKERISKI

Osakekurssiriskillä tarkoitetaan julkisesti noteerattavien osakkeiden ja muiden vastaavien instrumenttien markkina-kurssimuutosten aiheuttamaa tulosriskiä ja markkina-arvon muutosriskiä. OP-ryhmässä osakeriskin riskiraja-mittarina käytetään julkisesti noteerattavien osakkeiden, rahasto-osuuksien tai muiden vastaavien instrumenttien markkina-arvon suhdetta omiin varoihin. Mittarin arvoa laskettaessa ei oteta mukaan OPK:n ja OKOn salkkuihin sisältyviä johtokunnassa erikseen päätettyjä strategisia sijoituksia eikä ryhmään kuuluvien vakuutusyhtiöiden

osakesalkkuja, joita seurataan omina kokonaisuuksinaan. OKOssa ja pankkiryhmän vakuutusyhteisöissä käytetään lisäksi allokointiseurantaa ja VaR-mittareita.

Ryhmän osakeriskin riskirajamittariin sisällytettävien julkisesti noteerattujen osakkeiden ja rahasto-osuuksien markkina-arvo oli vuoden lopussa 99 miljoonaa euroa (58), joka oli 2,7 prosenttia (1,8) pankkiryhmän omista varoista. Osakeriskimittarin arvoa kasvattivat OKOn omistamien markkina-arvoltaan 26,0 miljoonan euron OMHEX-osakkeiden lisääminen riskimittarin laskentaan sekä osakekursien yleinen nousu vuoden aikana. Riskirajamittarin arvo oli vuoden lopussa 7,3 prosenttiyksikköä asetettua riskirajaa pienempi.

KIINTEISTÖRISKI

Kiinteistöriskien hallinnan tavoitteena on minimoida kiinteistöihin tai kiinteistöyhteisöjen osakkeisiin tai osuuksiin kohdistuvaa arvonalentumis-, tuotto- ja vahingoittumisriskiä. Kiinteistöomaisuuteen liittyvien riskien pienentämiseksi ja tuottotason nostamiseksi jäsenpankeissa on vahvistettu kiinteistöriskien hallinnan periaatteet ja hallintajärjestelmät. Pankkiryhmän ja jäsenpankien kiinteistöomistusten määrää ja tuottotasoa seurataan neljännesvuosittain.

OP-ryhmän kiinteistöomaisuuden nettotuotto oli kertomusvuonna 7,0 prosenttia (6,8). Kiinteistökohtainen vähimmäisnettotuottovaatimus on 5,5 prosenttia. Nettotuottovaatimus voi alittua ainoastaan sellaisissa yksittäisissä kohteissa, jotka ovat olleet vuoden lopussa vajaakäytössä, joihin on kertomusvuoden aikana kohdistunut merkittäviä perusparannuskustannuksia tai joille on laadittu erilliset kehittämissuunnitelmat.

Pankkiryhmän kiinteistöihin ja kiinteistösijoitusyhtiöihin sitoutunut pääoma oli kertomusvuoden lopussa 1,3 miljardia euroa, eli 89 miljoonaa euroa pienempi kuin vuotta aikaisemmin. Muussa kuin omassa käytössä olevan omaisuuden osuus tästä oli 826 miljoonaa euroa. Pankkiryhmän kiinteistöomaisuuden määrä oli vuoden 2003 lopussa 3,7 prosenttia (4,4) taseesta, mikä on 2,3 prosenttiyksikköä pienempi kuin kiinteistöihin sitoutuneen pääoman enimmäismäärälle asetettu riskiraja.

OPERATIIVISET RISKIT

Operatiivisten riskien hallinnan tavoitteena on vähentää sellaisten tappioiden todennäköisyyttä, jotka aiheutuvat henkilöstöstä, toimintaan liittyvistä prosesseista tai järjestelmistä tai ulkoisista seikoista. Operatiivisten riskien hallinnassa on keskeistä ammattitaitoinen ja hyvin koulutettu henkilökunta, ajanmukaiset työvälineet, kattavat toimintaohjeet ja tehokas valvonta.

OP-ryhmän rakenteen ja työnjaon mukaisesti OPK:lla on keskeinen asema erityisesti keskitettyyn palvelutuotantoon ja tietojärjestelmien toimintaan liittyvissä riskeissä. Operatiivisten riskien hallinnan tehostamiseksi on riskien sisäiseen arviointiin, vahinkojen tilastoimiseen, uusien tuotteiden käyttöönottoon sekä jatkuvuussuunnitteluun liittyviä menettelytapoja kehitetty edelleen. OPK:ssa on lisäksi kiinnitetty erityistä huomiota sisäisten prosessien suunnitteluun niin, että riskit pystytään mahdollisuuksien mukaan minimoimaan ennakoita ja että ne voidaan hallita. Osa operatiivisiin riskeihin liittyvistä haitallisista taloudellisista seuraamuksista on siirretty vakuutuksilla OP-ryhmän ulkopuolelle.

Uusiin liiketoimintamalleihin sekä uusiin tuotteisiin ja palveluihin liittyvät riskit arvioidaan kattavasti OPK:ssa. Jäsenpankeissa ja muissa OP-ryhmän yhteisöissä käytetään vain OPK:n linjausten mukaisia tuotteita ja palveluja. Monimutkaisimpien pankkituotteiden käyttö on keskitetty Osuuspankkikeskukseen. Uusien tuotteiden käyttöönottoa edeltää aina perusteellinen, koko toimintaprosessin kattava suunnittelu, ohjeistus ja koulutus.

VAKUUTUSLIIKETOIMINNAN OSAKERISKI JA

VAKUUTUSTEKNINEN RISKI

OP-ryhmän keskitetty riskienhallinta antaa pankkiryhmän vakuutusliiketoiminta harjoittaville yhtiöille, OP-Henkivakuutus Oy:lle sekä Osuuspankkien Keskinäiselle Vakuutusyhtiölle, riskienhallintaa koskevia ohjeita samoin periaattein kuin jäsenpankeille. Niiden pohjalta yhtiöiden hallitukset määrittävät yhtiön toimintaan perustuvat omat riskienhallintasuunnitelmat sekä riskirajat mitattaville riskeille. Pankkitoiminnasta poikkeavan toimialan sekä sääntely-ympäristön vuoksi yhtiöiden liiketoiminta ei kaikilta osin sisälly pankkiryhmän riskirajatarkasteluun. Merkittävien poikkeus tässä suhteessa on OP-Henki-

vakuutus Oy:n sijoitusomaisuuteen kohdistuva osakeriski, jota ei lueta pankkiryhmän osakeriskin tunnuslukuun. OP-ryhmätasolla ei ole myöskään asetettu riskirajaa vakuutusteknisille riskeille. Sekä osakeriskiä että vakuutusteknistä riskiä rajoitetaan yhtiöiden omin päätöksin.

OP-ryhmän henki- ja eläkevakuutusliiketoiminta on keskitetty OP-Henkivakuutus Oy:öön. OP-Henkivakuutus Oy:n hallitus vahvistaa yhtiölle vuosittain riskienhallintasuunnitelman, jossa asetetaan yhtiön riskinkantokyvyn tavoitteet ja rajataan riskinottoa. Yhtiön hallitus vahvistaa vuosittain myös sijoitussuunnitelman, jossa sekä otetaan kantaa sijoitustoiminnan pitkän aikavälin tavoitteisiin ja periaatteisiin että määritetään vuotuiset sijoitusomaisuuden perusallokaatiot ja vaihteluvälit sekä sijoitustoimintaan liittyvät muut rajoitukset.

Yhtiön sijoitusomaisuus ilman sijoitussidonnaisten vakuutusten katteena olevaa omaisuutta oli 1,9 miljardia euroa (1,6). Korkosijoitusten osuus sijoitusomaisuudesta oli 85 prosenttia (81) ja osakkeiden ja osakesidonnaisten rahastojen osuus 8,4 prosenttia (12). Muut sijoitukset muodostuivat kiinteistöisijoituksista ja ns. vaihtoehtoisista sijoituksista.

OP-Henkivakuutus Oy:n tuotevalikoima muodostuu pitkäaikaissäätämistuotteista, joihin sisältyy ainoastaan vähäinen vakuutustekninen riski. Vakuutusteknisiä riskejä rajoitetaan vastuunvalinnalla, turvaavilla laskuperusteilla sekä jälleenvakuutuksella. Operatiivisia ja muita yhtiön sisäisiä riskejä hallitaan yhtiön prosessien ja tuotteiden kehittämisen, suunnittelun ja sisäisen valvonnan sekä henkilöresurssien oikean mitoituksen avulla.

Osuuspankkien Keskinäisen Vakuutusyhtiö tarjoaa OP-ryhmän yrityksille luotto-, takuu-, vastuu- ja turvallisuusvakuutustoimintaa. OVY:n hallitus vahvistaa vuosittain yhtiölle riskienhallinta- ja sijoitussuunnitelmat, joissa määritellään yhtiön riskienhallinnan ja sijoitustoiminnan tavoitteet ja riskien hallitsemiseksi tarvittavat menettelytavat. Luottovakuutustoimintaan liittyvää riskiä rajoitetaan OP-ryhmän luotto- ja vakuusohjeisiin pohjautuvalla vastuunvalinnalla. Luottovakuutustoiminta, jonka osuus OVY:n vastuuvälästä ja vakuutusmaksutulosta on 93 prosenttia, on osa ryhmän sisäistä tappiontasausmekanismia ja luottoriskien hallintaa.

OP-RYHMÄN VALMISTAUTUMINEN VAKAVARAISUUSUUDISTUKSEEN

PANKKIEN VAKAVARAISUUSSÄÄNNÖSTÖ MUUTTUU

Baselin pankkivalvontakomitea on jo usean vuoden ajan valmistellut merkittävää muutosta luottolaitosten vakavaraisuuden laskentaa ja valvontaa koskeviin säännöksiin. Komitean tavoitteena on hyväksyä uusi säännöstö vuoden 2004 aikana. Myös Euroopan komission Baselin pankkivalvontakomitean suosituksiin pohjautuva uusi vakavaraisuusdirektiivi on tarkoitus hyväksyä vuoden 2004 aikana. Suunnitelmien mukaan uusi vakavaraisuussäännöstö tulee voimaan vuoden 2006 lopussa.

Uusi vakavaraisuussäännöstö perustuu riskienhallinnassa yleisesti käytettyihin menetelmiin, ja se jakautuu kolmeen pilariin. Pilari I säätelee pankkien vähimmäispääoman ja vakavaraisuussuhteen laskentaa. Pilari II:n säännöksillä pyritään varmistumaan, että pankeilla on riittävästi omia pääomia suhteessa pankin riskiprofiiliin sekä riskienhallintajärjestelmien ja sisäisen valvonnan tasoon. Pilari III säätelee pankkien riski- ja vakavaraisuusasemaa koskevan informaation julkistamista.

Uudistuksella pyritään lisäämään rahoitusmarkkinoiden vakautta varmistamalla nykyistä paremmin pankkien omien varojen riittävyys. Tavoitteena on kannustaa pankkeja kehittämään riskienhallintajärjestelmiään ja edistämään riskien oikeaa hinnoittelua. Uuden vakavaraisuussäännöstön kehittämisen yhtenä tavoitteena on ollut, että omien varojen vähimmäismäärän määräytymisperusteiden muuttumisesta huolimatta koko pankkitoimialan keskimääräinen vähimmäispääomavaatimus ei muutu.

Nykyisestä säännöstöstä poiketen valmisteilla olevalla vakavaraisuussäännöstö sallii vähimmäispääoman laskennan usealla eri menetelmällä. Luottoriskin pääomavaatimus voidaan tulevaisuudessa laskea myös asiakkaan ulkoisen tai pankin itse tekemän luottokelpoisuusluokituksen mukaan. Uusi säännöstö asettaa omien varojen vähimmäisvaatimuksen myös operatiivisille riskeille.

OP-RYHMÄN VALMISTAUTUMINEN UUDISTUKSEEN

OP-ryhmän riskienhallintamenetelmien ja -järjestelmien kehittämisen lähtökohdista ovat ensisijaisesti pankkiryhmän riskienhallinnan tarpeet ja toissijaisesti vakavaraisuussäännöstön vaatimusten täyttäminen. Näistä lähtökohdista

OPK:n johtokunta linjasi vuoden 2003 lopussa OP-ryhmän tavoitteet vähimmäispääomavaatimuksen laskennassa. Linjauksen mukaan vähittäisvastuiden luottoriskien vähimmäispääomavaatimus lasketaan sisäisten luokitusten edistyneellä menetelmällä, muiden vastuiden luottoriskien pääomavaatimus sisäisten luokitusten perusmenetelmällä ja operatiivisten riskien pääomavaatimus standardimenetelmällä. Markkinariskien pääomavaatimus lasketaan perusmenetelmällä kuten nykyisin. OP-ryhmä jatkaa valmistautumista uuteen vakavaraisuussäännöstöön edellä mainitun linjauksen mukaisesti. Lopulliset päätökset käyttöön otettavista menetelmistä tehdään sen jälkeen, kun Baselin pankkivalvontakomitea ja Euroopan komissio ovat hyväksyneet lopullisesti uuden vakavaraisuussäännöston.

Kansainvälisten selvitysten mukaan sisäisten luokitusten käytöstä vakavaraisuuslaskennassa hyötyvät eniten OP-ryhmän kaltaiset vähittäispankkitoimintaan keskittyneet pankit. Sisäisten luokitusten käyttö lisää omien varojen vähimmäisvaatimuksen herkkyyttä suhdannevaihteluille.

VALMISTAUTUMINEN IAS/IFRS-STANDARDIEN KÄYTTÖÖNOTTOON

TILINPÄÄTÖSSÄÄNNÖSTÖ MUUTTUU

Euroopan parlamentin ja neuvoston vuonna 2002 antaman IAS-asetuksen mukaan yhtiöiden, joiden liikkeeseen laskemia arvopapereita on julkisen kaupankäynnin kohteena, on laadittava konsernitilinpäätöksensä IAS/IFRS-standardien mukaisesti viimeistään vuonna 2005 alkavalta tilikaudelta. Asetuksen mukaan yhtiöille, jotka ovat laskeneet liikkeeseen ainoastaan velkakirjoja, voidaan kansallisesti antaa siirtymäaikaa vuoteen 2007 asti. Euroopan komissio hyväksyi kesällä 2003 voimassa olevat IAS/IFRS-standardit noudatettavaksi Euroopan unionissa lukuun ottamatta rahoitusinstrumenttien esittämistä (IAS32) ja niiden arvostamista ja kirjaamista (IAS39) koskevia standardeja.

Kauppa- ja teollisuusministeriön asettama IAS-työryhmä antoi kesällä 2003 loppuraporttinsa IFRS-standardien ja fair value -direktiivin käyttöönoton vaikutuksista Suomen kirjanpitonormistoon. Lakimuu- tokset ovat edelleen valmisteilla.

OP-RYHMÄN VALMISTAUTUMINEN IAS/IFRS-STANDARDEIHIN

Vuodelta 2005 OP-ryhmän, OPK-konsernin, OKO-konsernin ja OP-Asuntoluottopankki Oyj:n tilinpäätökset laaditaan IAS/IFRS-standardien mukaisesti. OP-ryhmään kuuluvat osuuspankit laativat tilinpäätöksensä vuoden 2005 jälkeenkin luottolaitostoiminnasta annetun lain säädösten mukaisesti. Fair Value -direktiivin säännöksiä sovelletaan OP-ryhmässä vuoden 2005 alusta lukien.

IAS/IFRS-standardien käyttöönottoa valmistellaan keskitetysti OPK:n koordinoimassa OP-ryhmän IFRS-projektissa. Vuoden 2003 loppuun mennessä projekti on laatinut ensimmäiset versiot keskeisimpiä standardeja koskevista laskentakirjoista, analysoinut IAS/IFRS-standardien käyttöönoton keskeiset vaikutukset pankki-ryhmän tulokseen ja omiin pääomiin sekä aloittanut tietojärjestelmien muutostyöt. Vuoden 2004 aikana projektin keskeisempiä tehtäviä on IFRS-tilinpäätöksen laatimisen kannalta kriittisten tietojärjestelmämuutosten saattaminen loppuun, IFRS-tilinpäätösprosessin tarkentaminen sekä henkilöstön koulutus. Vuoden 2004 aikana syvennetään edelleen arvioita siitä, miten IFRS-standardit vaikuttavat pankkiryhmän liiketoimintaan ja tilinpäätökseen.

KESKEISET MUUTOKSET OP-RYHMÄN TILINPÄÄTÖSPERIAATTEISIIN

IAS/IFRS-standardien käyttöönotto lisää käypään arvoon arvostettavien rahoitusinstrumenttien määrää. Standardit mahdollistavat sijoituskiinteistöjen arvostamisen joko poistoilla vähennettyyn hankintahintaan tai käypään arvoon. OP-ryhmässä ei ole tehty vielä lopullisia päätöksiä sijoituskiinteistöjen arvostusperiaatteesta.

IAS/IFRS-standardit edellyttävät ns. etuuspoijaisten eläkejärjestelmien osalta eläkevastuiden uudelleenlaskentaa. Kansallisella tasolla ei ole vielä tehty lopullista tulkintaa siitä, miltä osin suomalainen työeläkejärjestelmä on maksu- tai etuuspohjainen. Osuuspankkien Eläkekassa ja Osuuspankkien Eläkesäätiö ovat todennäköisesti etuuspohjaisia järjestelmiä.

Erät Suomen kirjanpitosäännösten mukaan omaksi pääomaksi luettavat erät muuttuvat IFRS-tilinpäätök-

sessä vieraaksi pääomaksi. Osuuspääoman käsittelystä IFRS-tilinpäätöksessä ei ole lopullista tulkintaa. Osuuspääoman mahdollinen muuttuminen IFRS-tilinpäätöksessä vieraaksi pääomaksi ei kuitenkaan vaikuta osuuspääomaan käsittelyyn osuuspankkien tilinpäätöksissä. Muutos ei vaikuttaisi myöskään OP-ryhmän tai yksittäisen osuuspankin vakavaraisuuslaskennan mukaisten omien varojen määrään.

Kokonaisuutena tilinpäätösperiaatteiden muutokset lisäävät pankkiryhmän tuloksen sekä omien pääomien ja omien varojen volatiliteettia.

OP-RYHMÄN JURIDINEN RAKENNE

Nykymuotoinen OP-ryhmä aloitti toimintansa heinäkuun 1. päivänä 1997. Pankkiryhmän toiminta perustuu elokuussa 1996 voimaan tulleeseen osuuspankkilain (nykyisin laki osuuspankeista ja muista osuuskuntamuotoisista luottolaitoksista) muutokseen. Osuuspankkilain muutoksen ansiosta OP-ryhmän asema taloudellisen seurannan kohteena selkeytyi. Muutos vahvisti myös pankkiryhmään kuuluvien itsenäisten ja paikallisten osuuspankkien toimintaedellytyksiä muun muassa mahdollistamalla pankeille eräitä joustoja luottolaitostoiminnasta annetun lain säädöksistä.

OP-ryhmä ei muodosta kirjanpitolaissa tarkoitettua konsernia eikä luottolaitostoiminnasta annetussa laissa tarkoitettua konsolidointiryhmää. OP-ryhmä on Suomessa ainutlaatuinen, erityislainsäädännöllä säädelty taloudellinen kokonaisuus.

Osuuspankkitoimintaa säätelevät lait ovat laki luottolaitostoiminnasta, laki osuuspankeista ja muista osuuskuntamuotoisista luottolaitoksista (jäljempänä osuuspankkilaki) ja osuuskuntalaki.

OP-RYHMÄN LAAJUUS

Osuuspankkien yhteenliittymän (OP-ryhmän) toiminnasta on säädetty osuuspankkilaisissa. Osuuspankkien yhteenliittymää koskevat säännökset on keskitetty osuuspankkilain 2 ja 11 lukuun.

OP-ryhmän muodostavat pankkiryhmän keskusyhteisö Osuuspankkikeskus Osk (OPK), sen jäsenpankit, OPK:n ja jäsenpankkien konsolidointiryhmiin kuu-

lutuvat yritykset sekä sellaiset luotto- ja rahoituslaitokset ja palveluyritykset, joiden äänivallasta yksi tai useampi OP-ryhmään kuuluva yritys yhteensä omistaa yli puolet. Lain mukaan OP-ryhmää valvotaan konsolidoidusti, ja keskusyhteisö ja OP-ryhmään kuuluvat jäsenluottolaitokset vastaavat toistensa veloista ja sitoumuksista.

Pankkiryhmän keskuspankki OKO Osuuspankkien Keskuspankki Oyj on OPK:n tytäryhtiö. OPK:n hallintoneuvoston jäsenet muodostavat OKOn hallintoneuvoston enemmistön. OPK:n johtokunnan puheenjohtaja toimii myös OKOn johtokunnan puheenjohtajana.

KONSOLIDOITU VALVONTA

Lain mukaan OP-ryhmää valvotaan konsolidoidusti vakavaraisuuden, maksuvalmiuden ja asiakasriskien osalta. OPK on velvollinen antamaan jäsenluottolaitoksilleen ohjeita niiden maksuvalmiuden, vakavaraisuuden ja riskienhallinnan turvaamiseksi. OPK:lla on myös velvollisuus valvoa jäsenluottolaitosten ja niiden konsolidointiryhmien toimintaa. Ohjeidenanto- ja valvontavelvollisuus ei kuitenkaan anna OPK:lle valtaa määrätä jäsenpankkien liiketoiminnasta. Jokainen jäsenosuuspankki harjoittaa itsenäisesti liiketoimintaansa omien voimavarojensa puitteissa.

OP-ryhmän maksuvalmiuden on oltava sen toimintaan nähden riittävällä tavalla turvattu. Pankkiryhmän maksuvalmiuden tukena on oltava kassavaranto, joka on vähintään 10 prosenttia laissa tarkemmin määritellyistä konsolidoiduista veloista.

OP-ryhmään kuuluva yhteisö ei saa ottaa toiminnassaan niin suurta riskiä, että siitä aiheutuu olennainen vaara yhteisön tai koko OP-ryhmän vakavaraisuudelle. OPK:lla tulee olla koko pankkiryhmän toimintaan ja yksittäisellä jäsenluottolaitoksella omaan toimintaansa nähden riittävät riskien valvontajärjestelmät. Pankkiryhmän riskienhallinnan periaatteita on kuvattu yksityiskohtaisemmin edellä.

Asiakasriskejä ja omien varojen vähimmäismäärää laskettaessa OP-ryhmä rinnastetaan luottolaitokseen. OP-ryhmälle on säädetty samansisältöiset yksittäisten asiakaskokonaisuuksien enimmäismäärät kuin luottolaitoksen konsolidointiryhmälle. OP-ryhmän yksittäisen asiakasriskin enimmäismäärä on kuitenkin rajoitettu

pienemmäksi kuin yksittäisellä luottolaitoksella tai sen konsolidointiryhmällä. Yksittäisen asiakasriskin enimmäismäärä on rajoitettu 20 prosenttiin pankkiryhmän omista varoista, kun luottolaitoksilla ja niiden konsolidointiryhmillä asiakasriskin enimmäismäärä on 25 prosenttia. Laissa tarkoitettujen suurten asiakasriskien yhteismäärä voi olla enintään 500 prosenttia pankkiryhmän omista varoista eli 300 prosenttiyksikköä pienempi kuin luottolaitoksilla ja niiden konsolidointiryhmillä.

Pankkiryhmälle lasketun vakavaraisuussuhdeluvun tulee olla vähintään 8 prosenttia. Mikäli pankkiryhmän omat varat laskevat alle 8 prosentin, Rahoitustarkastus asettaa määräajan, jonka kuluessa laissa määritelty omien varojen vähimmäistaso on saavutettava. Jos pankkiryhmän vakavaraisuus ei palaudu määräajassa, valtiovarainministeriö voi Rahoitustarkastuksen esityksestä määrätä OP-ryhmän purettavaksi. Valtiovarainministeriöllä on oikeus päättää OP-ryhmän purkamisesta myös muissa tilanteissa, joissa OP-ryhmä ei täytä asetetun määräajan jälkeenkään osuuspankkilain 2 luvussa säädettyjä vaatimuksia.

JÄSENLUOTOLAITOKSIA KOSKEVAT POIKKEUKSET

OPK voi myöntää jäsenluottolaitokselleen ja sen konsolidointiryhmälle luvan poiketa laissa määritellyistä suurten asiakasriskien enimmäismäärästä. OPK:n luvalla yksittäinen jäsenluottolaitos voi ottaa enintään kaksi kertaa luottolaitostoiminnasta annetun lain enimmäismäärää suuremman asiakasriskin. Alle 250 000 euron suuruisille asiakasriskeille OPK voi antaa pankkikohtaisen poikkeusluvan.

Lainmukaisen vakavaraisuuden turvaamiseksi vaadittavien omien varojen vähimmäismäärää koskevia säännöksiä ei sovelleta sellaisenaan OPK:n jäsenluottolaitoksiin ja niiden konsolidointiryhmiin. Mikäli jäsenpankin vakavaraisuus alittaa laissa säädetyn vähimmäistason, OPK asettaa Rahoitustarkastuksen asettamien perusteiden mukaisesti määräajan toimenpiteille omien varojen nostamiselle laissa edellytetylle tasolle.

Mikäli omien varojen määrä laskee alle luottolaitoslaissa säädetyn ehdottoman vähimmäismäärän, jäsenluottolaitokselle asetetaan määräaika, jonka kuluessa

omien varojen on saavutettava säännösten mukainen vähimmäismäärä. Määräajan asettaa keskusyhteisö, jos jäsenluottolaitoksen vakavaraisuussuhde on vähintään 10 prosenttia. Vakavaraisuuden ollessa tätä alhaisempi määräajan asettaa Rahoitustarkastus.

Jäsenluottolaitoksella ei ole velvollisuutta julkistaa luottolaitostoiminnasta annetun lain 41§:n mukaista osavuositarkastusta.

OP-RYHMÄÄN LIITTYMINEN JA SIITÄ EROAMINEN

Keskusyhteisön jäseneksi voivat liittyä osuuspankit, osuuspankkilaissa tarkoitettut osakeyhtiömuotoiset pankit, OP-ryhmän keskusrahallaitoksena toimiva liikepankki sekä luottolaitokset, joiden äänivallasta edellä sanotut yritykset omistavat yksin tai yhdessä yli puolet, tekemällä osuuspankkilaissa määritellyt muutokset sääntöihin tai yhtiöjärjestykseen. Jäseneksi liittyminen edellyttää kahden kolmasosan enemmistöä osuuskunnan tai edustajiston kokouksessa taikka yhtiökokouksessa.

Jäsenluottolaitoksella on oikeus erota OPK:n jäsenyydestä, jos OP-ryhmälle laskettu vakavaraisuus säilyy lain edellyttämällä tasolla eroamisen jälkeenkin. Jäsenluottolaitos voidaan myös erottaa OPK:n jäsenyydestä osuuskuntalain mukaisesti. Eronnut tai erotettu jäsenluottolaitos vastaa OP-ryhmään kuuluvan toisen jäsenluottolaitoksen tai keskusyhteisön veloista ja sitoumuksista, jos tämä asetetaan selvitystilaan viiden vuoden kuluessa eroamista tai erottamista seuraavasta tilinpäätöspäivästä lukien. Eronnut tai erotettu jäsenluottolaitos on velvollinen myös suorittamaan keskusyhteisön toisen jäsenluottolaitoksen selvitystilan estämiseksi perimät ylimääräiset maksut.

OP-RYHMÄN TILINPÄÄTÖS JA TILINTARKASTUS

Keskusyhteisön ja jäsenluottolaitoksen sekä niiden konsolidointiryhmien tilinpäätöksistä laaditaan OP-ryhmän yhdistelty tilinpäätös noudattaen soveltuvin osin, mitä luottolaitoksen konsernitilinpäätöksestä on säädetty ja määrätty. Rahoitustarkastus on antanut yksityiskohtaisempia määräyksiä OP-ryhmän tilinpäätöksen laatimisesta. Tilinpäätöksessä noudatetut laadintaperiaatteet on esitetty pankkiryhmän tilinpäätöksessä.

OPK:n tilintarkastajat tarkastavat OP-ryhmän tilinpäätöksen noudattaen soveltuvin osin luottolaitos-toimintalain säädöksiä. Tilinpäätös esitellään ja annetaan tiedoksi OPK:n varsinaiselle osuuskunnan kokoukselle.

OP-RYHMÄN VALVONTA

OP-ryhmää valvovat Rahoitustarkastus ja keskusyhteisö OPK. OPK valvoo, että sen jäsenluottolaitokset ja niiden konsolidointiryhmiin kuuluvat yritykset toimivat rahoitusmarkkinoita koskevien lakien, asetusten, viranomaisten antamien ohjeiden ja määräysten, keskusyhteisön antamien ohjeiden sekä omien sääntöjensä ja yhtijärjestystensä mukaisesti. Jäsenluottolaitos ja sen konsolidointiryhmään kuuluvat yritykset ovat velvollisia antamaan OPK:lle kaikki sen vaatimat tiedot ja selvitykset, jotka ovat tarpeen OPK:n valvontatehtävän suorittamiseksi.

YHTEISVASTUU JA YHTEISTURVA

Jos jäsenluottolaitoksen omat varat vähenevät tappioiden vuoksi niin alhaisiksi, että laissa määritellyt selvitystilän edellytykset täyttyvät, OPK:lla on oikeus periä jäsenluottolaitoksiltaan OPK:n säännöissä mainituin perustein ylimääräisiä maksuja tilikauden aikana enintään viisi tuhannesosaa jäsenluottolaitosten viimeksi vahvistettujen taseiden yhteenlasketusta loppusummasta käytettäväksi jäsenluottolaitoksen selvitystilän ehkäisemiseksi tarvittaviin tukitoimiin.

Keskusyhteisö ja jäsenluottolaitokset ovat yhteisvastuussa niistä selvitystilassa olevan keskusyhteisön tai

jäsenluottolaitoksen veloista, joita ei saada suoritetuksi sen varoista. Vastuu jakautuu keskusyhteisön ja jäsenluottolaitosten kesken viimeksi vahvistettujen taseiden loppusumman mukaisessa suhteessa.

TALLETUSSUOJARAHASTON SUOJA

Tammikuussa 1998 voimaan tulleen talletussuojarahastoa koskevan lainsäädännön mukaan OP-ryhmään kuuluvia talletuspankkeja pidetään talletussuojan osalta yhtenä pankkina. Talletussuojarahaston varoista korvataan tallettajan saamiset OP-ryhmän talletuspankeilta enintään 25 000 euron määrään asti.

Myös sijoittajien korvausrahastoa koskevan lainsäädännön mukaan OP-ryhmää pidetään korvaussuojan osalta yhtenä pankkina. Korvaussuojarahaston varoista korvataan sijoittajan saamiset OP-ryhmään kuuluvilta yrityksiltä enintään 20 000 euroon saakka.

KESKUSYHTEISÖN SÄÄNTÖMUUTOKSET

Kertomusvuonna hyväksyttiin OP-ryhmän keskusyhteisön OPK:n uudet säännöt. Muutosten taustalla on vuoden 2002 alussa voimaan tullut osuuskuntalain kokonaisuudistus. Keskeisimmät OPK:n sääntömuutokset koskivat jäsenpankin erottamisperusteiden täydentämistä, tilintarkastajien lukumäärää, lisäosuuspääoman mahdollistamista sekä ylimääräisen maksun maksuperusteen ajanmukaistamista. Muutosesitys hyväksyttiin OPK:n varsinaisessa osuuskunnan kokouksessa 3.4.2003 ja merkittiin kaupparekisteriin 30.5.2003.

TILINPÄÄTÖKSEN LAADINTAPERIAATTEET

Osuuspankkien yhteenliittymä (jäljempänä OP-ryhmä) ei muodosta kirjanpitolaissa määriteltyä konsernia eikä luottolaitostoiminnasta annetussa laissa määriteltyä konsolidointiryhmää. OPK:lla ja sen jäsenosuuspankeilla ei ole toisiinsa nähden kirjanpitolaissa tarkoitettua määräämisvaltaa, minkä vuoksi pankkiryhmälle ei voida määrittellä emoyhtiötä.

Pankkiryhmän tilinpäätöksestä on säädetty erikseen osuuspankkilaissa. Sen nojalla Rahoitustarkastus on antanut yksityiskohtaisempia määräyksiä OP-ryhmän tilinpäätöksen laatimisesta.

OP-ryhmän tilinpäätös ei muodosta kirjanpitolaissa tarkoitettua täydellistä konsernitilinpäätöstä. Tilinpäätöksen laadinnassa noudatetaan soveltuvin osin luottolaitoksen konsernitilinpäätöksen laadintaperiaatteita. Yhdistelyn seurauksena pankkiryhmän omat pääomat muodostuvat viime kädessä osuuspankkien jäsenten osuuspääomasijoituksista sekä OP-ryhmän ulkopuolisten osakkaiden sijoituksista OKOn osakepääomaan. Tilinpäätös sisältää yhdistellyn tuloslaskelman, taseen, niiden liitteenä annettavat tiedot sekä toimintakertomuksen.

OPK:n johtokunta on vastuussa tilinpäätöksen laatimisesta sitä koskevien säännösten ja hyvän kirjanpito-tavan mukaisesti. OP-ryhmään kuuluvien yhteisöjen tilinpäätösperiaatteiden yhtenäisyyden varmistamiseksi OPK antaa jäsenluottolaitoksilleen ohjeita tilinpäätöksen laatimisesta.

OPK:n tilintarkastajat tarkastavat OP-ryhmän tilinpäätöksen noudattaen soveltuvin osin luottolaitostoiminnasta annetun lain säännöksiä. Tilintarkastajat laativat tilinpäätöksestä erillisen tilintarkastuskertomuksen. OP-ryhmän tilinpäätös annetaan tiedoksi OPK:n varsinaiselle osuuskunnan kokoukselle.

NOUDATETTAVAT SÄÄNNÖKSET

OP-ryhmän tilinpäätös yhdistellään noudattaen osuuspankkilain 2 luvun säännöksiä ja Rahoitustarkastuksen määräyksiä. Tilinpäätöksen yhdistelyssä otetaan huomi-

oon soveltuvin osin myös luottolaitostoiminnasta annetun lain 4 luvun säännökset, valtiovarainministeriön luottolaitoksen ja sijoituspalveluyrityksen tilinpäätöksestä ja konsernitilinpäätöksestä antama asetus, kirjanpitolaissa säännökset luottolaitostoiminnasta annetun lain 30§:ssä mainituin poikkeuksin sekä kirjanpitolautakunnan yleisohjeet.

OP-ryhmään kuuluvat luotto- ja rahoituslaitokset, rahastoyhtiöt sekä sijoituspalveluyritykset laativat tilinpäätöksensä rahalaitosten yleisten tilinpäätöstä koskevien lakien, määräysten sekä OPK:n antamien ohjeiden mukaisesti.

TILINPÄÄTÖKSEN LAAJUUS JA KONSOLIDOINTI

OP-ryhmän tilinpäätökseen yhdistellään rivi-riviltä OPK:n, sen jäsenosuuspankkien, Osuuspankkien Vakuusrahaston, Osuuspankkien Keskinäisen Vakuutusyhtiön sekä edellä mainittujen yhteisöjen tai niiden yhteisessä määräysvallassa olevien luotto- ja rahoituslaitosten, sijoituspalveluyritysten, rahastoyhtiöiden ja palveluyritysten tilinpäätökset. Muiden määräysvallassa olevien yhtiöiden samoin kuin osakkuusyhtiöiden tilinpäätökset yhdistellään pääomaosuusmenetelmällä.

OP-ryhmään kuuluvan yhteisön tai yhteisöjen yhteisessä määräysvallassa olevat yhtiöt voidaan jättää tilinpäätöksen ulkopuolelle, jos yhtiön taseen loppusumma on vähemmän kuin 10 miljoonaa euroa ja jos poisjättämisellä ei ole vaikutusta tilinpäätökseen.

Liitetiedossa 45 on tehty selko ryhmän tilinpäätökseen yhdistellyistä yhtiöistä sekä jäsenluottolaitosten konsernitilinpäätökseen yhdisteltyjen, mutta pankkiryhmän tilinpäätöksen ulkopuolelle rajattujen yhtiöiden yhteenlasketusta vaikutuksesta.

Rivi-riviltä yhdisteltävissä yhtiöissä pankkiryhmän sisäinen omistus vähennetään hankintamenetelmällä hankintahetken omia pääomia vastaan. Verovelalla vähennettyä osuutta kertyneestä poistoerosta ja vapaaehtoista varauksista ei ole luettu omiin pääomiin, jos

osakkeiden hankinta on tapahtunut ennen vuotta 1998. Hankintahetken oman pääoman määrän ylittävä osuus hankintamenosta on esitetty konsernitaseessa konsernilikearvona siltä osin kuin sitä ei ole voitu kohdistaa muiden tase-erien lisäykseksi. Ennen vuotta 1998 kirjattu konsernilikearvo poistetaan vuotuisin tasapoistoin enintään 10 vuodessa ja vuodesta 1998 lähtien enintään 5 vuodessa.

Pankkiryhmään kuuluvien yhteisöjen omistamat OKOn osakkeet on eliminoitu hankintamenonelimästä poiketen osakkeiden nimellisarvon osalta OKOn osakepääomaa vastaan ja nimellisarvon ylittävältä tai alittavalta osalta OKOn edellisten tilikausien tulosta vastaan.

Pankkiryhmän sisäiset liiketapahtumat, sisäiset katteet, sisäinen voitonjako, luovutusvoitot ja -tappiot OKOn osakkeista sekä keskinäiset saamiset ja velat on eliminoitu. Arvonkorotus, joka on purettu pankkiryhmään kuuluvan yhteisön kirjanpidossa tämän luovutettua arvonkorotuksen kohteena olevan omaisuuden toiselle pankkiryhmään kuuluvalla yhteisöllä, on palautettu OP-ryhmän tilinpäätöksessä siltä osin kuin arvonkorotuksen edellytykset ovat edelleen voimassa.

Erillistilinpäätöksissä esitetty kertynyt poistoero ja vapaaehtoiset varaukset sekä niiden muutokset on jaettu taseessa omaan pääomaan ja laskennalliseen verovelkaan sekä tuloslaskelmassa tilikauden tulokseen ja laskennallisen verovelan muutokseen. Osuuspankkien Keskinäisen Vakuutusyhtiön vakuutusteknisistä varauksista tasoitusmäärä ja varaus tuntemattomiin vahinkoihin on käsitelty ryhmän tilinpäätöksessä vapaaehtoisten varaus-ten tavoin.

Vähemmistön osuus tuloksesta ja omasta pääomasta on erotettu ja esitetty omana eränään tuloslaskelmassa ja taseessa. Vähemmistön osuutta määriteltäessä ovat OPK:n jäsenosuuspankit ja OKO muodostaneet laskentateknisen emoyhtiön.

Pankkiryhmän tilinpäätökseen yhdistelty kiinteistö-yhtiö on voinut jättää suunnitelman mukaiset poistot kirjaamatta erillistilinpäätöksessään. OP-ryhmän tilinpäätöksessä näiden yhtiöiden poistot on oikaistu pankkiryhmässä noudatettavien periaatteiden mukaisiksi.

ULKOMAAN RAHAN MÄÄRÄISET ERÄT

Ulkomaan rahan määräiset erät on muutettu kotimaan rahaksi käyttäen valuuttojen tilinpäätöspäivän keski-kursseja. Arvostuksessa syntyneet kurssierot sisältyvät tuloslaskelmassa valuuttatoiminnan nettotuottoihin.

SAAMISET JA VELAT

Saamiset ja velat on merkitty taseeseen arvoon, joka niistä on hankintahetkellä maksettu tai saatu. Saamisen hankintamenon ja nimellisarvon välinen erotus on jakso-tettu korkotuottoihin ja saamisen hankintamenon lisäykseksi tai vähennykseksi saamisen juoksuaikana. Velasta saadun määrän ja nimellisarvon erotus on jakso-tettu korkokuluihin ja velan hankintamenon lisäykseksi tai vähennykseksi velan juoksuaikana.

VAIHTUVIIN VASTAAVIIN KUULUVAT ARVOPAPERIT

Vaihtuviin vastaaviin kuuluvina arvopapereina on käsi-telty saamistodistuksia sekä osakkeita ja osuuksia, joilla käydään kauppaa sekä arvopapereita, jotka on hankittu rahoitusylijäämien sijoittamiseksi ja jotka on tarkoitus pitää omistuksessa toistaiseksi sekä pitkäaikaiset osake-sijoitukset. Vaihtuviin vastaaviin kuuluvia saamistodis-tuksia sisältyy taseen eriin "Keskuspankkirahoitukseen oikeuttavat saamistodistukset" ja "Saamistodistukset".

Aktiivisen kaupankäynnin kohteena olevat arvo-paperit arvostetaan todennäköiseen luovutushintaan ja kaikki arvostuksesta johtuvat positiiviset ja negatiiviset arvonmuutokset on kirjattu. Muut vaihtuviin vastaaviin kuuluvat arvopaperit on arvostettu hankintameneon tai sitä alempaan tilinpäätöspäivän todennäköiseen luovu-tushintaan.

Saamistodistusten todennäköisenä luovutushintana on pidetty siitä saatavan pääoma- ja korkovirran mark-kinakorolla diskontattua nykyarvoa riskipreemiolla lisättynä. Julkisesti noteerattujen osakkeiden toden-näköisenä luovutushintana on pidetty vuoden viimeistä kaupantekokurssia.

Vaihtuviin vastaaviin merkittyjen arvopapereiden luovutusvoitot ja -tappiot sekä näihin arvopapereihin kohdistuneet arvonalentumiset ja niiden peruutukset on kirjattu arvopaperikaupan nettotuottoihin. Muiden kuin

kaupankäynnin kohteena olevien saamistodistusten hankintamenon ja nimellisarvon erotus on jaksotettu korkotuottoihin.

PYSYVIIN VASTAAVIIN KUULUVAT ARVOPAPERIT

Pysyviin vastaaviin kuuluvina arvopapereina on käsitelty saamistodistuksia, jotka on tarkoitettu pidettäväksi eräpäivään saakka, tytär- ja omistusyhteisyritysten osakkeita ja osuuksia, muita pitkäaikaiseen omistukseen hankittuja osakkeita sekä muita osakkeita ja osuuksia, joiden omistus on tarpeellinen pankkiryhmään kuuluvien yhteisöjen tarvitsemien palvelujen hankkimiseksi. Pysyviin vastaaviin kuuluvia saamistodistuksia sisältyy taseen eriin ”Keskuspankkirahoitukseen oikeuttavat saamistodistukset” ja ”Saamistodistukset”.

Pysyviin vastaaviin kuuluvat arvopaperit on esitetty hankintamenon määräisinä. Jos tällaisen arvopaperin todennäköinen luovutushinta oli tilikauden päättyessä hankintamenoa pysyvästi alempi, on erotus kirjattu tuloslaskelman erään ”Pysyviin vastaaviin kuuluvien arvopapereiden arvonalentumiset”. Mahdolliset arvonalentumisten peruutukset on kirjattu saman tuloslaskelmaerän oikaisuksi. Saamistodistuksen hankintahinnan ja nimellisarvon erotus on jaksotettu korkotuottoihin.

ARVOPAPERIDEN OSTO- JA MYYNTISOPIMUKSET

Molempia osapuolia velvoittavin takaisinmyyntiehdoin ostettujen arvopapereiden ostohinta on merkitty taseeseen saamiseksi vastapuolen mukaan määräytyvään taseerään. Ostohinnan ja takaisinmyyntihinnan välinen erotus on jaksotettu korkotuotoksi sopimuksen voimassaoloajalle.

Molempia osapuolia velvoittavin takaisinostoehdoin myytyjen arvopapereiden myyntihinta on kirjattu velaksi vastapuolen mukaan määräytyvään taseerään. Myyntihinnan ja takaisinostohinnan erotus on jaksotettu korkokuluksi sopimuksen voimassaoloajalle. Takaisinostovelvollisuuksin mydyt ja vastaavat marginaalivakuudeksi annetut arvopaperit on sisällytetty alkuperäiseen taseerään sopimuksesta huolimatta.

AINEELLISET JA AINEETTOMAT HYÖDYKKEET JA SUUNNITELMAN MUKAISET POISTOT

Aineellisten ja aineettomien hyödykkeiden tasearvona on suunnitelman mukaisilla poistoilla ja mahdollisilla lisäpoistoilla vähennetty hankintameno. Tehtyjen ja suunnitelman mukaisen poistojen kertynyt erotus sisältyy OP-ryhmään kuuluvien yhteisöjen erillistilinpäätöksissä taseen tilinpäätössiirtojen kertymän erään ”Poistoero”. Mikäli kiinteistön tai kiinteistöyhteisön osakkeiden todennäköinen luovutushinta on pysyvästi kirjanpitoarvoa alempi, on erotus kirjattu kuluksi tuloslaskelman erään ”Poistot ja arvonalentumiset aineellisista ja aineettomista hyödykkeistä”. Mahdolliset arvonalentumisten peruutukset on kirjattu saman tuloslaskelmaerän oikaisuksi.

Rakennusten ja muiden kuluviin aineellisten ja aineettomien hyödykkeiden hankintameno poistetaan vaikutusaikanaan hyödykkeen taloudellisen pitoajan perusteella ennalta laaditun poistosuunnitelman mukaan tasapoistoin. Pankkiryhmän poistoperiaatteiden mukaisesti rakennusten hankintameno poistetaan käyttötarkoituksen ja rakennusmateriaalin mukaan pääsääntöisesti 30–40 vuodessa, koneet ja kalusto, atk-laitteistot, tietokoneohjelmat sekä autot poistetaan 3–6 vuodessa ja muut aineelliset ja aineettomat hyödykkeet 5–10 vuodessa. Leasingkohteet poistetaan annuiteettimenetelmän mukaisesti. Käytettynä hankituille aineellisille hyödykkeille voidaan määritellä yksilöllinen poistoaika. Kulumattomista aineellisista hyödykkeistä ja arvonorotuksista ei tehdä poistoja.

KIINTEISTÖJEN JA KIINTEISTÖYHTEISÖJEN OSAKKEIDEN JA OSUUKSIEN ARVOSTUSPERIAATTEET JA -MENETELMÄT

Kiinteistöyhteisöjen osakkeet sekä maa-, metsä- ja vesialueet on merkitty taseeseen hankintahintaan tai, mikäli niiden todennäköinen luovutushinta on pysyvästi hankintamenoa alempi, todennäköiseen luovutushintaan. Rakennukset on merkitty taseeseen suunnitelman mukaisilla poistoilla oikaistua hankintahintaan tai, mikäli niiden todennäköinen luovutushinta on pysyvästi oikaistua hankintamenoa alhaisempi, todennäköiseen luovutushintaan.

Omassa käytössä olevien kiinteistöjen ja kiinteistöyhteisöjen osakkeiden tasearvoa määritettäessä on otettu lähtökohdaksi hyödykkeen arvo suhteessa varsinaisen liiketoiminnan tulo-odotuksiin. Omassa käytössä oleviksi kiinteistöiksi luetaan kiinteistöt, jotka ovat pankkiryhmään kuuluvan yhteisön omassa käytössä konttori-, varasto- tai muuna tilana taikka sen henkilökunnan käytössä, sekä kiinteistöyhteisöjen osakkeet, jotka oikeuttavat tällaisten tilojen hallintaan.

Muussa kuin omassa käytössä olevat liike-, toimisto- ja teollisuuskiinteistöt on arvioitu pääasiassa tuottoarvomenetelmällä. Vuoden 2003 tilinpäätöksessä kiinteistökohtaisena vähimmäistuottovaatimuksena on pidetty 5,5 prosenttia. Maa-, vesi- ja metsäalueet sekä asunnot ja asuinkiinteistöt on arvioitu pääasiassa kauppa-arvomenetelmällä.

Kiinteistöjen ja kiinteistöyhteisöjen osakkeiden arvonalentumiset on kirjattu kuluksi tuloslaskelman erään "Poistot ja arvonalentumiset aineellisista ja aineettomista hyödykkeistä". Arvonalentumisten kirjaamisessa on sovellettu arvonalentumisten pysyvyyttä ja olennaisuutta koskevia kriteerejä.

ARVONKOROTUSTEN PERIAATTEET JA NIIDEN KOHTEIDEN ARVONMÄÄRITYSMENETELMÄT

Arvonkorotuksia voidaan tehdä maa-alueisiin ja kiinteistöyhtiöiden osakkeisiin ja osuuksiin sekä poikkeuksellisesti myös pysyviin vastaaviin kuuluviin osakkeisiin ja osuuksiin, joiden arvo on pysyvästi ja olennaisesti alkuperäistä hankintamenoa suurempi. Arvonkorotusten kohteena olevat maa-alueet ja kiinteistöyhteisöjen osakkeet arvioidetaan kiinteistönvälittäjällä.

JOHDANNAISSOPIMUKSET

Saamisten ja pysyviin vastaaviin kuuluvien saamistodistusten sekä velkojen suojaamiseksi tehdyistä koronvaihtosopimuksista saatujen ja maksettujen korkojen erotukset on kirjattu korkotuottoihin tai -kuluihin. Tilinpäätöksessä näiden koronvaihtosopimusten siirtyvät korot on merkitty siirtosaamisiin ja siirtovelkoihin. Muista koronvaihtosopimuksista saatujen ja maksettujen korkojen erotus on merkitty arvopaperikaupan nettotuottoihin ja niitä vastaavat siirtyvät korot muihin varoihin ja muihin velkoihin.

Suojaavien johdannaissopimusten arvostustulos on kirjattu tuloslaskelmassa samaan ryhmään kuin suojavaan tase-erän vastakkaismerkkinen arvonnmuutos. Muussa kuin suojaamistarkoituksessa tehtyjen korko-, valuutta- ja osakejohdannaisten tuotot, kulut ja arvonnmuutokset on kirjattu tuloslaskelman erään "Arvopaperikaupan ja valuuttatoiminnan nettotuotot". Muussa kuin suojaamistarkoituksessa tehdyistä johdannaissopimuksista taseeseen merkityt erät on kirjattu muihin varoihin tai muihin velkoihin.

Optioista maksetut preemiot on arvostettu hankintamenuun tai sitä alempana todennäköiseen luovutusarvoon. Tuotot tai kulut on kirjattu arvopaperikaupan nettotuottoihin. Ulkomaan rahan määräraisten johdannaissopimusten eurovasta-arvon muutos on kuitenkin kirjattu valuuttatoiminnan nettotuottoihin.

JÄRJESTÄMÄTTÖMÄT SAAMISET

Saamisen koko pääoma on merkitty järjestämättömäksi, kun sen korko, pääoma tai sen osa on ollut erääntyneenä ja maksamattomana 90 päivää. Saamiset konkurssiin asetetuilta yrityksiltä on merkitty järjestämättömiksi viimeistään konkurssiin asettamispäivänä. Annettuun takaukseen perustuva saaminen on merkitty järjestämättömäksi, kun takaukseen perustuva maksu on suoritettu. Järjestämättömistä saamisista jaksotetut suoriteperusteiset korot on peruutettu, kun saaminen on merkitty järjestämättömäksi.

LUOTTO- JA TAKAUSTAPPIOT

Luotto- ja takaustappioiksi on kirjattu saamisten ja takausvastuiden lopullisiksi todetut menetykset ja todennäköiset arvonalentumiset sekä asiakkaan rahoittamisesta saamisen sijaan hankitun omaisuuden arvonalentumiset ja luovutustappiot. Arvonalentumiset on kirjattu kohdistettuina luottotappiovarauksina, kun on käynyt ilmeiseksi, ettei saamisesta saada suoritusta, tai siltä osin kuin vakuuksista ei odoteta saatavan saamista vastaavaa suoritusta.

Luottotappiota kirjattaessa saamisen vakuutena oleva omaisuus on arvostettu määrään, joka omaisuudesta sitä luovutettaessa odotetaan saatavan.

Luottotappioiden vähennyksiksi on merkitty perityksi saadut, aikaisempina vuosina luottotappioihin sisällytetyt erät, saadut vakuutuskorvaukset, asiakkaan rahoittamisesta saamisen sijaan hankitun omaisuuden luovutusvoitot ja kohdistettujen luottotappiovarausten peruutukset.

PAKOLLISET VARAUKSET

Pakollisena varauksena on kirjattu varaus sellaisia laadultaan yksilöitävissä olevia vastaisia menoja ja menetyksiä varten, joiden syntyminen on todennäköistä tai varmaa, mutta joiden määrä ja toteutumisaikajankohta on vielä epävarma. Kohdistettuja luottotappiovarauksia tai muita vastaavia yksilöityjen tase-erien arvostukseen liittyviä eriä ei kirjata pakollisiin varauksiin, vaan sen tase-erien vähennykseksi, johon kyseinen luotto tai muu omaisuuserä on kirjattu.

VEROT

Yksittäisen pankkiryhmään kuuluvan yhteisön erillis-tilinpäätöksessä tuloverot on laskettu ja kirjattu verotettavaan tuloon pohjautuvan verolaskelman perusteella. Laskennallisia verovelkoja ja -saamisia ei ole merkitty taseeseen. Liitetiedossa 36 on esitetty laskennalliset verovelat ja -saamiset.

PANKKIRYHMÄN RAKENTEESTA SEKÄ TULOSLASKELMAN JA TASEEN ESITTÄMISTAVASSA TAPAHTUNEIDEN MUUTOSTEN VAIKUTUS VUOSIEN 2003 JA 2002 TILINPÄÄTÖSTEN VERTAILUKELPOISUUTEEN

Pankkiryhmän rakenteessa ei vuoden 2003 aikana tapahtunut muutoksia, jotka vaikuttaisivat vuosien 2003 ja 2002 tilinpäätösten vertailukelpoisuuteen.

Vaadittaessa maksettavien talletusten määrittelmää muutettiin tilikaudella siten, että nostorajoituksen omaavat käyttötilit ja säästötilit on siirretty muiden talletusten ryhmästä vaadittaessa maksettavien talletusten ryhmään. Siirron vaikutuksesta vaadittaessa maksettavien talletusten määrä kasvoi noin 7,5 miljardia euroa. Ryhmän vuoden 2002 vertailutietoja ei ole muutettu.

OP - RYHMÄN TULOSLASKELMA

Milj. €	1.1.–31.12.2003			1.1.–31.12.2002		
Korkotuotot	1 231			1 397		
Korkokulut	433			540		
Rahoituskate	798			857		
Tuotot oman pääoman ehtoista sijoituksista	14			30		
Palkkiotuotot	312			292		
Palkkiokulut	38			47		
Arvopaperikaupan ja valuuttatoiminnan nettotuotot						
Arvopaperikaupan nettotuotot	3			-21		
Valuuttatoiminnan nettotuotot	8 11			8 -13		
Liiketoiminnan muut tuotot	159			150		
Hallintokulut						
Henkilöstökulut						
Palkat ja palkkiot	299			285		
Henkilösivukulut						
Eläkekulut	54			47		
Muut henkilösivukulut	21 75 374			21 69 354		
Muut hallintokulut	192 566			201 555		
Poistot ja arvonalentumiset aineellisista ja aineettomista hyödykkeistä	70			74		
Liiketoiminnan muut kulut	130			129		
Luotto- ja takaustappiot	9			13		
Pysyviin vastaaviin kuuluvien arvopapereiden arvonalentumiset	4			1		
Osuus pääomaosuusmenetelmällä yhdisteltyjen yritysten voitosta tai tappiosta	39			-38		
Liikevoitto	515			459		
Satunnaiset erät	-			-		
Voitto ennen tilinpäätössiirtoja ja veroja	515			459		
Tuloverot						
Tilikauden verot	86			76		
Aikaisempien tilikausien verot	3			0		
Laskennallisen verovelan muutos	53 141			41 117		
Vähemmistön osuus tilikauden voitosta tai tappiosta	1			1		
Tilikauden voitto	373			342		

OP - RYHMÄN TASE

VASTAAVAA	31.12.2003		31.12.2002	
Milj. €				
Käteiset varat		1 060		233
Keskuspankkirahoitukseen oikeuttavat saamistodistukset				
Valtion velkasitoumukset		57		128
Muut	2 230	2 287	2 431	2 560
Saamiset luottolaitoksilta				
Vaadittaessa maksettavat		16		18
Muut	470	486	332	350
Saamiset yleisöltä ja julkisyhteisöiltä		27 206		24 319
Leasingkohteet		291		256
Saamistodistukset				
Julkisyhteisöiltä		88		180
Muilta	1 421	1 509	1 463	1 643
Osakkeet ja osuudet		195		192
Osakkeet ja osuudet omistusyhteisyriyksissä		44		14
Osakkeet ja osuudet samaan konserniin kuuluvissa yrityksissä		130		94
Aineettomat hyödykkeet				
Konserniliikearvo		0		0
Muut pitkävaikutteiset menot		82	82	78
Aineelliset hyödykkeet				
Kiinteistöt sekä kiinteistöyhteisöjen osakkeet ja osuudet	1 023		1 108	
Muut aineelliset hyödykkeet	71	1 094	73	1 181
Muut varat		437		480
Siirtosaamiset ja maksetut ennakot		180		224
		35 002		31 625

O P - R Y H M Ä N T A S E

VASTATTAVAA	31.12.2003			31.12.2002		
Milj. €						
Vieras pääoma						
Velat luottolaitoksille ja keskuspankeille						
Keskuspankeille		1 330			732	
Luottolaitoksille						
Vaadittaessa maksettavat	18			7		
Muut	218	236	1 566	210	217	949
Velat yleisölle ja julkisyhteisöille						
Talletukset						
Vaadittaessa maksettavat	17 530			9 374		
Muut	3 713	21 243		10 558	19 932	
Muut velat		2 032	23 275		1 443	21 375
Yleiseen liikkeeseen lasketut velkakirjat						
Joukkovelkakirjalainat		1 503			1 170	
Muut		3 506	5 009		3 366	4 536
Muut velat			665			711
Siirtovelat ja saadut ennakot			269			218
Pakolliset varaukset						
Muut pakolliset varaukset		6	6		6	6
Velat, joilla on huonompi etuoikeus kuin muilla veloilla			514			576
Laskennalliset verovelat			257			205
Vähemmistön osuus pääomasta			4			4
		31 566			28 580	
Oma pääoma						
Osake- ja osuuspääoma		774			721	
Ylikurssirahasto		12			6	
Arvonkorotusrahasto		45			45	
Muut sidotut rahastot						
Vararahasto	710			690		
Muut rahastot	7	717		7	697	
Vapaat rahastot						
Muut rahastot	728	728		661	661	
Edellisten tilikausien voitto		787			573	
Tilikauden voitto		373			342	
		3 436			3 045	
		35 002			31 625	
Taseen ulkopuoliset sitoumukset						
Asiakkaan puolesta kolmannen hyväksi annetut sitoumukset						
Takaukset ja pantit	1 459			1 453		
Muut	-	1 459		-	1 453	
Asiakkaan hyväksi annetut peruuttamattomat sitoumukset						
Arvopapereiden takaisinostositoumukset	-			-		
Muut	4 035	4 035		3 320	3 320	
		5 494			4 772	

RYHMÄAIKASARJAT

Milj. €

TULOSLASKELMAT	1999	2000	2001	2002	2003
Rahoituskate	678	801	875	857	798
Muut tuotot	464	681	481	459	496
Muut kulut	598	629	674	731	734
Poistot ja arvonalentumiset	76	91	76	74	70
Luotto- ja takaustappiot	26	5	12	13	9
Pysyviin vastaaviin kuuluvien arvopapereiden arvonalentumiset		99	88	1	4
Osuus pääomaosuusmenetelmällä yhdisteltyjen yritysten tuloksesta	7	7	-2	-38	39
Liikevoitto	450	664	504	459	515
Satunnaiset erät	-	-	-	-	-
Voitto ennen tilinpäätössiirtoja ja veroja	450	664	504	459	515
Verot	64	159	138	117	141
Vähemmistöosuus	1	2	1	1	1
Tilikauden voitto	385	504	365	342	373

TASEET

Vastaavaa

Saamiset luottolaitoksilta	593	803	366	350	486
Saamiset yleisöltä ja julkisyhteisöiltä	18 309	20 260	21 946	24 319	27 206
Saamistodistukset	3 804	3 021	5 146	4 202	3 796
Osakkeet ja osuudet	249	461	332	300	370
Aineettomat ja aineelliset hyödykkeet	1 545	1 374	1 301	1 259	1 177
Muut erät	1 524	1 166	940	1 194	1 968
Yhteensä	26 024	27 086	30 031	31 625	35 002

Vastattavaa

Velat luottolaitoksille ja keskuspankeille	1 089	1 164	1 774	949	1 566
Velat yleisölle ja julkisyhteisöille	17 978	18 312	20 120	21 375	23 275
Yleiseen liikkeeseen lasketut velkakirjat	3 652	3 629	3 727	4 536	5 009
Velat, joilla on huonompi etuoikeus kuin muilla veloilla	743	670	696	576	514
Muut erät	721	860	853	935	941
Laskennalliset verovelat	98	132	163	205	257
Vähemmistön osuus pääomasta	4	5	4	4	4
Oma pääoma	1 739	2 314	2 694	3 045	3 436
Yhteensä	26 024	27 086	30 031	31 625	35 002

TILINPÄÄTÖKSEN LIITETIEDOT

(LUVUT MILJOONINA EUROINA)

TULOSLASKELMAA KOSKEVAT LIITETIEDOT

1) Korkotuottojen ja korkokulujen erittely tase-erittäin

	2003	2002
Korkotuotot		
Saamisista luottolaitoksilta	26	27
Saamisista yleisöltä ja julkisyhteisöiltä	1 066	1 176
Saamistodistuksista	141	188
Muut korkotuotot	-12	-6
Leasingkate	10	11
Yhteensä	1 231	1 397

Korkokulut

Veloista luottolaitoksille ja keskuspankeille	30	38
Veloista yleisölle ja julkisyhteisöille	242	320
Yleiseen liikkeeseen lasketuista velkakirjoista	137	150
Veloista, joilla on huonompi etuoikeus kuin muilla veloilla	24	32
Muut korkokulut	1	-1
Yhteensä	433	540

2) Arvopaperikaupan nettotuotot eriteltyinä

	2003	2002
Saamistodistusten kaupan nettotuotot	-10	-15
Osakkeiden ja osuuksien kaupan nettotuotot	13	-6
Yhteensä	3	-21

3) Tilikauden aikana ostettujen ja myytyjen vaihtuviin vastaaviin luettujen arvopapereiden yhteenlasketut arvot

	2003	2002
Saamistodistukset		
Ostetut arvopaperit	21 970	20 806
Myydyt arvopaperit	16 885	16 080
Osakkeet		
Ostetut arvopaperit	1 673	1 939
Myydyt arvopaperit	1 656	1 975

4) Liiketoiminnan muut tuotot ja kulut eriteltyinä

	2003	2002
Liiketoiminnan muut tuotot		
Vuokra- ja osinkotuotot kiinteistöistä ja kiinteistöyhteisöistä	84	87
Kiinteistöjen ja kiinteistöyhteisöjen osakkeiden ja osuuksien luovutusvoitot	21	8
Muut tuotot	54	54
Yhteensä	159	150

Liiketoiminnan muut kulut

Vuokrakulut	22	22
Kulut kiinteistöistä ja kiinteistöyhteisöistä	84	82
Kiinteistöjen ja kiinteistöyhteisöjen osakkeiden ja osuuksien luovutustappiot	2	3
Muut kulut	23	22
Yhteensä	130	129

5) Poistot ja arvonalentumiset aineellisista ja aineettomista hyödykkeistä

	2003	2002
Suunnitelman mukaiset poistot	64	61
Arvonalentumiset	7	13
Arvonalentumisten palautukset	-1	0
Yhteensä	70	74

6) Luotto- ja takaustappiot sekä pysyviin vastaaviin kuuluvien arvopapereiden arvonalentumiset

	2003	2002
Saamisista luottolaitoksilta	0	0
Saamisista yleisöltä ja julkisyhteisöiltä	33	40
Leasingkohteista	-	-
Takauksista ja muista taseen ulkopuolisista eristä	0	2
Muista	2	3
Bruttomääräiset luotto- ja takaustappiot	36	46
Luotto- ja takaustappioiden vähennyserät	27	33
Tuloslaskelman luotto- ja takaustappiot	9	13

TILINPÄÄTÖKSEN LIITETIEDOT

Luotto- ja takaustappioiden yhteismäärä eriteltynä:

	2003	2002
Tilikauden aikana toteutuneet luottotappiot yhteensä	56	52
Tilikauden aikana toteutuneet luottotappiot, joista on aikaisemmin tehty kohdistettu luottotappiovaraus	-44	-38
Palautukset aikaisempina vuosina toteutuneista luottotappioista	-9	-12
Tilikauden aikana tehdyt kohdistetut luottotappiovaraukset	19	30
Kohdistettujen luottotappiovarausten peruutukset tilikauden aikana	-13	-19
Tilinpäätökseen kirjatut luotto- ja takaustappiot	9	13

Pysyviin vastaaviin kuuluvien arvopapereiden arvonalentumiset:

Bruttomääräiset arvonalentumiset	5	2
Arvonalentumisten peruutukset	1	0
Yhteensä	4	1

7) Satunnaiset tuotot ja kulut tilikauden aikana

OP-ryhmään kuuluvien yhteisöjen erillistilinpäätöksiin merkityt satunnaiset tuotot ja kulut on siirretty OP-ryhmän tuloslaskelmassa liiketoiminnan muihin tuottoihin ja kuluihin, siltä osin kun ne eivät ole täyttäneet satunnaisen tuoton ja kulun määritelmään sisältyvää olennaisuuden kriteeriä OP-ryhmätasolla. Vuosien 2003 ja 2002 tuloslaskelmissa kaikki erillisyyhtiöiden satunnaisiin eriin kirjaamat tuotot ja kulut on siirretty liiketoiminnan tuottoihin ja kuluihin.

8) Pakollisten varausten muutokset tilikauden aikana

	2003	2002
Eläkevaraukset	0	0
Verovaraukset	-	-
Muut	0	2
Yhteensä	0	2

9) Erittely yhdistellyistä eristä

OP-ryhmän tuloslaskelman erät on esitetty Rahoitustarkastuksen määräämän kaavan mukaisesti. Satunnaisten erien käsittely on kuvattu liitetiedossa 7.

10) Tuotot toimialoittain ja markkina-alueittain

Tuotoilla tarkoitetaan tuloslaskelman erien rahoituskate, tuotot oman pääoman ehtoista sijoituksista, palkkiotuotot, arvopaperikaupan ja valuuttatoiminnan nettotuotot sekä liiketoiminnan muut tuotot yhteenlaskettua määrää. Tuotot on esitetty eliminoimattomina.

	Tuotot toimialoittain		Keskimääräinen henkilömäärä	
	2003	2002	2003	2002
Pankkitoiminta	1 285	1 267	7 691	7 687
Kiinnitysluottopankkitoiminta	1	1	4	4
Rahoitusyhtiötoiminta	31	30	147	145
Sijoituspalveluyritystoiminta	26	23	125	125
Sijoitusrahastotoiminta	28	26	29	29
Kiinteistöjen omistus ja hallinta	11	10	16	15
Muu	403	357	1 222	1 160
Yhteensä	1 785	1 714	9 234	9 165

	Tuotot markkina-alueittain		Keskimääräinen henkilömäärä	
	2003	2002	2003	2002
Suomi	1 785	1 714	9 233	9 159
Ruotsi	0	1	1	6
Yhteensä	1 785	1 714	9 234	9 165

TILINPÄÄTÖKSEN LIITETIEDOT

TASETTA KOSKEVAT LIITETIEDOT

11) Keskuspankkirahoituksen oikeuttavien saamistodistusten erittely

	2003	2002
Valtion velkasitoumukset	57	128
Valtion joukkovelkakirjalainat	547	714
Pankkien sijoitustodistukset	1 471	1 509
Muut	212	209
Yhteensä	2 287	2 560

12) Saamiset keskuspankeilta

Taseen erään ”Saamiset luottolaitoksilta” ei sisällynyt vuoden lopussa saamia keskuspankeilta.

13) Saamiset yleisöltä ja julkisyhteisöiltä sektoreittain ja niihin kohdistetut luottotappiovaraukset

	2003	2002
Yritykset	7 703	7 227
Rahoitus- ja vakuutuslaitokset	15	26
Julkisyhteisöt	364	171
Voittoa tavoittelemattomat yhteisöt	221	185
Kotitaloudet	18 813	16 564
Ulkomaat	89	145
Yhteensä	27 206	24 319

Kohdistetut luottotappiovaraukset tilikauden alussa	189	212
Tilikauden aikana tehdyt uudet varaukset (+)	19	27
Tilikauden aikana peruutetut varaukset (-)	-13	-19
Tilikauden aikana toteutuneet luottotappiot, joista on aikaisemmin tehty kohdistettu luottotappiovaraus (-)	-41	-31
Kohdistetut luottotappiovaraukset tilikauden lopussa	155	189

14) Järjestämättömät ja muut nollakorkoiset saamiset

	2003	2002
Järjestämättömät saamiset	162	166
Muut nollakorkoiset saamiset	6	8
Yhteensä	168	174

15) Maksamatta jääneen saamisen vakuutena olleen sekä asiakkaan liiketoiminnan tervehdyttämiseksi hankitun omaisuuden kirjanpitoarvo

	2003	2002
Vakuutena ollut omaisuus		
Kiinteistöt ja kiinteistöyhteisöjen osakkeet ja osuudet	41	54
Muut osakkeet ja osuudet	3	2
Muu omaisuus	-	-
Yhteensä	44	57
Liiketoiminnan tervehdyttämiseksi hankitut osakkeet ja osuudet	2	10

16) Saamiset, joilla on huomattava etuoikeus kuin velallisen muilla veloilla

	2003	2002
Saamiset yleisöltä ja julkisyhteisöiltä	23	12
Saamistodistukset	165	159
Yhteensä	188	171

17) Leasingkohteet eriteltyinä

	2003	2002
Ennakkomaksut	16	35
Koneet ja kalusto	250	205
Kiinteä omaisuus ja rakennukset	24	16
Muu omaisuus	0	0
Yhteensä	291	256

18) Saamistodistukset

Julkisesti noteeratut ja noteeraamattomat saamistodistukset ja keskuspankkirahoituksen oikeuttavat saamistodistukset vuoden lopussa

	Julkisesti noteeratut	Muut
Vaihtuviin vastaaviin kuuluvat	1 421	1 751
Pysyviin vastaaviin kuuluvat	307	317
Yhteensä	1 728	2 068

Vaihtuviin vastaaviin kuuluvien saamistodistusten todennäköisen luovutushinnan ja sitä alemman kirjanpitoarvon erotusten yhteenlaskettu määrä tilikauden lopussa

	2003	2002
Luvut on ilmoitettu eliminoimattomina		
Keskuspankkirahoitukseen oikeuttavat saamistodistukset	3	11
Saamistodistukset	9	8
Yhteensä	12	19

Pysyviin vastaaviin kuuluvien saamistodistusten, keskuspankkirahoitukseen oikeuttavien saamistodistusten ja muiden saamisten nimellisarvon ja kirjanpitoarvon erotus vuoden lopussa

Luvut on ilmoitettu eliminoimattomina	2003	2002
Nimellisarvon ja sitä alemman kirjanpitoarvon erotus		
Saamistodistukset	4	3
Saamiset luottolaitoksilta	-	-
Saamiset yleisöltä ja julkisyhteisöiltä	-	-
Yhteensä	4	3

Kirjanpitoarvon ja sitä alemman nimellisarvon erotus		
Saamistodistukset	12	6
Saamiset luottolaitoksilta	-	-
Saamiset yleisöltä ja julkisyhteisöiltä	-	-
Yhteensä	12	6

Saamistodistukset vaadetyypeittäin tilikauden lopussa

Kirjanpitoarvo	2003	2002
Valtion velkasitoumukset	62	128
Kuntatodistukset	8	5
Yritystodistukset	40	31
Sijoitustodistukset	1 475	1 528
Vaihtovelkakirjalainat	2	3
Muut joukkovelkakirjalainat	2 012	2 409
Muut saamistodistukset	197	99
Yhteensä	3 796	4 202

19) Osakkeet ja osuudet

Taseen erään ”Osakkeet ja osuudet” merkittyjen arvopapereiden yhteenlaskettu kirjanpitoarvo jaoteltuna julkisesti noteerattuihin ja noteeraamattomiin arvopapereihin

	Julkisesti noteeratut	Muut
Vaihtuviin vastaaviin kuuluvat	136	35
Pysyviin vastaaviin kuuluvat	5	19
Yhteensä	141	54

Taseen erään ”Osakkeet ja osuudet” merkittyjen julkisesti noteerattujen osakkeiden ja osuuksien todennäköisen luovutushinnan ja sitä alhaisemman kirjanpitoarvon erotusten yhteenlaskettu määrä

	2003	2002
Vaihtuviin vastaaviin kuuluvat	32	6
Pysyviin vastaaviin kuuluvat	22	0
Yhteensä	54	6

OP-ryhmällä ei ollut arvopaperilainauksen kohteena olevia arvopapereita vuoden 2003 lopussa.

Taseen erät ”Osakkeet ja osuudet omistusyhteisyriyksissä” ja ”Osakkeet ja osuudet samaan konserniin kuuluvissa yrityksissä” eriteltyinä:

	2003	2002
Osakkeet ja osuudet omistusyhteisyriyksissä		
Luottolaitoksissa	0	0
Muissa	44	14
Yhteensä	44	14

Osakkeet ja osuudet samaan konserniin kuuluvissa yrityksissä ¹⁾

Luottolaitoksissa	0	0
Muissa	130	94
Yhteensä	130	94

¹⁾Sisältää pankkiryhmään kuuluvien erillisyyhteisöjen tytäryhtiöosakkeiden kirjanpitoarvon siltä osin kuin tytäryhtiöitä ei ole yhdistetty pankkiryhmän tilinpäätökseen sekä OP-Henkivakuutus Oy:n osakkeiden hankintamenon pääomaosuusyhdistelymenetelmän mukaisilla kirjauksilla oikaistuna.

20) Aineettomat hyödykkeet eriteltyinä

	2003	2002
Perustamismenot	0	0
Liikearvo	0	0
Muut pitkävaikutteiset menot	82	78
Yhteensä	82	78

21) Kiinteistöomistukset eriteltyinä

a) Taseen erään ”Aineelliset hyödykkeet” kirjatut maa- ja vesialueet ja rakennukset sekä kiinteistöyhteisöjen osakkeet ja osuudet eriteltyinä vuoden lopussa:¹⁾

	Kirjanpitoarvo	Sitoutunut pääoma
Maa- ja vesialueet ja rakennukset		
Omassa käytössä olevat	151	151
Muut	212	212
Yhteensä	363	363

Kiinteistöyhteisöjen osakkeet ja osuudet

Omassa käytössä olevat	222	265
Muut	438	550
Yhteensä	660	815

b) Muussa kuin omassa käytössä olevat kiinteistöt ja kiinteistöyhteisöjen osakkeet ja osuudet eriteltyinä vuoden lopussa:¹⁾

Kiinteistölaji	Pinta-ala m ²	Sitoutunut pääoma	Nettotuotto, %	Vajaikäyttö- aste, %
Asunnot ja asuinkiinteistöt	162 663	82	7,1	9,3
Liike- ja toimistokiinteistöt	788 120	594	6,9	10,9
Teollisuuskiinteistöt	118 806	32	7,5	10,5
Maa-, vesi- ja metsäalueet (rakentamattomat)	10 281	46	-0,3	75,7
Keskeneräiset rakennukset	528	1	-2,6	100,0
Rahoitusleasingkiinteistöt	38 255	19	3,0	0,0
Muut kotimaiset kiinteistöt	6 649	7	-1,4	29,4
Ulkomaiset kiinteistöt	-	-	-	-
Kiinteistöt yhteensä	1 125 302	781	6,3	11,0

Sitoutunut pääoma on kirjanpidon poistamaton hankintameno lisättyinä osakkeisiin kohdistuvalla yhtiölainaosuudella ja/tai omistusosuuden osoittamalla osuudella yhtiön lainoista. Nettotuotto on laskettu vähentämällä kokonaisvuokratuotoista kiinteistöön kohdistuvat hoitokulut tai asunto-osakeyhtiöissä ja keskinäisissä kiinteistöyhtiöissä maksetut vastikkeet. Nettotuotto prosentti on laskettu vuositasoisiksi muutetusta tilinpäätöshetken vuokratuotosten mukaisten kuukausitason tuottojen ja vuoden keskimääräisten kuukausitason hoitokulujen erotuksesta, joka on suhteutettu sitoutuneeseen pääomaan vuoden lopussa.

Vajaikäyttöaste on vapaiden tilojen suhde koko vuokrattavissa olevaan huoneistoalaan. Vapaat tilat ovat ne vuokrattavissa olevat tilat, joista ei tilinpäätöshetkellä saada vuokratuottoja sopimusten perusteella.

c) Muussa kuin omassa käytössä oleviin kiinteistöihin sitoutunut pääoma jaoteltuna tuotto prosenttien mukaan vuoden lopussa:¹⁾

Tuotto prosentti	Sitoutunut pääoma
negatiivinen	50
0 - 3	76
3 - 5	131
5 - 7	247
yli 7	277
Yhteensä	781

¹⁾ Pinta-aloja, sitoutunutta pääomaa, nettotuotto prosenttia ja vajaikäyttöastetta koskevat tiedot on ilmoitettu osuuspankkien osalta konsernitietoina.

22) Muut varat eriteltyinä

	2003	2002
Maksujenvälityssaamiset	18	97
Takaussaamiset	3	5
Johdannaisopimukset	139	169
Muut	277	209
Yhteensä	437	480

23) Siirtosaamiset ja maksetut ennakot eriteltyinä

	2003	2002
Korot	149	194
Muut	31	30
Yhteensä	180	224

24) Erittely yhdistellyistä taseen vastaavien eristä

OP-ryhmän taseen vastaavien erät on esitetty Rahoitustarkastuksen vahvistaman taseen kaavan mukaisesti.

25) Velkojen nimellisarvon ja kirjanpitoarvon erotus

Luvut ilmoitettu eliminoimattomina	2003	2002
Yhteensä	27	27
Nimellisarvon ja sitä alemman kirjanpitoarvon erotus		
Velat luottolaitoksille ja keskuspankeille	0	-
Velat yleisölle ja julkisyhteisöille	-	-
Yleiseen liikkeeseen lasketut velkakirjat	25	24
Muut velat	-	-
Velat, joilla on huonompi etuoikeus kuin muilla veloilla	2	2
Yhteensä	27	27
Kirjanpitoarvon ja sitä alemman nimellisarvon erotus		
Velat luottolaitoksille ja keskuspankeille	-	-
Velat yleisölle ja julkisyhteisöille	-	-
Yleiseen liikkeeseen lasketut velkakirjat	3	2
Muut velat	-	-
Velat, joilla on huonompi etuoikeus kuin muilla veloilla	0	0
Yhteensä	3	2

26) *Erittely liikkeeseenlasketuista velkakirjoista vaadetyypeittäin*

	2003	2002
Sijoitustodistukset	3 101	2 929
Joukkovelkakirjalainat	1 503	1 170
Muut	405	438
Yhteensä	5 009	4 536

27) *Muut velat eriteltyinä*

	2003	2002
Maksujenvälitysvelat	277	355
Johdannaissopimukset	175	200
Muut	214	155
Yhteensä	665	711

28) *Siirtovelat ja saadut emakot eriteltyinä*

	2003	2002
Korot	154	107
Muut	115	111
Yhteensä	269	218

OP-ryhmään sisällytettävien yhtiöiden henkilökunnan käyttämättömistä OKOn työsuhdeoptioista aiheutuva sosiaaliturvamaksuvastuu on kirjattu siirtovelaksi.

29) *Pakolliset varaukset tilikauden lopussa*

	2003	2002
Eläkevaraukset	-	-
Verovaraukset	-	-
Muut	6	6
Yhteensä	6	6

31) *Oman pääoman erien lisäykset ja vähennykset tilikauden aikana*

	Kirjanpitoarvo tilikauden alussa	Lisäykset tilikauden aikana	Vähennykset tilikauden aikana	Kirjanpitoarvo tilikauden lopussa
Osuuspääoma	649	115	-66	698
Osakepääoma	68	6	-	74
Osakeanti	3	0	-2	2
Ylikurssirahasto	6	6	-	12
Arvonkorotusrahasto	45	-	0	45
Vararahasto	697	43	-23	717
Vapaat rahastot	661	68	-1	728
Edellisten tilikausien voitto	916	-	-129	787
Tilikauden voitto	-	373	-	373
Oma pääoma yhteensä	3 045	612	-221	3 436

OPK:n ja sen jäsenosuospankkien hankkimien OKOn osakkeiden nimellisarvon ylittävä tai alittava hankintahinnanosuus kirjataan pankkiryhmän tilinpäätöksessä joko edellisten tilikausien voittovarojen vähennykseksi tai lisäykseksi.

32) Yhdistellyt taseen vastattavien erät

OP-ryhmän taseen vastattavien erät on esitetty Rahoitustarkastuksen vahvistaman taseen kaavan mukaisesti.

33) Saamisten ja velkojen maturiteettijakauma tase-erittäin vuoden lopussa

Jäljellä olevan juoksuajan mukaan	alle 3 kk	3–12 kk	1–5 v.	yli 5 v.
Keskuspankkirahoitukseen oikeuttavat saamistodistukset	1 498	285	349	156
Saamiset luottolaitoksilta	453	26	7	0
Saamiset yleisöltä ja julkisyhteisöiltä	1 763	2 893	10 935	11 615
Saamistodistukset	143	176	911	279
Velat luottolaitoksille ja keskuspankeille	1 498	52	15	1
Velat yleisölle ja julkisyhteisöille	20 024	1 289	1 197	765
Yleiseen liikkeeseen lasketut velkakirjat	2 709	673	1 623	5

Saamisiin yleisöltä ja julkisyhteisöiltä ei sisälly vaadittaessa maksettavia saamia.

Muut kuin määräaikaiset talletukset on sisällytetty maturiteettiluokkaan ”alle 3 kuukautta”.

34) Koti- ja ulkomaanrahan määräiset omaisuus- ja velkaerät vuoden lopussa

	Kotimaan raha	Ulkomaan raha
Keskuspankkirahoitukseen oikeuttavat saamistodistukset	2 287	-
Saamiset luottolaitoksilta	313	173
Saamiset yleisöltä ja julkisyhteisöiltä	27 036	170
Saamistodistukset	1 262	246
Muu omaisuus	3 495	19
Yhteensä	34 394	608
Velat luottolaitoksille ja keskuspankeille	1 457	109
Velat yleisölle ja julkisyhteisöille	23 092	183
Yleiseen liikkeeseen lasketut velkakirjat	4 736	274
Velat, joilla on huonompi etuoikeus kuin muilla veloilla	510	4
Muut velat	1 185	17
Yhteensä	30 979	587

35) Taloudellista kehitystä kuvaavat tunnusluvut

	1999	2000	2001	2002	2003
Liikevaihto, milj. euroa	1 583	2 086	2 022	1 915	1 793
Liikevoitto, milj. euroa	450	664	504	459	515
% liikevaihdosta	28,4	31,9	24,9	24,0	28,7
Voitto ennen tilinpäätössiirtoja ja veroja, milj. euroa	450	664	504	459	515
% liikevaihdosta	28,4	31,9	24,9	24,0	28,7
Oman pääoman tuotto (ROE), %	26,7	24,9	14,6	11,9	11,5
Koko pääoman tuotto (ROA), %	1,7	1,9	1,3	1,1	1,1
Omavaraisuusaste, %	6,7	8,6	9,0	9,6	9,8
Kulujen suhde tuottoihin, %	59	49	55	61	62

Tunnuslukujen laskentakaavat

Liikevaihto	Korkotuotot, leasingtoiminnan tuotot, tuotot oman pääoman ehtoisista sijoituksista, palkkiotuotot, arvopaperikaupan ja valuuttatoiminnan nettotuotot sekä liiketoiminnan muut tuotot
Liikevoitto tai -tappio	Tuloslaskelman liikevoitto tai -tappio
Voitto tai tappio ennen tilinpäätössiirtoja ja veroja	Tuloslaskelman erä ”Voitto (tappio) ennen tilinpäätössiirtoja ja veroja”
Oman pääoman tuotto (ROE), %	$\frac{\text{Liikevoitto/-tappio} - \text{verot}^{*)}}{\text{Oma pääoma} + \text{vähemmistöosuus} + \text{vapaaehtoiset varaukset ja poistoero lykättyllä verovelalla vähennettynä (vuoden alun ja lopun keskiarvo)}} \times 100$
	^{*)} Satunnaisiin eriin kohdistuvaa osuutta ei ole otettu mukaan
Koko pääoman tuotto (ROA), %	$\frac{\text{Liikevoitto/-tappio} - \text{verot}^{*)}}{\text{Taseen loppusumma keskimäärin (vuoden alun ja lopun keskiarvo)}} \times 100$
	^{*)} Satunnaisiin eriin kohdistuvaa osuutta ei ole otettu mukaan
Omavaraisuusaste, %	$\frac{\text{Oma pääoma} + \text{vähemmistöosuus} + \text{vapaaehtoiset varaukset ja poistoero lykättyllä verovelalla vähennettynä}}{\text{Taseen loppusumma}} \times 100$
Kulujen suhde tuottoihin, %	$\frac{\text{Palkkiokulut} + \text{hallintokulut} + \text{poistot} + \text{liiketoiminnan muut kulut}}{\text{Rahotuskate} + \text{tuotot oman pääoman ehtoisista sijoituksista} + \text{palkkiotuotot} + \text{arvopaperikaupan ja valuuttatoiminnan nettotuotot} + \text{liiketoiminnan muut tuotot}} \times 100$

TULOVEROJA KOSKEVAT LIITETIEDOT

36) Tuloverot

Tuloverojen jakautuminen varsinaisesta toiminnasta ja satunnaisista eristä johtuviin veroihin:
OP-ryhmän tilinpäätökseen ei sisälly satunnaisia tuottoja tai kuluja.

Laskennalliset verovelat ja -saamiset:

OP-ryhmän taseessa oli laskennallisia verovelkoja 257 miljoonaa euroa, jotka perustuivat tilinpäätössiirtoihin. Muita laskennallisia verosaamisia ja verovelkoja ei ole merkitty taseeseen vuosina 2003 ja 2002.

Laskennalliset verosaamiset muodostuivat pääasiassa verotuksessa vahvistetuista tappioista. Muiden laskennallisten verosaamisten määrä oli vähäinen.

	2003	2002
Laskennalliset verosaamiset, joiden toteutuminen on todennäköistä	39	37

Arvonkorotusten vaikutus tuloverotukseen:

OP-ryhmän kiinteistöistä ja kiinteistöyhteisöjen osakkeista ja osuuksista on tehty arvonkorotuksia yhteensä 89 miljoonaa euroa. Jos arvonkorotuskohteet myytäisiin, arvonkorotus realisoituisi luovutusvoittona, josta aiheutuisi enimmillään 26 miljoonan euron tuloverojen kasvu.

VAKUUKSIA JA VASTUUSITOUKUSIA SEKÄ
JOHDANNAISSOPIMUKSIA KOSKEVAT LIITETIEDOT

37) Omasta ja muiden puolesta vakuudeksi annettu omaisuus sekä
velat ja sitoumukset, joiden vakuudeksi ne on annettu

	2003	2002
Oman velan ja sitoumusten vakuudeksi annettu omaisuus		
Pantit	1 455	945
Kiinnitykset	-	-
Muut	15	14
Velat ja sitoumukset, joiden vakuudeksi omaisuuserät on annettu		
Velat luottolaitoksille ja keskuspankeille	1 201	601
Velat yleisölle ja julkisyhteisöille	239	148
Yleiseen liikkeeseen lasketut velkakirjat	-	-
Muiden puolesta annetut vakuudet		
Pantit	1	1
Kiinnitykset	0	7

38) Eläkevastuut

OP-ryhmään kuuluvien yhteisöjen henkilökunnan lakisääteinen eläketurva on Opstock Oy:tä lukuun ottamatta järjestetty Osuuspankkien Eläkekassan kautta. Lisäeläketurva on Opstock Oy:tä, FD Finanssidata Oy:tä ja Keski-Suomen Tila- ja Kiinteistöpalvelu Oy:tä lukuun ottamatta järjestetty Osuuspankkien Eläkesäätiön kautta. Säätiöön ei ole otettu uusia edunsaajia 30.6.1991 jälkeen. Tukholman sivukonttorin henkilökunnan lakisääteinen eläketurva oli järjestetty Ruotsin säännösten mukaisesti.

OP-ryhmään kuuluvilla yhteisöillä ei ole eläkesitoumuksista johtuvia suoria vastuita. OP-ryhmän eläkevastuut on täysin katettu.

39) Leasingvastuut

Leasingmaksut vuonna 2004	3
Leasingmaksut vuoden 2004 jälkeen	14

40) Taseen ulkopuoliset sitoumukset eriteltyinä vuoden lopussa

	2003	2002
Takaukset	383	520
Takuuvastuut	987	884
Pantit ja kiinnitykset	0	7
Muut asiakkaan puolesta kolmannen hyväksi annetut sitoumukset	89	41
Käyttämättömät luottojärjestelyt	3 613	2 887
Annetut pantit	1	1
Muut asiakkaan hyväksi annetut peruuttamattomat sitoumukset	420	432
Annetut sitoumukset yhteensä	5 494	4 772

41) Johdannaisopimukset vuoden lopussa

Kohde-etuuksien arvot	2003	2002
Suojaamistarkoituksessa tehdyt sopimukset		
Korkojohdannaiset		
Termiinisopimukset	24	-
Optiosopimukset	-	-
Koronvaihtosopimukset	2 027	521
Valuuttajohdannaiset		
Termiinisopimukset	7	4
Optiosopimukset	-	-
Koron- ja valuutanvaihtosopimukset	100	-
Osakejohdannaiset		
Termiinisopimukset	-	-
Optiosopimukset		
Ostetut	45	7
Asetetut	-	-
Muut johdannaiset		
Termiinisopimukset	-	-
Optiosopimukset	-	-
Luottojohdannaiset	31	-
Equity swapit	-	-
Yhteensä	2 234	532

Muussa kuin suojaamistarkoituksessa tehdyt sopimukset

Korkojohdannaiset		
Termiinisopimukset	1 009	3 157
Optiosopimukset		
Ostetut	50	20
Asetetut	50	20
Koronvaihtosopimukset	8 127	15 021
Valuuttajohdannaiset		
Termiinisopimukset	956	600
Optiosopimukset		
Ostetut	26	-
Asetetut	26	-
Koron- ja valuutanvaihtosopimukset	-	-
Osakejohdannaiset		
Termiinisopimukset	1	-
Optiosopimukset	-	-
Muut johdannaiset	-	-
Yhteensä	10 245	18 818
Sopimusten luottovasta-arvot		
Korkojohdannaiset sopimukset	78	88
Valuuttajohdannaiset sopimukset	65	36
Muut johdannaiset sopimukset	9	1
Yhteensä	152	125

42) Omaisuuden myymisestä ja ostamisesta asiakkaan lukuun syntyneet myyntisaamiset ja ostovelat

	2003	2002
Myyntisaamiset	12	45
Ostovelat	15	60

43) Muut vastuusitoumukset ja vastuut

OP-ryhmän sitoumukset pääomasijoitusrahastoihin olivat vuoden lopussa 49,1 miljoonaa euroa. Nämä sitoumukset sisältyvät liitetiedon 40 sitoumuksiin.

OP-ryhmään yhdisteltävillä yhtiöillä on niiden normaalista liiketoiminnasta aiheutuneita merkitykseltään vähäisiä vastuusitoumuksia, jotka eivät sisälly liitetiedon 40 sitoumuksiin.

HENKILÖSTÖÄ SEKÄ TOIMI- JA VALVONTAELINTEN JÄSENIÄ KOSKEVAT LIITETIEDOT

44) Henkilöstö sekä toimi- ja valvontaelinten jäsenet

Henkilöstö keskimäärin 2003

	Tilikauden aikana	Muutos edellisestä vuodesta
Kokoaikainen henkilöstö	8 833	146
Osa-aikainen henkilöstö	401	-77
Henkilöstö yhteensä	9 234	69

OP-ryhmään kuuluvien yritysten hallinto- ja valvontaelimilleen maksamat palkat ja palkkiot sosiaalikuluneen

	2003	2002
Hallintoneuvoston jäsenet ja varajäsenet	1	2
Hallituksen jäsenet ja varajäsenet sekä toimitusjohtaja	30	29
Yhteensä	32	31

Luottolaitoksen taloudellisesta tuloksesta määräytyvät palkat ja palkkiot

45) Tilinpäätökseen yhdisteltyjen yritysten nimi ja kotipaikka

Yhtiö

Rivi-riviltä-menetelmällä yhdistelty

Jäsenosuuspankit 241 pankkia (lueteltu s. 55–59)

	Kotipaikka
Osuuspankkikeskus Osk	Helsinki
OKO Osuuspankkien Keskuspankki Oyj	Helsinki
Okopankki Oyj	Helsinki
Opstock Oy	Helsinki
Kiinteistö Oy Arkadiankatu 23	Helsinki
Kiinteistö Oy Dagmarinkatu 14	Helsinki
Kiinteistö Oy Kanta-Sarvis II	Helsinki
OP-Asuntoluottopankki Oyj	Helsinki
OP-Kotipankki Oyj	Helsinki
OP-Rahastoyhtiö Oy	Helsinki

FD Finanssidata Oy	Helsinki
Optum Oy (ent. Osuuspankki Realum)	Helsinki
Osuuspankkien Vakuusrahasto	Helsinki
Osuuspankkien Keskinäinen Vakuutusyhtiö	Helsinki
Jyväskylän Kassatalo Oy	Jyväskylä
Keski-Suomen Tila- ja Kiinteistöpalvelu Oy	Jyväskylä
Kiinteistö Oy Pekurinkulma	Oulu
Kiinteistö Oy Vammalan Torikeskus	Vammala

Pääomaosuusmenetelmällä yhdistelty

OP-Henkivakuutus Oy ¹⁾	Helsinki
Automatia Pankkiautomaatit Oy ²⁾	Helsinki
Kiinteistö Oy Lahden Trio ²⁾	Lahti
Toimiraha Oy ²⁾	Helsinki
Realinvest Oy ²⁾	Helsinki

¹⁾ Yhdistelty vakuutusyhtiönä pääomaosuusmenetelmällä

²⁾ Yhdistelty osakkuusyhtiönä pääomaosuusmenetelmällä

Asikkalan ja Padasjoen osuuspankit sulautuivat toisiinsa 31.3.2003.

Niiden toimintaa jatkamaan perustettu Etelä-Päijänteen Osuuspankki aloitti 1.4.2003.

Iitin Osuuspankin sulautumisesta Päijät-Hämeen Osuuspankkiin päätettiin joulukuussa 2002. Sulautumista koskevien vastustusten vuoksi fuusion toteuttaminen on myöhästynyt suunnitellusta aikataulusta.

Kiinteistö Oy Aleks-Hermes myytiin joulukuussa 2003.

Yhtiöstä yhdisteltiin konsernitilinpäätökseen tuloslaskelma ajalta 1.1.–30.11.2003.

Tilikauden aikana purettiin Virtuaalinen Suomi Oy, Kiinteistö Oy Kankiraudantie 4, OPR-Trading Oy ja Långnäs Oy.

Riittävät tiedot tilinpäätökseen yhdistellyn yrityksen, joka ei ole luotto- tai rahoituslaitos tai palveluyritys, ja muiden OP-ryhmään kuuluvien yritysten suhteiden arvioimiseksi:

OP-Henkivakuutus Oy on OPK:n ja sen jäsenpankkien täysin omistama henki- ja eläkevakuutustoimintaa harjoittava yhtiö. Yhtiöön on keskitetty OP-ryhmän henki- ja eläkevakuutusliiketoiminta.

Yhteenliittymän tilinpäätökseen on jätetty yhdistelemättä jäsenluottolaitosten konsernitilinpäätöksiinsä yhdistelemiä yrityksiä yhteensä 131 kappaletta, näiden yritysten yhteenlaskettu tase oli noin 0,2 miljardia euroa. Yritysten yhdistelemisen vaikutus pankkirahaston omiin pääomiin olisi ollut noin 92 miljoonaa euroa ja vakavaraisuus-suhdelukuun 0,22 prosenttiyksikköä.

OPK:n jäsenosuuspankit 31.12.2003

Tase- ja liikevoitto- tai liiketappiotiedot eivät ole lopullisia.

Nimi	Kotipaikka	Toimitusjohtaja	Tase Milj. €	Liikevoitto/-tappio Milj. €
Alajärven Osuuspankki	Alajärvi	Pentti Mäkelä	136	2,57
Alastaron Osuuspankki	Alastaro	Petri Antila	41	0,48
Alavieskan Osuuspankki	Alavieska	Ismo Talus	31	0,41
Alavuden Seudun Osuuspankki	Alavus	Jussi Ruuhela	108	1,03
Andelsbanken för Åland	Maarianhamina	Håkan Clemes	110	0,49
Andelsbanken Raseborg	Karjaa	Lars Björklöf	185	0,55
Artjärven Osuuspankki	Artjärvi	Tuulikki Kyyhkynen	36	0,71
Askolan Osuuspankki	Monninkylä	Irja Mäittälä	42	0,84
Auran Osuuspankki	Aura	Sauli Nuolemo	44	0,59
Elimäen Osuuspankki	Elimäki	Pertti Olander	111	1,41
Enon Osuuspankki	Eno	Ari Karhapää	72	1,15
Etelä-Karjalan Osuuspankki	Lappeenranta	Risto Kiljunen	648	8,71
Etelä-Pohjanmaan Osuuspankki	Seinäjoki	Keijo Manner	496	4,26
Etelä-Päijänteen Osuuspankki	Asikkala	Jari Laaksonen	83	1,01
Etelä-Savon Osuuspankki	Mikkeli	Kari Manninen	412	5,84
Eurajoen Osuuspankki	Eurajoki	Harri Hiitiö	36	0,57
Euran Osuuspankki	Eura	Lenni Kankaanpää	63	0,86
Forssan Seudun Osuuspankki	Forssa	Jouni Hautala	186	2,14
Haapajärven Osuuspankki	Haapajärvi	Kari Ahola	57	0,61
Haapamäen Seudun Osuuspankki	Haapamäki	Tauno Vuorenmaa	35	0,45
Haapaveden Osuuspankki	Haapavesi	Timo Suhonen	61	1,01
Hailuodon Osuuspankki	Hailuoto	Veijo Nissilä	20	0,20
Halsuan Osuuspankki	Halsua	Tapio Jokela	17	0,21
Haminan Seudun Osuuspankki	Hamina	Markku Vanhala	132	1,89
Harjavallan Osuuspankki	Harjavalta	Jarmo Tuovinen	77	1,43
Hartolan Osuuspankki	Hartola	Teemu Hauta-Aho	37	0,70
Hauhon Osuuspankki	Hauho	Timo Metsola	31	0,49
Haukivuoren Osuuspankki	Haukivuori	Seppo Laurila	32	0,59
Heinäveden Osuuspankki	Heinävesi	Ville Pönttönen	46	0,88
		Jukka Tuomisto (1.2.2004)		
Himangan Osuuspankki	Himanka	Kalevi Humalajoki	47	0,20
Hinnerjoen Osuuspankki	Hinnerjoki	Jukka Tuomisto	16	0,29
		Kaija Marttala (26.1.2004)		
Hirvensalmen Osuuspankki	Hirvensalmi	Risto Rouhiainen	29	0,37
Honkilahden Osuuspankki	Honkilahti	Olavi Juhola	22	0,43
Huhtamon Osuuspankki	Huhtamo	Päivikki Järvinen	12	0,18
Huittisten Osuuspankki	Huittinen	Olli Näsi	77	1,54
Humppilan Osuuspankki	Humppila	Jari Salokangas	41	0,56
Hämeenkosken Osuuspankki	Hämeenkoski	Janne Nuutinen	27	0,33
Hämeenlinnan Seudun Osuuspankki	Hämeenlinna	Olli Liusjärvi	389	4,30
Iisalmen Osuuspankki	Iisalmi	Eero Mähönen	182	1,86
Iitin Osuuspankki	Kausala	vt Jari Oivo	48	-0,09
Ikaalisten Osuuspankki	Ikaalinen	Antero Sorri	58	0,73
Ilomantsin Osuuspankki	Ilomantsi	Kalevi Hämäläinen	61	1,08
Janakkalan Osuuspankki	Turenki	Vesa Lehikoinen	189	3,65
Joensuun Osuuspankki	Joensuu	Antti Heliövaara	224	2,48
Jokioisten Osuuspankki	Jokioinen	Vesa Rantanen	51	0,97
Juuan Osuuspankki	Juuka	Tuomo Mustonen	65	1,08
Juvan Osuuspankki	Juva	Kari Pitkälä	90	1,52
Jämsän Seudun Osuuspankki	Jämsä	Heikki Rosti	134	2,72

TILINPÄÄTÖKSEN LIITETIEDOT

Nimi	Kotipaikka	Toimitusjohtaja	Tase	Liikevoitto/-tappio
			Milj. €	Milj. €
Kainuun Osuuspankki	Kajaani	Kari Sissala	239	3,08
Kalajoen Osuuspankki	Kalajoki	Pertti Sarkkinen	105	1,21
Kalkkisten Osuuspankki	Kalkkinen	Heikki Leppähaara	11	0,13
Kangasalan Osuuspankki	Kangasala	Veikko Poranen	111	1,64
Kangasniemen Osuuspankki	Kangasniemi	Leo Pakkanen	80	1,88
Kankaanpään Osuuspankki	Kankaanpää	Teuvo Pakkala	73	0,39
Kannuksen Osuuspankki	Kannus	Juha Lundström	57	0,44
Karjalan Osuuspankki	Mynämäki	Pentti Laaksonen	20	0,26
Karkun Osuuspankki	Karkku	Raimo Virtanen	12	0,26
Karunan Osuuspankki	Karuna	Pertti Peura	12	0,07
Karvian Osuuspankki	Karvia	Antti Suomijärvi	35	0,46
Kaustisen Osuuspankki	Kaustinen	Asko Ahonen	47	0,35
Keikyän Osuuspankki	Äetsä	Kalevi Salonen	20	0,32
		Jyrki Suoja (1.2.2004)		
Kemin Seudun Osuuspankki	Kemi	Pertti Stöckel	172	1,73
Kerimäen Osuuspankki	Kerimäki	Jarmo Kaivonurmi	39	0,55
Keski-Suomen Osuuspankki	Jyväskylä	Aimo Ekonen	1 161	13,20
Keski-Uudenmaan Osuuspankki	Järvenpää	Leif Laine	707	11,09
Kestilän Osuuspankki	Kestilä	Hans Aikio	23	0,28
Kesälahden Osuuspankki	Kesälahti	Erkki Kukkonen	37	0,64
Kihniön Osuuspankki	Kihniö	Ari Heinonen	20	0,28
Kiihtelysvaaran Osuuspankki	Kiihtelysvaara	Pasi Leppänen	45	0,50
Kiikalan Rekijoen Osuuspankki	Rekijoki	Kirsi-Marja Hiidensalo	20	0,28
		Eero Lahti (16.3.2004)		
Kiikoisten Osuuspankki	Kiikoinen	Pertti Kärki	16	0,23
Kiskon Osuuspankki	Kisko	Pekka Anttonen	29	0,43
Kiteen Seudun Osuuspankki	Kitee	Pentti Hämäläinen	177	2,40
Kiukaisten Osuuspankki	Kiukainen	Jari Valonen	20	0,43
Koillis-Savon Osuuspankki	Kaavi	Asko Imppola	103	1,68
Koitin-Pertunmaan Osuuspankki	Koitti	Unto Aikasalo	42	0,64
Kokemäen Osuuspankki	Kokemäki	Jari Luukkanen	85	1,61
Kokkolan Osuuspankki	Kokkola	Aatto Ainali	351	3,17
Kontiolahden Osuuspankki	Kontiolahti	Esko Mononen	66	0,64
Korpilahden Osuuspankki	Korpilahti	Kyösti Myller	49	0,97
Korsnäs Andelsbank	Molpe	Jan-Erik Westerdahl	41	0,44
Kotkan Seudun Osuuspankki	Kotka	Pentti Leisti	206	2,11
Kouvolan Seudun Osuuspankki	Kouvola	Marjo Partio	300	3,85
Kronoby Andelsbank	Kruunupyy	Sten-Ole Nybäck	70	1,51
Kuhmalahden Osuuspankki	Pohja	Risto Mattila	20	0,35
Kuhmoisten Osuuspankki	Kuhmoinen	Heikki Vilppala	27	0,45
Kuhmon Osuuspankki	Kuhmo	Erkki Airaksinen	97	1,29
Kuopion Osuuspankki	Kuopio	Jaakko Ojanperä	480	3,37
Kuortaneen Osuuspankki	Kuortane	Markku Jaatinen	39	0,42
Kurun Osuuspankki	Kuru	Marja-Leena Siuro	30	0,53
Kuusamon Osuuspankki	Kuusamo	Kari Kivelä	92	0,75
Kuusjoen Osuuspankki	Kuusjoki	Eero Kaskela	19	0,33
Kymijoen Osuuspankki	Anjalankoski	Heikki Pykälistö	95	1,78
Kärkölän Osuuspankki	Järvelä	Petri Hokkanen	40	0,67
Kärsämäen Osuuspankki	Kärsämäki	Mikko Ruusunen	29	0,41
Käylän Osuuspankki	Käylä	Kaisa Kurtti	15	0,23
Köyliön Osuuspankki	Köyliö	Jorma Pohjus	53	0,63
Lapin Osuuspankki	Lappi	Vesa Parkkali	45	0,60
Lappo Andelsbank	Lappo	Torsten Nordberg	7	0,02

TILINPÄÄTÖKSEN LIITETIEDOT

Nimi	Kotipaikka	Toimitusjohtaja	Tase	Liikevoitto/-tappio
			Milj. €	Milj. €
Lehtimäen Osuuspankki	Lehtimäki	Antti Koivula	24	0,12
Lemin Osuuspankki	Lemi	Eero Innanen	36	0,41
Leppävirran Osuuspankki	Leppävirta	Ilkka Martikainen	87	1,47
Lieksan Osuuspankki	Lieksa	Jorma Lehikoinen	117	2,50
Limingan Osuuspankki	Liminka	Urpo Ojala	42	0,43
Liperin Osuuspankki	Liperi	Jalo Lehtovaara	98	1,51
Loimaan Osuuspankki	Loimaa Kk	Heimo Kortnesniemi	97	1,12
Loimaan Seudun Osuuspankki	Loimaa	Juha Pullinen	76	0,85
Lokalahden Osuuspankki	Lokalahti	Bo Hellén	19	0,24
Lopen Osuuspankki	Loppi	Keijo Bragge	68	0,94
Lounais-Suomen Osuuspankki	Paimio	Vesa Viitaniemi	136	1,34
Luhangan Osuuspankki	Tammijärvi	Pekka Pietilä	19	0,20
Luopioisten Osuuspankki	Luopioinen	Esa Jokinen	22	0,29
Luumäen Osuuspankki	Taavetti	Eero Kettunen	45	0,78
Luvian Osuuspankki	Luvia	Hannu Kyrövaara	39	0,37
Länsi-Uudenmaan Osuuspankki	Lohja	Jukka Karasjärvi	488	2,71
Maaningan Osuuspankki	Maaninka	Reijo Kananen	51	0,88
Marttilan Osuuspankki	Marttila	Matti Vahalahti	48	0,89
Maskun Osuuspankki	Masku	Jarmo Nurmi	55	0,37
Mellilän Seudun Osuuspankki	Mellilä	Jouko Rinne	26	0,48
Merimaskun Osuuspankki	Merimasku	Kaisa Haaksiluoto	15	0,22
Metsämaan Osuuspankki	Metsämaa	Jussi Nieminen	20	0,24
Miehikkälän Osuuspankki	Miehikkälä	Seppo Pylvänäinen	35	0,71
Miettilän Osuuspankki	Miettilä	Kalevi Salonen (1.1.2004)	5	0,00
Mouhijärven Osuuspankki	Mouhijärvi	Kaarina Sacklén	35	0,43
Mynämäen Osuuspankki	Mynämäki	Esko Heinonen	84	1,49
		Kimmo Ranta (1.1.2004)		
Myrskylän Osuuspankki	Myrskylä	Jorma Rouhiainen	13	0,11
Mäntsälän Osuuspankki	Mäntsälä	Heikki Kananen	100	1,45
Mäntän Seudun Osuuspankki	Mänttä	Erkki Lauronen	125	2,02
Nagu Andelsbank	Nauvo	Johan Broos	19	0,21
Nakkilan Osuuspankki	Nakkila	Jussi Kuvaja	67	1,49
Niinijoen Osuuspankki	Niinijoki	Timo Seikkula	24	0,36
Nilsian Osuuspankki	Nilsia	Seppo Pääkkö	86	2,31
Nivalan Osuuspankki	Nivala	Markku Niskala	92	0,48
Nousiaisten Osuuspankki	Nousiainen	Ville Aakula	104	1,42
Nurmeksen Osuuspankki	Nurmes	Eero Heino	88	2,12
		Mikko Vepsäläinen (20.1.2004)		
Orimattilan Osuuspankki	Orimattila	Veli-Matti Onnela	100	1,45
Oripään Osuuspankki	Oripää	Jouko Rekolainen	31	0,29
Oriveden Seudun Osuuspankki	Orivesi	Pertti Pyykkö	86	1,49
Osuuspankki Kantrisola	Inkere	Turkka Saarniniemi	59	0,82
Oulaisten Osuuspankki	Oulainen	Jari Anttila	92	1,93
Oulun Osuuspankki	Oulu	Timo Levo	999	8,13
Outokummun Osuuspankki	Outokumpu	Eero Eskelinen	56	1,15
Paattisten Osuuspankki	Paattinen	Eero Koskinen	57	0,54
Paltamon Osuuspankki	Paltamo	Jorma Niemi	37	0,37
Parikkalan Seudun Osuuspankki	Parikkala	Matti Martikainen	68	1,24
		Tuomo Liukka (5.3.2004)		
Parkanon Osuuspankki	Parkano	Aarre Saranpää	50	0,69
Pedersörenejdens Andelsbank	Pietarsaari	Ulf Löf	192	2,49
Perhon Osuuspankki	Perho	Pekka Pajula	32	0,37

TILINPÄÄTÖKSEN LIITETIEDOT

Nimi	Kotipaikka	Toimitusjohtaja	Tase	Liikevoitto/-tappio
			Milj. €	Milj. €
Perniön Osuuspankki	Perniö	Risto Lehtinen	52	0,92
Peräseinäjoen Osuuspankki	Peräseinäjoki	Juha Mäki	60	1,06
Pieksämäen Seudun Osuuspankki	Pieksämäki	Seppo Vanninen	142	0,57
Pielaveden Osuuspankki	Pielavesi	Pertti Rautaparta	57	0,38
Pihtiputaan Osuuspankki	Pihtipudas	Erkki Niemelä	33	0,69
Pohjolan Osuuspankki	Rovaniemi	Markku Salomaa	416	4,46
Polvijärven Osuuspankki	Polvijärvi	Juhani Leminen	62	1,25
Porin Seudun Osuuspankki	Pori	Jukka Ramstedt	600	8,26
Porvoon Osuuspankki	Porvoo	Pertti Hellqvist	297	4,03
Posion Osuuspankki	Posio	Vesa Jurmu	58	1,00
Pudasjärven Osuuspankki	Pudasjärvi	Paavo Kurttila	94	2,07
Pukkilan Osuuspankki	Pukkila	Ari Talkara	35	0,64
Pulkkilan Osuuspankki	Pulkkila	Eero Keskitalo	23	0,44
Punkalaitumen Osuuspankki	Punkalaidun	Tapio Laine	63	1,05
Puolangan Osuuspankki	Puolanka	Jouni Ahokumpu	44	0,58
Purmo Andelsbank	Pietarsaaren mlk	Stig-Göran Jansson	21	0,24
Pyhäjärven Osuuspankki	Pyhäsalmi	Jukka Kuonanoja	65	1,17
		Matti Martikainen (6.1.2004)		
Pyhännän Osuuspankki	Pyhäntä	Viljo Lotvonen	22	0,37
Päijät-Hämeen Osuuspankki	Lahti	Timo Laine	530	1,21
Pälkäneen Osuuspankki	Pälkäne	Jari Linjala	37	0,80
Pöytyän Osuuspankki	Riihikoski	Tuomo Jokinen	51	0,55
Raahen Seudun Osuuspankki	Raahe	Seppo Rytivaara	177	2,73
Rantasalmen Osuuspankki	Rantasalmi	Vesa Auvinen	76	0,98
Rantsilan Osuuspankki	Rantsila	Ismo Välijärvi	29	0,48
Rauman Seudun Osuuspankki	Rauma	Simo Kauppi	329	6,41
Rautalammin Osuuspankki	Rautalampi	Esko-Pekka Markkanen	42	0,80
Riihimäen Seudun Osuuspankki	Riihimäki	Kalevi Oksanen	179	3,28
Riistaveden Osuuspankki	Riistavesi	Pauli Kröger	34	0,61
Ruhtinansalmen Osuuspankki	Ruhtinansalmi	Helena Juntunen	8	0,07
Ruoveden Osuuspankki	Ruovesi	Alpo Porila	60	0,57
Ruukin Osuuspankki	Ruukki	Kalle Arvio	60	1,07
Rymättylän Osuuspankki	Rymättylä	Antero Nikki	38	0,43
Rääkkylän Osuuspankki	Rääkkylä	Olli Koivula	43	0,62
Sallan Osuuspankki	Salla	Veikko Nissi	39	0,21
Salon Seudun Osuuspankki	Salo	Jukka Hulkkonen	347	4,26
Sauvon Osuuspankki	Sauvo	Pasi Virtanen	33	0,44
Savitaipaleen Osuuspankki	Savitaipale	Martti Valtonen	56	0,47
Savonlinnan Osuuspankki	Savonlinna	Merja Auvinen	234	3,25
Sideby Andelsbank	Sideby	Anders Storteir	10	0,16
Siikajoen Osuuspankki	Siikajoki	Pentti Keränen	25	0,29
Simpeleen Osuuspankki	Simpele	Kalevi Lehti	30	0,77
Somerniemen Osuuspankki	Somerniemi	Pertti Kujala	14	0,16
Someron Osuuspankki	Somero	Kari Raikkonen	91	1,04
Sonkajärven Osuuspankki	Sonkajärvi	Esko Nissinen	58	0,81
Sotkamon Osuuspankki	Sotkamo	Juhajouni Karttunen	66	1,05
Strömfors Andelsbank	Ruotsinpyhtää	Mats Majander	5	0,00
Sulkavan Osuuspankki	Sulkava	Kari Haverinen	33	0,39
Suodenniemen Osuuspankki	Suodenniemi	Selja Kallio	13	0,11
Suomussalmen Osuuspankki	Suomussalmi	Timo Polo	55	0,65
Suonenjoen Osuuspankki	Suonenjoki	Antti Hult	61	0,97
Sysmän Osuuspankki	Sysmä	Heikki Kurne	61	1,08
Säkylän Osuuspankki	Säkylä	Markku Perttuli	43	0,66

TILINPÄÄTÖKSEN LIITETIEDOT

Nimi	Kotipaikka	Toimitusjohtaja	Tase	Liikevoitto/-tappio
			Milj. €	Milj. €
Taivalkosken Osuuspankki	Taivalkoski	Riitta-Liisa Ahokumpu	30	0,24
Taivassalon Osuuspankki	Taivassalo	Markku Kraama	26	0,13
Tampereen Seudun Osuuspankki	Tampere	Tony Vepsäläinen	1 205	3,71
Tarvasjoen Osuuspankki	Tarvasjoki	Esa Hentula	32	0,34
Tervolan Osuuspankki	Tervola	Esa Vaarala	38	0,55
Tervon Osuuspankki	Tervo	Seppo Vehniäinen	24	0,45
Toholammin Osuuspankki	Toholampi	Lauri Keski-Rahkonen	56	0,51
Toijalan Osuuspankki	Toijala	Heikki Teräväinen	87	1,75
Tornion Osuuspankki	Tornio	Pentti Alaperä	151	0,71
Turun Seudun Osuuspankki	Turku	Risto Korpela	1 350	2,70
Tuupovaaran Osuuspankki	Tuupovaara	Tuomo Liukka	33	0,47
		Jaana Reimasto-Heiskanen (15.3.2004)		
Tyrnävän Osuuspankki	Tyrnävä	Eero Ylilauri	39	0,63
Ullavan Osuuspankki	Ullava	Veikko Väisälä	18	0,29
Urjalan Osuuspankki	Urjala	Pekka Raivisto	75	1,06
Utajärven Osuuspankki	Utajärvi	Raimo Tuovinen	66	1,32
Uukuniemen Osuuspankki	Niukkala	Pauli Loikkanen	8	0,08
Vakka-Suomen Osuuspankki	Uusikaupunki	Juha-Pekka Nieminen	191	2,31
Valkeakosken Osuuspankki	Valkeakoski	Juha Luomala	100	1,46
Valtimon Osuuspankki	Valtimo	Heikki Myller	35	0,45
Vammalan Seudun Osuuspankki	Vammala	Jari Pimiä	115	0,18
Vampulan Osuuspankki	Vampula	Kari Hänti	41	0,71
Varkauden Osuuspankki	Varkaus	Pekka Vilhunen	133	1,42
Varpaisjärven Osuuspankki	Varpaisjärvi	Seppo Riekkinen	47	0,77
Vasa Andelsbank	Vaasa	Ulf Nylund	389	5,28
Vehmersalmen Osuuspankki	Vehmersalmi	Heikki Väisänen	34	0,67
Vesannon Osuuspankki	Vesanto	Esa Keränen	36	0,42
Vetelin Osuuspankki	Veteli	Jarmo Lehojärvi	18	0,23
Vetelin Ylipään Osuuspankki	Räyriki	Jari Siirilä	18	0,23
Viekin Osuuspankki	Viekijärvi	Esko Pyykkö	10	0,09
Vihannin Osuuspankki	Vihanti	Olavi Rasi	56	0,87
Vimpelin Osuuspankki	Vimpeli	Simo Ilomäki	35	0,39
Virolahden Osuuspankki	Virolahti	Jyrki Gerlander	37	0,56
Virtain Osuuspankki	Virrat	Ari Kakkori	83	1,29
Ylitornion Osuuspankki	Ylitornio	Heikki Eteläaho	51	0,74
Ylivieskan Osuuspankki	Ylivieska	Jarmo Somero	99	0,97
Yläneen Osuuspankki	Yläne	Heikki Eskola	45	0,85
Ypäjän Osuuspankki	Ypäjä	Kimmo Ranta	48	0,78
		Kirsi-Marja Hiidensalo (1.2.2004)		
Ähtärin Osuuspankki	Ähtäri	Esko Kokkila	33	0,44
Östnylands Andelsbank	Porvoo	Arto Nurmi-Aro	150	0,97
Östra Korsholms Andelsbank	Mustasaari	Jussi Lahti	4	0,03
Övermark Andelsbank	Närpiö	Mårten Vikberg	17	0,24

46) Osuuspankkien maksamatta olevien osuusmaksujen määrä sekä jäsenten lukumäärä tilikauden lopussa

	2003	2002
Maksamatta olevien osuusmaksujen yhteenlaskettu määrä	0	0
Irtisanotut osuusmaksut	4	4
Irtisanotut lisäosuusmaksut	79	75
Jäsenten lukumäärä	1 072 431	1 042 401

TILINPÄÄTÖKSEN LIITETIEDOT

47) OP-Henkivakuutus Oy:n vakuutustekninen laskelma sekä vakuutustoiminnan varat ja velat -laskelma

Rahoitustarkastus on myöntänyt Osuuspankkikeskus Osk:lle määräaikaisen poikkeuslupa olla noudattamatta rahoitus- ja vakuutusryhmittymän tilinpäätökselle asetettuja erityisvaatimuksia. Poikkeuslupa on voimassa vuoden 2004 tilinpäätökseen asti. Poikkeuslupa edellyttää, että OPK:n ja OP-ryhmän tilinpäätöksissä esitetään OP-Henkivakuutus Oy:n vakuutustekninen laskelma sekä vakuutustoiminnan varat ja velat -laskelma.

VAKUUTUSTEKNINEN LASKELMA

	1.1.–31.12.2003		1.1.–31.12.2002	
Vakuutusmaksutulo				
Vakuutusmaksutulo	530		493	
Jälleenvakuuttajien osuus	-1	529	0	493
Sijoitustoiminnan tuotot		231		112
Korvauskulut				
Maksetut korvaukset	-159		-171	
Jälleenvakuuttajien osuus	0	-159	0	-171
Korvausvastuun muutos	-5	-164	-3	-175
Vakuutusmaksuvastuun muutos				
Vakuutusmaksuvastuun muutos	-457		-287	
Jälleenvakuuttajien osuus	4	-453	0	-287
Liikekulut		-23		-22
Sijoitustoiminnan kulut		-84		-159
Sijoitusten arvonorotuksen oikaisu				0
Vakuutustekninen tulos		36		-39
Muu kuin vakuutustekninen laskelma				
Tilinpäätössiirrot				
Poistoeron lisäys (-)/vähennys (+)		-		0
Tuloverot varsinaisesta toiminnasta				
Tilikauden ja aikaisempien tilikausien verot		0		0
Tilikauden voitto		36		-39

VAKUUTUSTOIMINNAN VARAT JA VELAT

Vastaavaa	31.12.2003		31.12.2002	
Aineettomat hyödykkeet				
Muut pitkävaikutteiset menot		2		2
Sijoitukset				
Kiinteistösjoitukset				
Kiinteistöt ja kiinteistöosakkeet	44		41	
Lainasaamiset saman konsernin yrityksiltä	14	58	10	50
Sijoitukset saman konsernin yrityksissä ja omistusyhteyserityksissä				
Osakkeet ja osuudet saman konsernin yrityksissä	5		4	
Rahoitusmarkkinavälineet ja lainasaamiset saman konsernin yrityksiltä	5	10	15	19
Muut sijoitukset				
Osakkeet ja osuudet	416		423	
Rahoitusmarkkinavälineet	1 336		1 089	
Talletukset	53	1 804	14	1 525
Sijoitussidonnaisten vakuutusten katteena olevat sijoitukset		422		300

TILINPÄÄTÖKSEN LIITETIEDOT

	31.12.2003		31.12.2002	
Saamiset				
Ensivakuutustoiminnasta				
Vakuutuskenottajilta	0		0	
Jälleenvakuutustoiminnasta	0		0	
Muut saamiset	212	213	0	1
Muu omaisuus				
Aineelliset hyödykkeet, kalusto	0		0	
Rahat ja pankkisaamiset	30	30	13	13
Siirtosaamiset				
Korot ja vuokrat	30		27	
Muut siirtosaamiset	2	32	3	30
Vastaavaa yhteensä		2 571		1 940
Vastattavaa				
Oma pääoma				
Osakepääoma	47		47	
Vararahasto	72		72	
Edellisten tilikausien voitto	-32		7	
Tilikauden voitto	36	122	-39	87
Tilinpäätössiirtojen kertymä				
Poistoero		-		-
Pääomalainat		65		54
Vakuutustekninen vastuovelka				
Vakuutusmaksuvastuu	1 801		1 471	
Korvausvastuu	19	1 820	14	1 485
Sijoitussidonnaisten vakuutusten vastuovelka				
Vakuutustekninen vastuovelka		422		299
Velat				
Ensivakuutustoiminnasta	0		0	
Jälleenvakuutuksesta	0		0	
Muut velat	133	133	7	7
Siirtovelat		9		7
Vastattavaa yhteensä		2 571		1 940

TILINPÄÄTÖSLAUSUMA

Olemme hyväksyneet osuuspankeista ja muista osuus-
kuntamuotoisista luottolaitoksista annetun lain tarkoit-
taman osuuspankkien yhteenliittymän (OP-ryhmä) yh-

distellyn tilinpäätöksen tilikaudelta 1.1.–31.12.2003.
Tilinpäätös esitellään ja annetaan tiedoksi Osuuspankki-
keskus Osk:n varsinaiselle osuuskunnan kokoukselle.

HELSINGISSÄ 24. PÄIVÄNÄ HELMIKUUTA 2004

Osuuspankkikeskus Osk:n johtokunta

Antti Tanskanen

Reijo Karhinen
Pekka Jaakkola

Heikki Vitie

Erkki Böös
Mikael Silvennoinen

TILINTARKASTUSKERTOMUS

**OSUUSPANKKIKESKUS OSK:N VARSINAISELLE OSUUS-
KUNNAN KOKOUKSELLE**

Olemme tarkastaneet osuuspankeista ja muista osuus-
kuntamuotoisista luottolaitoksista annetun lain tarkoit-
taman osuuspankkien yhteenliittymän (OP-ryhmä)
yhdistellyn tilinpäätöksen tilikaudelta 1.1.–31.12.2003.
OP-ryhmän keskusyhteisön Osuuspankkikeskus Osk:n
johtokunnan ja toimitusjohtajan laatima tilinpäätös
sisältää toimintakertomuksen, tuloslaskelman, taseen ja
liitetiedot. Suorittamamme tarkastuksen perusteella
annamme lausunnon tilinpäätöksestä.

Yhdistellyn tilinpäätöksen tarkastus on suoritettu
hyvän tilintarkastustavan mukaisesti. Tilinpäätöksen

laatimisperiaatteita, sisältöä ja esittämistapaa on tarkas-
tettu riittävässä laajuudessa sen toteamiseksi, ettei yhdis-
telty tilinpäätös sisällä olennaisia virheitä tai puutteita.
Tarkastuksen yhteydessä olemme perehtyneet ryhmän
jäsenyhteisöjen noudattamiin tilinpäätösperiaatteisiin
sekä niiden tilintarkastajien antamiin tilintarkastus-
kertomuksiin ja muihin raportteihin.

Lausuntonamme esitämme, että yhdistelty tilinpäätös
on laadittu kirjanpitolain sekä tilinpäätöksen laatimista
koskevien Rahoitustarkastuksen ja muiden määräysten
ja säännösten mukaisesti. Yhdistelty tilinpäätös antaa
kirjanpitolaissa tarkoitettulla tavalla oikeat ja riittävät
tiedot OP-ryhmän toiminnan tuloksesta ja taloudelli-
sesta asemasta.

HELSINGISSÄ 24. PÄIVÄNÄ HELMIKUUTA 2004

KPMG WIDERI OY AB

Hannu Niilekselä
KHT

OP-ryhmä